oğlum canım evlâdım memedim

NÂZIM HİKMET

CEZAEVİNDEN MEMET FUAT'A MEKTUPLAR

OĞLUM, CANIM EVLÂDIM, MEMEDİM

Nâzım Hikmet

Anlatı dizisi : 21

NÂZIM HİKMET

OĞLUM, CANIM EVLÂDIM MEMEDİM

Mektuplar

de yayınevi

Birinci Baskı : Aralık 1968

BİRKAÇ SÖZ

Bu mektuplar 1943-1950 yılları arasında Bursa Cezaevi'nden yazılmıştır. Kırıcı olmasın diye çıkarılan bir iki cümlenin, bir iki adın ötesinde herhangi bir değişiklik yapılmış değildir. Yayımlanmalarında özel bir amaç da güdülmüyor. Nâzım Hikmet'in yazdığı hiçbir şey kaybolmamalıdır, bu arada, bütün mektuplarının da yayımlanması gerekir diyenlerin isteğine uydum, o kadar. Kemal Tahir'e yazılan mektuplardan sonra, bunların da bütünüyle ortaya çıkması, belki Piraye'ye yazılan mektupların da yayımlanmasına yol açar diye düşünüyorum.

Okurların iki durumu gözden kaçırmamaları gerekiyor : Biri, bu mektuplar daha işin başında olan (on iki yaşından on yedi yaşına kadar, emekli general bir büyükbabanın yanında yaşamış, beş yıl kendini her şeyden çok spora vermiş, sonra birdenbire — ama gene o ortamda — beş yıl öncesinden gelen bir itişle yazı yazmaya heves etmiş, daha doğrusu, annesinin ardı kesilmez isteklendirmeleriyle yazı yazmaya itilmiş olan), sanat konularında hayli bilgisiz bir gence yazılmaktadır. Birçok sorunların çok basitleştirilerek, çok açık anlatılması bu yüzden. Ayrıca, yüreklendirme kaygısının aşırı yüksekliği de bu yüzden. İkincisi, Nâzım Hikmet bu mektupların bazılarını salt kendisine yöneltilen soruları cevapsız bırakmamak için, zaman zaman istek-

sizleşerek, ama direnircesine tekrarlanan sorular karşısında çaresizlikle yazmıştır. Örnekse, kendisinden söz etmekten hoşlanmadığını belirterek başladığı bölümün yazdırılması, birkaç mektupluk bir çaba, hattâ bir küskünlük belirtilişi sonunda sağlanmıştı.

Okurlardan bir dileğim de bu mektupların yayımlanmak üzere yazılmadıklarını unutmamalarıdır.

Memet Fuat

1

(Tarihsiz)

Oğlum,

Mektubunu aldım. Bayram ettim. Sen daha o kadar gençsin ki hatıraları olmayan ve hatıralara değerlerini vermesini öğrenmemiş olansın. Halbuki ben artık hatıraları olan ve hatıralara değer verecek kadar ihtiyarlamışım. Bunun içindir ki, mektubunu alır almaz, doğrudan doğruya, senin kırmızı çocukluk başının etrafında halkalanan güzel yıllarım hemen canlanıverdiler. Senin çocukluğunu ve kendi gençliğimi tekrar yaşadım. Dünyada en çok sevdiğim insanlardan biri anandır ve senin sevgin hemen bunun yanındadır ve ondan ayrılmaz. O kadar ki ne zaman ananı düşünsem derhal senin çocukluğundan çeşitli basamaklar gözümün önüne gelir. Seni Kadıköy'de apartımanda, bana kapıyı açarken ve boynuma sarılırken görürüm. Seni Erenköy'de ilk mektebe gittiğin zamanki önlüklü halinle görürüm. Velhasıl sen benim en güzel yıllarımın ve yüreğimin içinde dünyanın en güzel ve en iyi kadın başıyla yan yana ve ondan ayrılmaz bir haldesin. Sen benim oğlumsun. Sana oğlum derken içimin nasıl saadetle dolduğunu henüz kestiremeyecek kadar gençsin. Bundan altı yıl öncesine kadar kafanın ve zevklerinin teşekkülünde âmil olan bendim. Sonra araya ha-

pisane duvarları uzun bir müddet için girdi. Bak işte derhal gözümün önüne İstanbul Tevkifhanesine gelip küçük çocuk burnunu cama dayayarak Tevkifhanenin avlusunu seyredişin geldi. Ne diyordum, altı yıldan beri kafan ve yüreğin benden uzak büyüdü. Halbuki ben onları yaratıp yaratacağım en güzel eserler olarak ortaya çıkarmak istiyordum. Ama her şeye rağmen sana güveniyorum, çünkü benden uzak, fakat yeryüzünün en akıllı ve en büyük kadınına yakın yaşadın. Beni adam eden, beni insan eden kadının tesiri yaratıcıdır ve bundan dolayı dışarı çıktığım zaman seni ne de olsa, bıraktığım yolda büyür göreceğimden emindim. Netekim aldanmamışım, mektubun bunu bana aşikâr kıldı ve ben bahtiyar oldum.

Kitapları sevmene pek sevindim. Annen bana bir mektubunda şöyle yazmıştı :

Kitaba düştüm,
sabahtan akşama kadar kitap okuyorum.
Kitaplar akıllı
kitaplar aptal,
kitaplar büyük
kitaplar çocuk,
kitaplar en uzak, en güzel yolculuk...

Tabiî annen bunu böyle kesik kesik yazmadı, daha taze, daha güzel yazdı ama ben onları körolası şair alışkanlığımla bu hale soktum. Kitapları kitap olarak okursan sade, hakikaten aptaldırlar, fakat onları hayatla ilgilendirerek okursan akıllı olurlar. Demek istediğim şu : kitapları sadece kitap oldukları için değil, hayatın bir parçası olarak oku ve hayatı doğru akset-

tirebildikleri derecede değerlendir. Kitapla hayatı birbirinden ayırma. Ve yalan söyleyen, ümitsiz olan kitaplardan yalan söyleyen ve ümitsiz olan insanlardan kaçtığın gibi, hattâ daha çok kaç ve ne öyle kitaplar, ne de öyle insanlarla konuş. Bazı kitaplar vardır ki hayatın resmini süslerler püslerler, her şeyi gül pembe gösterirler. Bunlar yalancı kitaplardır. Sonra yine öyleleri vardır ki hayatı bir çıkmaza girmiş, karanlık bir yol üzerinde giden ve karanlıkla nihayetlenen bir yol gibi aksettirirler : bunlar ümitsiz kitaplardır. Meselâ senin küçük kütüphanende birincisine misal belki Andersen'in hikâyeleridir. Fakat o da tam değil. Fakat kütüphanende ümitsiz kitaplara misal çok var : Dostoyevski'nin romanları, Poe'nun hikâyeleri. Zırva kitapların misali ise Akagündüz'ünkiler.

Gogol sağlam kitap yazar, oku; Şolohof mükemmeldir, oku; Balzac'ı, Zola'yı mutlaka oku. Hele André Malraux'nun **İnsanlığın Hali** diye bir romanı vardır, mutlaka oku. Ha bak, Dickens de, bütün dehasına rağmen zaman zaman yalancılığa kaçar. **Copperfield**'de fevkalâde doğru hayatın yanında, yalancı, lüzumundan fazla ve zorla pembeleştirilmiş resimler de vardır.

Ama dur, ben şöyle bir düşüneyim ve gelecek mektubumda sana bir liste yazayım. Hattâ bu listedeki kitapların bir kısmını tedarik edip sana yollayayım.

Gözlerinden öper ve hiç olmazsa ayda bir mektuplarını beklerim, sevgili oğlum.

Baban
(imza)

2

12. 11. 43
Bursa Hapisanesi

Memet, oğlum,

İnsanları bazen ne kolay, ne sade, bize ne kadar aza malolan bir hareketimizle bahtiyar edebiliriz de bunun farkına ya hiç varmayız, yahut geç varırız.

Sana bir örnek vereyim : bana mektup yazman senin için hiç de zahmetli bir hareket değildir, fakat nerden bilebilirdin ki bu hareket beni senin küçücük hayat bilgine sığamayacak kadar mesut edecektir. Yani demek istiyorum ki şu on gün içinde senden aldığım iki mektupla beni bu kadar bahtiyar edebileceğine aklın erseydi, beni hiç mektupsuz bırakmazdın. Oğlumdan mektup almaya meğerse ne kadar ihtiyacım varmış. Annene yazdığım son mektubumda, senin henüz anlayamayacağın müthiş bir babalık sevgisinin bende günden güne dehşetle artan ateşinden bahsettim, hattâ belki de ona haksız şeyler yazdım. On sene sonra, belki de daha evvel, sen de baba olacaksın, o zaman on sene önce hapisteki bir babaya yazdığın mektubun onu nasıl bahtiyar ettiğini anlayacaksın.

Oğlum,

Bilsen sana nasıl güvenerek, nasıl ağız dolusu oğlum diyorum. Ve sana oğlum demeye nasıl ihtiyacım

var. Mahallebicide annenle mahallebi yerken gözümün önüne geldin. Ve sizin yanınızda oturup — mahallebi yemeden — size bakmak için hürriyetin ne kadar aziz şey olduğunu bir et yanığı gibi yüreğimin başında duydum.

Dinle beni Memet : Seni biraz da kendime benzer görmek istiyorum. Bu, babalığın, baba olmanın en tabiî isteğidir. Öyle istiyorum ki, sen şimdi, vaktiyle benim gençliğimde sevdiğim kitapları sevesin, düşündüklerimi düşünesin, inandıklarıma inanasın. Eğer aramıza şu son altı yılın uçurumu girmeseydi, bütün bu isteklerim kolayca gerçekleşecekti. Fakat altı yıl senin kafanın ve yüreğinin üstünde, anneninkiler müstesna, çok defa düşman ve kayıtsız ve cahil eller işledi. Şimdi onların izlerini silmek için acele etmem lâzım, halbuki aramızda yine yıllar ve kilometreler var. Mektup denen vasıta ise bu işte dehşetli iptidaî, Ortaçağ âleti. Bu âletle ben bu işi nasıl yaparım? Ama bir büyük yardımcım var : anan. Yani dünyanın sence ve bence en mükemmel kadını. Sonra bir de kitaplar. Bir de Rasih.[1] Rasih'le ahbaplık et, haftada bir defa olsun ona git. Beni babam yolladı sana, de, o vaktiyle senin yüreğine ve kafana seni seven elleriyle dokunmuş ve oralara kendinde olan en iyi şeyleri koymuş, şimdi sıra senin, sen de onun oğluyla alâkadar ol, de.

Kitaplara gelince, sana listesini yazacak değilim, burada senin için on beş kitaptan ibaret bir küçük kütüphane hazırlıyorum, sana onu yollayacağım.

Anneni yalnız bırakma. Seni çocukluk sevginde hayal inkisarına uğratmayacak biricik insan o dur. Yıllarca sonra arkana dönüp sevdiğin ve hayran olduğun insanları tekrar gözden geçirdiğin zaman, ya güle-

cek, yahut hayranlık yerine merhamet duyacaksın, fakat anan, seni aldatmamış olacak ve yıllarca sonra ona duyduğun hayranlığın bir kat daha artmış olduğunu anlayacaksın.

Senin yerinde olup annenin yüzünü olsun her gün görebilmek imkânına sahip bulunabilmek için ömrümün yarısını verirdim.

Seni ve ananı hasretle kucaklarım, oğlum.

Suzan'a[2] ve nişanlısına selâmlar.

(İmza)

3

22. 11. 43

Sevgili oğlum,

Sorduğun suallere sırasıyla cevap verelim, rahat rahat konuşalım.

1. **Ocak Çekirgesi** piyesinin mahiyetini iyice anlayamadım, diyorsun. Cevap vereyim : Bu piyesin aslını, piyes olarak değil, Dickens yazmıştır. Sonra Fransızlar ve Ruslar ondan piyes yapmışlar. Ben sanırsam Rus-casından tercüme etmiştim. Ve senin methine teşekkür ederim ama, tercümenin iyi olmadığını sanıyorum, yahut aklımda böyle bir intiba kalmış. Niçin iyi tercüme etmedin ? dersen. Değmezdi de ondan, derim. Öyleyse niye tercüme ettin, diye israr edersen, sadece, nafaka temini için, derim. On sene yahut daha önce Muhsin bunu bana tercüme etmem için bir parasız günümde vermişti. İyi ki vermiş, yine dar bir zamanımızda imdadımıza biraz olsun yetişti. Ne yaparsın, bugünkü dünyada insanların büyük bir çoğunluğu sevmediği işleri yaparak hayatlarını kazanmak zorundadırlar : Kapitalist silâh fabrikalarındaki işçilerden, orospulara kadar yüz milyonlarla insan kendileri için zevk değil azap olan bir iş görmektedirler. İşin zevk değil azap olması ne müthiş şeydir, bunu belki büyüyünce anlarsın. Ama belki de böyle bir felâketten kurtulursun. İşte **Ocak**

Çekirgesi'ni tercüme işi de benim için böyle zoraki ve azaplı bir işti. Amma ve lâkin yapmaya mecburdum.

Gelelim piyesin ne demek istediğine : Sana bir mektubumda daha yazmış olduğum gibi, Dickens büyük bir muharrirdir, ama halis küçük burjuva muharriridir. Yani bir taraftan yaşadığımız dünyanın kötülüklerini görür, bir taraftan da bunu yumuşatmaya, buna mücerret iyilik, mücerret ahlâk, din filân gibi şeylerle devâ bulmaya kalkışır. Bu hususiyet küçük burjuva edebiyatının bir çeşidinde göze batacak kadar kuvvetlidir. Aslında **Ocak Çekirgesi,** mücerret mânada küçük burjuva aile saadetini temsil eder. Ve Dickens Hıristiyan ahlâk nazariyelerinin de propagandasını yapar. Ruslar bu propagandayı bir hayli temizlemişlerdi, ben de elimden geldiği kadar temizlikte devam ettim. Bütün bunlara rağmen, o piyeste, bir masal ve yumuşacık bir şiir havası içinde, muayyen bir devirdeki İngiltere'nin muayyen bir muhitinin akisleri de yok değildir. İşte, kısacası bu.

2. Yıllarca sonra dönüp arkana baktığın zaman şimdi beğendiğin insanların birçoğunu beğenmeyeceksin, demiştim. Sen, benim bu sözlerimden âdeta ürkerek : Neden? diye soruyorsun. Ve başına böyle bir şey gelirse bunu bir çeşit karaktersizlik, döneklik sayacağını haykırıyorsun. Evvelâ şunu söyleyeyim ki, karakter sahibi olmak işi üzerinde böyle hassaslıkla durman beni çok sevindirdi. Fakat benim söylediğim sözle karaktersizlik, döneklik arasında bir ilgi yok. Ben de senin yaşında oldum. Her insan senin yaşında olur. Senin yaşın ve ondan önceki çocukluk yaşları çabuk inanış, çabuk hayran oluş, her şeye merak ediş yaşlarıdır. Bu yaşlarda insan mektep hocalarına, mektep kitapla-

rına, bunların dışında eline geçen kitaplara, doğru yahut yanlış telkinlere kolayca inanır ve kapılır. Sonra yaş ilerledikçe nihayet bir dönüm noktası gelir ve dönüm noktasında dünya ve insanlar hakkında şu veya bu kanaata sahip olur. Ve arkada kalanları bu kanaatla ölçünce çok defa inkisarı hayale uğrar. Vaktiyle büyük, akıllı sandığı insanların hiç de büyük, akıllı ve bilgili olmadıklarını, vaktiyle inandığı yahut inandırıldığı şeylerin hiç de inanılmaya değer olmadıklarını farkeder, anlar. Bunda döneklik, karaktersizlik mevzuu bahis değildir. Karaktersizlik ve döneklik, insanlar için, kendi memleketinin insanları için, dünya için ve kendi memleketi için, muayyen bir tarihî devirde en doğru, en gerçek yolu bulup da sonra ondan dönmektir.

3. Reşat Nuri'nin sana bir romanını tavsiye edeyim, onu oku: **Yeşil Gece.**

4. O mısraın aslı : «Tarihi yazan benim yapan siz» dir. Zaten «Tarih-i Cevdet'i yazan benim yapan siz» diye olamaz, çünkü vezin bozulur.[3] Size aruz vezinini okutmuyorlar mı? Okutuyorlarsa, veznin bozulacağını anlarsın zaten. Kaldı ki, o mısra Aristo ile İskender-i Kebir arasında geçen bir konuşmaya aittir. Büyük İskender devrindeyse Tarih-i Cevdet henüz yazılmamıştı.

Bu mısra dolayısıyla sana bir şey söyleyeyim. Bu mısraın iddiası doğru değildir. Bu mısraa göre tarihi büyük insanlar, kahramanlar yapıyor. Bu çok yanlış bir tarih telâkkisidir. Tarihi büyük insanlar değil, büyük insanları tarih yapar. Yani tarih, büyük insanların verimi değil, büyük insanlar tarihin verimidir. Bu bahis seni ilgilendirirse ve sen Abdülhâk Hâmit gibi düşünüyorsan, bana fikirlerini yaz, karşılıklı münakaşa edelim.

Kitaplarını hazırlıyorum. Seni çok göresim geldi. Resmine teşekkür ederim. Hani öyle büyümüş, değişmişsin ki sokakta görsem tanımazdım.

Hasretle gözlerinden öperim, oğlum.

Baban
(imza)

4

(Tarihsiz)

Oğlum,

Mektubunu aldım. Evvelâ, Amazon nehri Amerika'dadır. Sen her halde yanlışlıkla bu nehri Afrika'ya mal etmişsin. Bunu şunun için yazıyorum ki, insanın yazıyla yazdığı şeyler sözle söylediklerinden daha mesuliyetlidir ve mektup da olsa, babaya da yazılsa, biraz daha az dalgın olmak lâzım.

Kahramanlar, tarih ve milletler meselesine gelince. Elbette ki insanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar. Bu hususdaki düşüncenin bir kısmı gayet doğrudur. Tarih, herhangi bir ilâhi kuvvet filân tarafından önceden çizilmiş bir plâna, gayeye, maksada, kadere göre gerçekleşmez. İnsanların bugüne kadar körü körüne fakat kendileri tarafından yapılan tarihlerinde kahramanlar, büyük insanlar da doğar. Bunlar tarihi yapmazlar, tarih bunları yapar, yani insan cemiyetleri tarih boyunca gelişmelerinde bunları meydana çıkarırlar. Büyük insan ne demektir ? Büyük insan içinde yaşadığı cemiyetin gelişme, inkişaf yolunu, istikametini görüp, sezip, hattâ anlayıp bu yolun gelişiminde dönüm noktasını en önde geçen, yahut bu dönüm noktasına işaret eden, onun dönülmesinde, geçilmesinde, cemiyetin yeni bir merhaleye inkılâp edişinde kemmiyet ba-

kımından rol oynayan, müessir olan adamdır. Yani kahramanların, büyük insanların, dâhilerin tarihin akışı içindeki rolleri keyfiyet bakımından değil, yani onu istedikleri anda değiştirmek bakımından değil, fakat bu değişimin çabukluğu, temposu üzerine tesir etmeleri bakımından göz önünde tutulur.

Gelelim tarihi milletlerin yaptığı meselesine. Millet denilen insan topluluğu şekli en fazla üç asırlık, bilemedin, dört yüzyıllık bir şeydir. Dört yüzyıl önce dünyada millet denilen şey yoktu, ama insanların insanlar tarafından yapılan tarihi vardı. Eski Mısırlılar, Romalılar, Eski Osmanlı İmparatorluğu millet değildir. Buralarda millet yoktur. Meselâ biz millet haline tam mânasıyla ancak elli yıldan beri girmiş bulunuyoruz. Tam mânasıyla millet vasfını ise daha yakında kazanabildik. İngilizler, Fransızlar da iki, bilemedin, üç yüzyıllık milletlerdir. Derebeylik içtimai nizamının hüküm sürdüğü yerde millet yoktur. Millet denilen insan topluluğunun meydana gelmesi için, burjuva sınıfının ortaya çıkması, endüstrinin, ticaretin belirli bir seviyeye erişmesi, yani kapitalist içtimai nizamının, düzeninin kurulması, yani bir tek ekonomik pazar etrafında, bir hudut içinde, tarihleri muayyen insanların toplanması gerektir.

Bu mesele seni ilgilendirirse yine konuşuruz.

Şimdilik bu kadar. Gözlerinden öperim, benim akıllı oğlum.

(imza)

5

5. 1. 44

Oğlum,

Yeni yılını tebrik ederim. Sen bir yıl büyüdün, ben bir yıl büyüdüm, aramızda değişmiş bir şey yok henüz.

Mektubunu almadım. Kabahat sende. Neden ? Çünkü insan yazdığı mektubu kendi eliyle postaya atmak imkânına sahipse bunu başkasına yaptırmamalı. Zaten her iş için böyledir, hayatımızda şahsi işlerimiz için insan kullanmaktan çekinmeliyiz. İnsanın insanı kullanması zaten şerefli bir şey değil.

Gelelim şu millet meselesine.

Evvelâ millet nedir onun tarifini yapalım. Millet bir sosyal kategori, yani bir sosyal anlamdır, mefhumdur. Millet deyince akla bir insan topluluğu gelir. Ve bu insan topluluğunda ortak bazı şeylerin bulunması gerekir. Bu ortak, müşterek şey nedir ? Dil mi ? Yani aynı dili konuşan insanların topluluğuna millet diyebilir miyiz ? Hayır, diyemeyiz. Yalnız dil yetmez. Amerikalılarla İngilizler, Anadolu Türkleriyle Türkistanlılar, İtalyanlarla İspanyollar, Ruslarla Ukranyalılar aşağı yukarı aynı dilleri konuşurlar. Fakat Amerikalılar ayrı millettir, İngiliz ayrı; Anadolu Türkleri ayrı millettir, Türkistanlılar ayrı; Ruslar ayrı millettir, Ukranyalılar ayrı; İtalyanlar ayrı millettir, İspanyollar ayrı millet. Demek

ki dil birliği yetmiyor. Din birliği yeter mi ? Din birliği de yetmez. Anadolu Türkleriyle, yani sadece biz Türklerle Arapların, Türkistanlıların, Özbeklerin, hattâ bir kısım Hindistan ahalisinin dinimiz birdir ama ayrı ayrı milletleriz. Aynı şey Hıristiyan dininde olanlar için de, Budist olanlar için de varittir. Demek ki din birliği de milleti tarif için yetmez. Peki, dil ve din birliği bir arada olursa yeter mi ? Bu ikisi de yetmez. Amerikalılarla İngilizler, bizimle Türkistanlılar, İsveç'le Norveç buna şahit. Öyleyse siyasi, coğrafi hükümet hududu, yani aynı siyasi, coğrafi devlet hududu içinde yaşamak aynı milletten olmaya yeter mi ? Bir başına bu da yetmez. Harpten önceki Lehistan'ın devlet hudutları içinde, Lehliler de, Ukranyalılar da, Beyaz Rusyalılar da yaşıyordu. Bizim hudutlarımız içinde Ermeniler de, Rumlar da, Kürtler de yaşıyor. Öyleyse, dili, dini, devleti ve devlet hudutlarını birleştirirsek, yani bu üç hususta müşterek olan insan topluluğuna millet derler, desek olur mu ? Bu da olmaz. Yine Lehistan'ı ele alalım, harpten önceki Lehistan'da, meselâ Ukranyalılarla Lehliler ve Beyaz Rusyalılar aşağı yukarı aynı dili — aynı dilin ayrı şubelerini — konuşurlardı, aynı devlet hududu içindeydiler, dinleri aynı dinin muhtelif şubeleriydi, fakat ayrı ayrı millettiler. Peki, bu üç vasfa muayyen bir tarih beraberliğini katalım. Tek başına tarih beraberliği milleti millet yapmaya yetmez. Bir şey daha kalıyor ki milleti millet yapan şeyin temeli odur : Müşterek bir iç pazar etrafında toplanmış olmak. Öyleyse milleti nasıl tarif edeceğiz ? Millet diye o insan topluluğuna derler ki : aynı iç pazar etrafında, yani ekonomi etrafında toplanmıştır, aynı dili konuşur, aynı devlet hudutları içindedir ve aynı tarihi vardır. İşte milleti millet yapan bu

ana vasıflar bilhassa tek iç pazarların kurulmasıyla kabil olur. Bu tek iç pazarlar ise tarihin belirli bir zamanında teşekkül edebilir. Tek bir iç pazarın teşekkülü için istihsal âletlerinin, tekniğin muayyen bir gelişmeye ulaşması lâzımdır. Teknik bu gelişmeye ulaştığı zaman sosyal bünyede değişiklik olur, ortaya burjuva sınıfı dediğimiz, önce kapitalist tüccar, kapitalist sanayici, fabrikacı, sonra kapitalist maliyeci, banka sermayedarı sınıflar ve onların karşısında da işçi sınıfı, ve kendi içinde bir yandan kapitalistleşmeye, bir uçtan işçileşmeye doğru gelişen köylülük ve şehir küçük burjuvazisi ortaya çıkar. Bütün bu işlerin başlangıcını ta Rönesans'a kadar götürebiliriz. Ama bu iç pazarın birliği bilhassa on yedinci asırdan sonra kendini kuvvetle göstermeye başlar. İngiltere'de sanayi inkılâbı olur, İngiliz burjuvazisi İngiliz derebeyliği ile uzlaşır, iş burjuvazinin lehine nisbeten kansız bir inkılâpla gerçekleşir ve İngiliz milleti millet olarak kendini belirtmeye başlar. Sonra Fransa'da bu iş büyük Fransız İnkılâbıyla oldukça kanlı olarak tahakkuk eder. Ve artık sırasıyla muhtelif şekillerde muhtelif Avrupa ve dünya milletleri aynı seyri ayrı bazı hususiyetlerle yaşarlar ve millet olmaya başlarlar. Bizde bu iş Tanzimat'la belirir ve Cumhuriyet inkılâbından sonra tam mânasıyla millet olarak ortaya çıkmaya koyuluruz.

Bu devirlerden önce Avrupa'da ve dünyada milletler yaşamıyordu. Fransa'da olsun, İngiltere'de olsun, Rusya'da, Almanya'da, velhasıl nerede olursa olsun, milletin başlangıcı sayılabilecek merkezî kıraliyetlerden önce, ve hattâ merkezî kıralın otoritesi — yani devlet — tanındıktan sonra bile aynı kırallıktaki derebeyler birbirleriyle muharebe ederler, canları isteyince

başka kıralın emrine geçerlerdi. Sonra her şehir ve derebeylik hududunu geçince — aynı kırallık, padişahlık sınırı içinde — ayrı ayrı iktisadî kanunlar hüküm sürerdi. Toprak bastı, baç parası alınırdı. Ve aynı kırallığın, aynı padişahlığın muhtelif bölgelerinde ayrıca bir bölge tesanüdü vardı. Bizde meselâ hemşerilik denilen şey o devirlerden kalmadır. Sonra Avrupa'da meselâ, kırallar evlenirken aldıkları karılar onlara ülkeleri ve onların içinde yaşayan insanları drahoma diye getirirlerdi. Bu devirlerde millî bir sanat da yoktu. Ama bugünkü mânasıyla millî bir sanat olmaması çok daha eski devirlerde, meselâ Mısır, Yunan ve Roma esir medeniyetlerinde yüksek sanat eserlerinin doğmasına engel olmamıştır. Her sosyal devir kendi sanatını ve kendi bünyesinde yaşayan hakim sınıflarla mahkûm sınıfların sanatını vermiştir. Dil meselesi de öyle, bütün bir millete ortak dil, sanat dili, ancak, tek iç pazarın kurulmasıyla başlar. İngiliz dilinin bugünkü halinin başlangıcı bilhassa Elisabeth Devriyle kendini gösterir. Bu devir ise İngiltere'de dediğimiz meselenin en önemli başlangıçlarından biridir. Fransa'da da öyle. Biz ise sen de farkındasın ki dilimizi yeni yeni işlemeye başladık. Osmanlıca denen nesne Osmanlı İmparatorluğu ile beraber yıkıldı ve şimdi Türkçeyi işlemekle meşgulüz. Velhasıl, oğlum, millet dediğimiz sosyal hadise tarihin belirli bir zamanında gözükür, gelişir ve kanaatıma göre belirli bir zamanında da ortadan kaybolacaktır. İnsanların milletler halinde toplulukları tarihte ileri bir adımdır, fakat her adım gibi, atıldıktan sonra yerini yeni bir adıma ergeç verir. Benim **Alman Faşizmi ve Irkçılığı** diye bir kitabım vardır. Onu al oku. Hem birkaç kere oku. Annende olacak. Orda bu hususta se-

ni dolayısıyla aydınlatacak ve insanların geçirdikleri sosyal topluluk şekillerini izah edecek bilgi bulursun.

Sorduğun öteki meseleye bir dahaki mektubumda cevap vereceğim. Çok uzun oldu zaten bu seferki. Kafan karışmasın.

Kitaplarının çoğunu beğendim. Ben de sana kitaplarını hazırlıyorum. Benimkiler daha ziyade sosyal meselelere ait oluyor.

Balzac'ı seve seve okumana ben de pek sevindim. Yalnız senden bir ricam var : İngilizceyi ihmal etme.

Seni, ablanı ve enişteni kucaklarım, oğlum.

Annenin gözlerinden öperim.

(imza)

6

(Tarihsiz)

Memet, oğlum,

Bak sana ne söyleyeceğim. Evvelâ, normal bir tahsil yapmak, bir ihtisas şubesinin en yüksek tahsil merdiveninden diploma almak lâzım. Bu hem bazı sosyal şartlar dolayısıyla gereklidir, hem de hazırlayıcı bir mahiyeti olması bakımından faydalıdır. Fakat diplomayı aldıktan sonradır ki hakikî tahsil başlar. Ve diplomayla neticelenen en yüksek tahsil bile bu sahici tahsile bir hazırlıktan ibaret kalmaz da, o hazırlayıcı tahsilin arkasından sahici tahsil gelmezse, mektep medrese tahsilinin çekiver kuyruğunu. Şimdi sen — daha bilmiyorum ya — mühendis olacaksan, Yüksek Mühendis Mektebini en iyi şartlarla bitirdikten sonra, mühendisliği dar bir mühendislik ihtisas sahasında değil, fakat diğer ilimlerle münasebetinde ve pratik hayatta, kitap ve hayatla yeniden tahsil edeceksin ve bu tahsilin atık diploması yoktur ve ancak ölümle, yahut ihtiyarlayıp bunamakla neticelenir.

Edebiyatçı olacaksan, edebiyattan kırık numara alman hiçbir şey ifade etmez, yahut çok az şey ifade eder, yeter ki sınıfta kalma. Seneler kıymetlidir. Mektepten, darülfunun edebiyat şubesinden en parlak şahadetnamelerle çıkmış nice insanlar var-

dır ki hiçbir zaman bir tek satır sanat verimi vermemişlerdir. Zaten, aşağı yukarı, edebiyat şubesi mezunu sanatkâr-muharrir yok gibidir.

Sahi, Memet, hangi mesleği seçeceksin ? Artık böyle bir karar vermenin zamanı geldi sanıyorum. Ben senin yerinde olsam — edebiyatçı olmaya karar vermişsen bile — müspet ilimlerden birini ihtisas olarak seçerdim. Bunun iki bakımdan faydası vardır. 1. Evvelâ, müspet, para getiren bir mesleğin olacağı için bugünkü dünyada, imkânın varken, lüzumsuz yere aç kalmazsın. Sefalet büyük eser doğurur derler, yarı yarıya yalan. Eğer sefalette büyük eserler veren muharrirler o sefaleti çekmek zorunda kalmasalardı daha büyük, daha çok eser verirlerdi. 2. Edebiyatla müspet ilimlerin sıkı bir ilgisi vardır ve meselâ mühendis, yahut doktor, yahut kimyager filân olursan hem bilgi, hem de muhit ve imkân bakımından edebiyatçılığına çok faydası dokunur.

Velhasıl, oğlum, şu meslek seçmek meselesini iyice düşün taşın. İstersen düşüncelerini bana yaz ve münasip görürsen bu hususta münakaşa edelim.

Gözlerinden öperim, evlâdım.

Senin kitapları hazırlıyorum. Biraz ağır oluyor ama, ne yaparsın babanız hapistedir.

(imza)

7

(Tarihsiz)

Oğlum,

Mektubunu aldım. Cevabını veriyorum işte :

Evvelâ şunu tarif edelim : Büyük adam kime derler ? Büyük adam diye, kendi sahasında akseden tarihin gidişini en önde geçen, tarihin dönemeç noktalarında rehberlik eden insana derler. Bu bakımdan, ya dünya ölçüsünde, ya kendi memleketi ölçüsünde, her sahada büyük adamlar vardır. Bu ölçüyle, meselâ : Mustafa Kemal, Mimar Sinan, Şeyh Bedreddin, bizim ölçümüzde büyük adamlardır. Büyük Petro, meselâ, Rusya ölçüsünde; Washington, Amerika ölçüsünde; Lenin, Marx, Shakespeare, Beethoven filân hem kendi memleketleri, hem de dünya ölçüsünde büyük adamlardır. Ha, Bedreddin ile Mustafa Kemal'in de dünya ölçüsünde rolleri vardır. Ama, meselâ, Napoleon Bonaparte büyük adam değildir, Yavuz Sultan Selim büyük adam değildir. Şu yukarda söylediğim ve benim şahsen doğru bulduğum tarife göre. Meselâ Nef'i filân gibi şairler büyük şair bile değildir. Ama Fikret büyük şairdir. Dünya ölçüsünde pek genişliği olmasa da her halde memleketi ölçüsünde ve yakın şark memleketleri ölçüsünde. Ama Akif büyük adam değildir. Velhasıl büyük adamı, tarihin akışı içinde o akışa tesiri bakı-

mından mütalâa etmek ve ona göre hüküm vermek lâzımdır. Pastör büyük adamdır. Ama Kanuni Sultan Süleyman'ın ne memleketi, ne de dünya ölçüsünde bir büyüklüğü yoktur. Sultan Orhan, buna karşılık, elbette ki kendi memleketi tarihinin akışındaki rolü bakımından büyük adamdır.

Velhasıl, oğlum, adamları büyük diye ayırt etmeye çalışırken, memleketinin ve dünyanın halk kütlelerine faydaları, tarihin sanat ve ilim akışında ileriye doğru yaptıkları hamleler bakımından incelemeye çalış.

Seçtiğin mesleği pek beğendim. Mimarlık benim şahsen en beğendiğim mesleklerden biridir. Hani kabil olsa, imkân olsa kırk iki yaşıma rağmen yeniden okuyup mimar olmak isterdim. Yolun açık olsun. Türkiye halkına ebediyen yaşayacak yapılar yap.

Senden bir isteğim var : hiçbir hadiseyi, hiçbir fikri mutlak, değişmez, ebedi ve mukaddes diye kabul etme. Bizim dışımızda, bizim varlığımıza bağlı olmadan, bizden, yani insanlardan önce var olup, insanlardan sonra var olacak olan felsefî mânasıyla maddenin başsız ve sonsuz akışından başka nisbî olmayan, değişmeyen, kendi kendini inkâr etmeyen hiçbir şey yoktur. Hele cemiyette dün iyi, güzel, haklı, değişmez sanılan fikirler, müesseseler yarın değişir, kötü, çirkin ve haksız olurlar. Bunu unutma.

Gözlerinden öperim.

(imza)

8

(Tarihsiz)

Oğlum,

On dokuz yaşını tebrik ederim. On dokuz yaş benim hayatımda bir dönüm noktasıydı. O yaşımı hiç unutmam. Senin on dokuz yaşın da sana bir dönüm noktası olsun.

Roman meselesine gelelim. Evvelâ şunu bilirsin ki roman denilen edebî verim üç dört asırlık mazisi olan bir şeydir ve kemalini bilhassa on sekizinci asırdan sonra, on dokuzuncu asır başlangıçlarında bulmaya başladı ve hâlâ devam ediyor, gelişiyor, yeni yeni imkânlara sahip bulunuyor. Bu da gösteriyor ki roman denilen edebiyat çeşidinin ortaya çıkması için insanların arasındaki münasebetlerin bir romanda hikâye edilecek kadar muğlak bir hale gelmesi lâzımmış. Romanın en üstünkörü, en umumî tarifi — bence — şöyle olsa gerek : Roman insanların birbirleriyle ve tabiatla olan münasebetlerinin mümkün olduğu kadar geniş ve derin bir surette, bir yahut birçok sahalarda, sanatkârane hikâye edilmesidir. İnsanların arasında ekonomik münasebetlerden tut da bu temel üstünde yükselen başka sosyal münasebetlerden en muğlak ruh münasebetlerine kadar bir yığın ilgi ve münasebet vardır. İki kişinin arasındaki bir sevda macerasını hikâye

eden bir roman dahi — eğer realistse — dolayısıyla o insanların yaşadıkları cemiyetin hikâyesini bir inikâsla anlatıyor demektir. Meselâ, bugün Türkiye'mizde bir köylü kızıyla bir köylü delikanlısının arasındaki aşkı realist bir görüşle hikâye eden bir romancı, dolayısıyla Türkiye'mizin muayyen bir muhitindeki köy münasebetlerini de hikâye ediyor demektir. Çünkü aşk gibi değişmez ve her yerde bir ve aynı sanılan bir münasebet dahi hakikatta değişen ve dolayısıyla muhitinin şartlarıyla tayin kılınan bir münasebettir.

Roman deyince çeşitlisi vardır. Romantik roman, empresyonist roman, natüralist roman, realist roman, falan filân. Fakat şüphesiz ki bütün sanat işlerinde olduğu gibi romanda da realizm, yani hadiseyi, mevzuu, olduğu gibi, yani mâzi, hal ve istikbal unsurlarıyla, yani akışı halinde ve bunun üzerine müessir olarak veren roman en yüksek sanat eseri mertebesine bu işte sanatkârane muvaffak olduğu nisbette ulaşır.

İşte sana roman hakkında bir iki satır. Takıldığın taraf varsa, sor, konuşalım.

Şimdi daha mühim bir meseleye geliyorum : Annen söyledi, şiir yazmışsın. Bu, tecrübe, karalama falan olabilir, onu bana gönder. Sonra hikâye filân da yazıyorsun mutlaka bana yolla. Yazmıyorsan mutlaka yaz. Artık şiir, yahut hikâye yazacak yaşa girdin.

Sana on dokuz yaşın için bir portatif kütüphane hediye etmek istiyoruz : annen ve ben. Bunun örneğini, ebatlarıyla birlikte çizip gönder, işe başlatayım.

Seni hasretle kucaklarım, sevgili oğlum.

Baban
(imza)

9

(Tarihsiz)

Oğlum,

Bu mektubumda senin şiirinden konuşacağız.

1. Evvelâ, kafiye ve mısrada ahenk denilen şeyi biliyorsun. Bu her şair için bilinmesi gereken ilk adımdır.

2. Yukardaki müspet taraftan sonra menfi taraflar başlıyor :

Teknik bakımından : âşık bülbül, göğün tül perdesi gibi artık hiçbir şey ifade etmeyen ve tabir caizse beylik olmuş sıfatlar var. Böyle beylik sıfatları katiyen kullanmamalı.

Bir akşamın inişi ve gecenin gelişi insana yalnız böyle bir manzara mı gösterir ? Elbette ki akşam vakitleri şiirde yazılabilecek en kolay, fakat aynı zamanda en zor vakitlerdir. Sen on sekiz on dokuz yaşındaki delikanlı şiire istidadın olduğu halde neden sadece akşamı yazıyorsun ? Etrafında ve etrafından — tabiattan ve cemiyetten — kafana akseden — en hususi hislerden, düşüncelerden, sevinçlerden ve kederlerden, bütün insanları ilgilendirecek hislere, kederlere, sevinçlere ve ümitlere dair söylenmeye değer ve kuvvetle duyduğun başka şeyler yok mu ? Elbette ki var ? Öyleyse onları niçin — en sade, en içinden geldiği, en samimi su-

rette yazmıyorsun ?

Bana böyle bir şiir yaz ve gönder.

Senden bir iki sualim var :

1. Divan edebiyatı şairlerinden,
2. Halk edebiyatı şairlerinden,
3. Tanzimattan,
4. Edebiyat-ı Cedide'den,
5. Fecr-i Âti'den,
6. Heccecilerden,
7. Son devir — yani şu son yirmi beş sene — şairlerinden kimleri okudun ? Hangilerini seviyorsun ? Niçin ? Bu sorduklarıma cevap ver, yavrum. O zaman daha uzun konuşuruz.

Hasretle. Baban.

(imza)

10

(Tarihsiz)

Oğlum,

Mektubunu ve hikâyelerini aldım. Hikâyelerden birincisi, «İğne» hikâyesi, çok güzel ve muvaffak bir küçük hikâye, tebrik ederim, pek sevindim, sen çalışırsan iyi bir hikâyeci olacaksın. Hikâyenin üzerinde tashihler yaptım. Son kısmını tamamen çıkardım. İkinci hikâye olmamış. Sana pratik tavsiyem : Derhal, vakit geçirmeden Maupassant'ı, Çehov'u, Gorki'yi oku. Bizden Sabahattin Ali'nin küçük hikâyelerini oku. Sonra modern Sovyet Rus edebiyatının küçük hikâyecileri var, onları oku. Sen mükemmel bir hikâyeci olacaksın. Anana söyle sana yardım etsin, onun zevkine yüzde yüz güvenebilirsin. Şahsen ben en büyük ve yol gösterici münekkidim olarak onu tanırım. Bir daha ve katiyetle tekrar ediyorum : Sen hikâyeci ve ilerde romancı olacaksın. Çalış. Yaptığım tashihleri ve hikâyenin sonunu niçin çıkardığımı ve ikinci hikâyeni niçin beğenmediğimi anlamadınsa takıldığın yerleri, tashihlere itirazların varsa onları teker teker sor, cevap vereyim, en pratik konuşma yolu budur.

Divan ve halk edebiyatı şairleri için yazdıklarını zevkle okudum. Fakat bir şey müşahade ettim ki kabahat senin değil, gözleri kör olası edebiyat hocaları-

nındır. Size şairleri yalnız dış tarafından göstermişler. Şimdi bir de ötekilerden bahset de, toptan, onları sana ben de anlatayım.

Bazı imlâ yanlışları yapıyorsun : **da** (dahi mânasına geldiği zaman) ayrı yazılır; **ki** evdeki filân gibi yerlerde beraber, o adam ki gibi kullanıldığı zaman ayrı yazılır. Bunda da kabahat senin değil, hocalarının.

Yeni hikâyelerini, şiirlerini ve okuduğun öteki Türk muharrirleri hakkındaki fikirlerini sabırsızlıkla bekliyorum.

Gözlerinden hasretle öperim, oğlum.

Baban
(imza)

11

(Tarihsiz)

Oğlum,

Mektubuna bir hayli geç cevap verdim. Mazeret beyan edecek değilim. Mazeret beyan etmek hiçbir şeyi değiştirmeyen saçma bir harekettir. Hikâyeni lezzetle okudum. Kusuru : Evlatlık kızın üzerinde biraz daha ısrar etmek ve öteki tipleri biraz daha arka plana almak lâzımdı. Bu suretle bu çok ayarlı küçük hikâye, ölçüsünü bozmadan, aynı ayar içinde, esas tipi daha çok barizleştirmiş olurdu. Mamafi, dedim ya, hikâye güzel. Sen iyi bir hikâyeci olacaksın, aman oğlum, çalış.

Gelelim sıhhat meselene : Sana gönderdiğim tavsiye mektubuyla doktora git. Çok rica ederim, iyi bir muayene ol. Filmini çektir ve neticeyi bana mutlaka yaz. İhmal etme, Memet. Hastalığına tasavvur edemeyeceğin kadar üzülüyorum.

Bana hececilerden itibaren bugünkü şairlere ve romancı ve hikâyecilere dair kanaatlarını yazacaktın. Onları da yaz da, sonra aynı sırayla bir de ben sana düşündüklerimi yazayım.

Seni kucaklarım, Suzan'ı kucaklarım. İkiniz ananızı benim yerime kucaklayın.

(imza)

12

(Tarihsiz)

Memet, oğlum,

Edebiyat hocalarının sendeki sıhhatlı, sağlam edebiyat zevkini ve anlayışını bir türlü bozamamış olmalarına çok seviniyorum. Şimdiye kadar gerek eski, gerekse yeni yazıcılar hakkında verdiğin hükümler gayet doğrudur. Sıhhatlı ve sağlam düşünüşlü bir insanın hükümleridir, seni tebrik ederim. Tabiî aynı zamanda ananı ve kendimi de tebrik ediyorum, böyle akıllı bir oğlumuz var diye.

Annenin mektuplarından anladığıma ve onun bana şahsen anlattıklarından çıkardığım neticelere göre sende biraz utangaçlık huyu var. Aman, Memet, bu huyuna karşı mücadeleye geç. Mahçupluk, sıkılganlık hiç de iyi değildir. Arsızlık, şımarıklık, ukalâlık ne kadar kötüyse, bunun taban tabana zıddı olan sıkılganlık, kendini hor görmeklik, utangaçlık da o kadar muzurdur. Atılganlık senin yaşındaki bir insanın en iyi hususiyetlerinden biri olmalı. Atılganlığı, sıkılganlığın tersine bir mânada kullanıyorum.

Sana, ilk fırsatta, vaadimi yerine getirerek bilhassa bizim son asır edebiyatımız hakkında mufassal düşüncelerimi yazacağım.

Bana hikâyelerini yolla.

Seni hasretle kucaklarım, sevgili oğlum.

Suzan'la daha yakından arkadaş ol. Onu da benim tarafımdan kucakla.

Baban
(imza)

13

(Tarihsiz)

Oğlum,

Dağ doğura doğura fare doğurmuş, onun gibi, ben de sana uzun destan yaza yaza şu mektubu çıkardım. Mamafi, bana izin ver, kafam bugünlerde karışık, ilk fırsatta sana olan borcumu öderim, yavrum. Şimdilik senden istediğim, annendeki **İnsan Manzaraları**'nı oraya gittikçe oku. Birinci ve üçüncü kitaplar derli toplucadır. İkinci kitap henüz tamam değil. Dördüncüsüne yeni başlıyorum. Zaten bu dördüncü kitap için bazı isteklerim var ki annene yazdım. Ondan sor anla ve onunla birlikte bu ricamı yerine getirmeye çalış.

Senin hikâyeler ne âlemde ? Durdu mu ? Niye yazmıyorsun ? Yazıyorsan niye bana yollamıyorsun ? Seninle aramızdaki münasebette bir bakıma müsavat vardır, ama bir bakıma da müsavatsızlık. Yani sen benden cevap almıyorsun diye — belki mektup yazmayabilirsin — ama hikâyelerini ne olursa olsun yollamalısın.

Sana bu mektubumda yalnız iki şeyden bahsedeceğim : I. Dâvası, meselesi olmayan kitap kitap değildir. Dikkat et, bütün büyük kitaplar, roman, şiir falan filân, insanların karşısında bir dâvayı öne süren, bir meseleyi ele alan, onu edebiyat çerçevesi ve kanunları ve imkânlarıyla halle çalışan kitaplardır. Bu dâva ve

mesele ne kadar insana yakın, ne kadar kendi devrinin ve hiç olmazsa yakın geleceğin dâvası ve meselesi olursa o kadar kitap büyük ve değerli olur. Dâvası olan kitap kavgası olan kitap demektir. Kavgasız kitap hareketsiz kitaptır, hareketsiz kitap ise ölüdür. II. İkinci mesele, yazdığı eserden insanlara karşı mesuliyet hissi duymayan muharrir, hele bu asırda, on para etmez. İki türlü sanat eseri ve iki türlü sanatkâr vardır : 1. Hoşça vakit geçirmek için okunan eser. Eğlence değerinden başka bir değeri olmayan kitap. Ve onun muharriri. 2. Sanat değerinden, sırf estetik kaidelerinden hiçbir şey kaybetmeksizin, bilâkis onu bir kat daha da kuvvetlendirerek, insanlara hiç olmazsa bir doktorluk kitabı kadar gerekli, lüzumlu, faydalı olan, mesuliyetini müdrik kitap ve onun muharriri.

Seni hikâyeci olarak düşündüğüm zaman, ikinci kategoriden olmanı istiyorum. Zaten eskiden bizim evimizin ve şimdi ananın yakın muhiti seni bu yolda terbiye etmiştir. Sen insanlara hoşça vakit geçirtmek için bir likör şişesi vazifesini değil, onların dertlerini, sevinçlerini, ümitlerini cesaretle ortaya atarak onlara faydalı olmak için bir ruh mühendisi halinde çalışmalısın...

Gözlerinden öperim, yavrum.

Baban
(imza)

14

(Tarihsiz)

Memet, oğlum,

Mektubunu okurken evlât yüzünden bahtiyarlığın ne demek olduğunu elle tutulacak gibi anladım. Sanat hakkında yazdıkların gayet doğrudur. Zaten senin mini mini hikâyelerinde senden istediklerimin tohumları var. Şimdi bana yazdıklarını hikâyelerine koyarsan, yani daha şuurlu, daha olgun, daha bütün olarak koyarsan mesele kalmaz. Elbette ki her yazdığın hikâye bir evvelkinden daha iyi ve daha usta olacak.

Romanı, hikâyeyi boş bir gevezelik, ukalâlıkla sayfalar doldurmak sananlar müteredditdirdir. Bilhassa bu son harpten önceki kısır Fransız romanının tesiri altında kalanlardır. Halbuki yine bu harpten önce hiç de kısır olmayan bir Fransız romanı vardı ki — onun en iyi mümessillerinden biri André Malraux'dur (André Maurois değil) ve dilimize çevrilmiş **İnsanlığın Hali** diye bir de kitabı vardır ve okumanı tavsiye ederim — işte bu verimli romancılığı değil de, André Gide'lerin, Proust'ların filân hazım zamanları gevezeliğini okuyanlar ve onun tesiri altında kalanlar elbette ki sana o yanlış sözü söylerler.

Hayatta facia ile gülünçlük, senin de kaydettiğin gibi yan yanadır, daha doğrusu, hayatta bütün tezatlar

bir birlik, bir vahdet halindedir. Kâinat, kâinatın bir parçası olan dünyamız, dünyamızın üstünde cemiyetimiz, cemiyetimizin içinde sınıflar, zümreler ve fertler, her şey, her şey ve o fertlerin ruhları, psikolojileri tezatların birliği genel kanununa tâbidirler. Hareketi, hayatı, doğuşu, gelişmeyi, ölüşü yapan çarpışan zıtların birliğidir. Bunu şuurla ve etrafıyla anladığın gün, bir sanatkâr olarak en mühim meseleyi halletmiş olursun.

Fen şubesine girmene pek sevindim. Emin ol ki bir edebiyatçı için fizikçi, mühendis, doktor, velhasıl müspet ilimlerden birinin adamı olmak, üniversitenin edebiyat şubesinden mezun olmaktan çok daha elverişlidir.

Suzan'a selâmlarımı söyle, benim tarafımdan yanaklarından öp. Annenizi ihmal etmeyin. Boş vakitlerinizi değil, derslerden ve bazı zaruretlerden gayri vakitlerinizi onun yanında geçirin. Ben senin baban ve ananın kocası olarak değil, bir insan olarak bir yıl ananın yanında, bugünkü kafamla geçirebilmek için çok şey verirdim.

Seni hasretle kucaklarım oğlum.

Baban
(imza)

15

(Tarihsiz)

Oğlum,

Mektubuna bir hayii gecikmeyle, yine kısacık cevap veriyorum. Özel hayatımın en büyük bahtsızlıklarından biri de sen tam olgunlaşma çağına girmek üzereyken senden uzak kalışım olmuştur. Affetmeyecek olduğum birçok eziyetler arasında başta gelenlerden biri de beni oğlum insan olurken onun yanı başında bulunmak hakkından mahrum etmeleridir.

Ne yapıyorsun ? Yeni hikâyeler var mı ? Varsa gönder. İhmal etme. Bir de fotoğrafını, ama son çekilmiş fotoğrafını gönder bana. Kabilse Suzan'la birlikte çektirip yollayın. İngilizceyi ihmal etme. Yalnız bilgini kaybetmemekle kalma, ilerlet de.

İkimizin aynı yabancı dili bilmememiz de canımı sıkıyor. Meselâ sen Fransızca, Rusca, yahut ben İngilizce bilseydim, sana uzaktan uzağa daha çok faydam dokunurdu gibi geliyor bana.

Haydi oğlum. Ne olursa olsun kavuşacağız.

Gözlerinden öperim. Suzan'ı tarafımdan kucakla. Nenenin ellerinden öperim. Onu ihmal etme, o ikimizin en büyük saadeti olan annenin kaynağıdır.

(imza)

16

(Tarihsiz)

Sevgili oğlum,

Mektubuna geç cevap veriyorum. Kusura bakma. Tahmin edeceğin sebeplerden dolayı biraz sinirli, bir hayli heyecanlı ve bir miktar dalgınım. Bütün bu söylediklerimden neşesiz olduğumu çıkarma. Bilâkis acı bir neşe ve sevinç içindeyim. İşte asıl bu sebeple, neşe ve sevincimin acılığı dolayısıyla, hattâ annemize, sevgililerimizin en sevgilisine bile kısacık mektuplar yazdım. Bu vesileyle bir kere daha ondan ve senden özür dilerim...

Mehmed, oğlum,

Günde en aşağı on sayfa okumayan erkek, delikanlı, acınacak insandır. Sen günde, ne olursa olsun, şimdilik, gazete de, ders kitabı da, roman filân da dahil on sayfa okuyor musun ? Okumuyorsan, ki okuduğunu zannediyorum, evet okumuyorsan acınacak bir delikanlısın demektir. Ve derhal kendini bu merhamete lâyık halden kurtarıp günde en aşağı on sayfa okumak için namusun üzerine, kimseye değil, kendi kendine söz ver.

Mehmed, yavrum,

Spor lâzımdır. Spor yap. Fakat unutma ki spor gaye değil, vasıtadır. Sıhhatlı olmak, sıhhatlı düşünme-

nin zeminini hazırlamak için bir vasıta. Eğer sporu sadece spor olsun diye, eğlenmek için, bir vasıta gibi değil de bir gaye olarak yapıyorsan hata ediyorsun demektir. Her gün yaptığın spor günde sana en aşağı on sayfa okumak işini kolaylaştırmak için vasıta olmalıdır.

Memo !

Seni tahmin edemeyeceğin kadar severim. Oğlumsun ve ananın oğlusun. Kafana şimdiden anana lâyık ve ben babanın sevinçten gözlerini yaşartacak bir insan olmak gayesini koymalısın. Senin anana lâyık bir arkadaş, bir koca olabilmek için ben kırk yaşımdan sonra hâlâ didiniyor, uğraşıyor, çalışıyorum. Sen de ona lâyık bir evlât olmak için şimdiden hayatını tanzim etmelisin.

Nenenin, annenin ellerinden, Suzan'ın Leylâ'nın[4] gözlerinden, Fahamet'in,[5] Vedat'ın[6] yanaklarından öper, Dedene,[7] İyene[8] selâmlar eder, bildiklere, sorup soranlara hasretlerimi bildirir, seni doya doya kucaklarım. Oğlum, Memo'm.

Baban
(imza)

17

(Tarihsiz)

Sevgili oğlum,

Mektubunu ve hikâyeni aldım. İkisini de pek beğendim. İkisine de pek sevindim. Memet, dinle beni, mutlaka ve büyük bir hızla, yüzde yüz iyileşmen lâzım, bu mutlaka lâzım olduğu için de böyle olacak, yüzde yüz ve akıl almaz bir hızla iyileşeceksin. İyileşmen için bütün şartlar var : İyi bakılıyorsun, gençsin, akıllısın ve annen yanında. Annenin bir insanın yanında olması ne demektir, bunu iyice anlaman için, sade onun oğlu gibi değil, bir insan gibi anlaman için, onun oğlu olmayan bir insanın, Kemal Tahir'in ona yazdığı bir mektubu bu zarfın içine koyup gönderiyorum, oku. Sonra kendisine ver. Mademki annen yanındadır, iyi olacaksın. Beni dinle, mümkün mertebe az konuş, az dolaş, az üzül, çok ye, çok uyu, çok dinlen. Ve dünyayı, hayatı, insanları ve ananı çok sev.

Sana buradan Calcium gönderdim, iki kutu, yerli, aldın mı ? Annenin Çamlıca adresine gönderdim. Bana bildirin. Annen de bu hafta bana mektup yazmadı. Meraktayım.

Sana bir kitap tavsiye edeyim, boş zamanlarında oku : **Değişen Dünya**. Yazan : Dr. Muzaffer Şerif Başoğlu. Bu kitabı ilk fırsatta aldır ve oku. Burada benim

bir doktor bildik var, geçenlerde İstanbul'a gitti, seni tedavi eden doktorların ahbabıdır, onlardan sormuş, bana müjdeledi, çok yakın zamanda yüzde yüz iyileşecek, dedi. Dünyalar benim oldu. O gün de Berlin'in düştüğü haberini almıştım. İki katlı ekmek kadayıfı. Benim hastalık atladı. Bir şeyim kalmadı. Memo[9] ellerinden öper ve sana en güzel türkülerini gönderir.

Sana bizim edebiyat tarihinin şahsiyetleri hakkındaki fikirlerimi, kısa notlar halinde her mektup göndereceğim. Şimdiye kadar beni bundan alıkoyan sadece tembellik değildi, vakitsizlik değildi, şimdi de bunlar değil. Mesele şuydu ve yine o : Sana filânca ve falanca yazıcı hakkında şahsî fikirlerimi söylemektense, eline bir metod vermek ve o metodla sen kendin onları ölçüye vurarak onlar hakkında hüküm sahibi olman daha doğru değil mi ? Metod en önemli şeydir. Bak sana bu mektubumda metod etrafında kısa birkaç şey söyleyeyim : 1. İnsanlar, bu arada, muharrirler, mücerret değil, müşahhas, konkre olarak mütalâa edilmeli, incelenmeli : yani bir insan, bir muharrir, yaşadığı devir, içinde bulunduğu memleket, sınıf, zümre, muhitler göz önünde tutularak, filânca devirde, filânca memlekette, filânca sınıfa mensup insan, muharrir diye incelendikten sonra, o devrin, o memleketin, o sınıfın imkânları içindeki başarılarına göre hakkında bir hüküm verilmeli. Yoksa umumiyetle değil. Mücerret değil. Bir misâl : Tevfik Fikret'i alalım. Fikret'in sanatındaki dış taraftan, dilinden, vezninden, üslûbundan tut da özüne kadar, söyledikleri şeylere kadar, ancak onu devri, memleketi, sınıfı içinde mütalâa edersek, kuvvetleri ve zaafları hakkında doğru bir kanaata gelir ve doğru hükmümüzü veririz. Sana şimdi bu bakımdan bu metodla Fikret'i

gelecek mektubumda uzun uzadıya inceleyeceğim.

Ah evlâdım, sizleri öyle bir göresim geldi ki, bu ateşkes ilânı gününün gecesinde bile bu hasretle kederliyim.

Suzan'ımı doya doya kucaklarım. Bak ona bir şey söyleyeyim : Bugünkü dünya şartları içinde, erkeklerin ve kadınların çok güzelleri çok defa aptal olurlar. Bunu — maalesef — böyle kabul etsin ve lüzumundan fazla güzel delikanlılardan ve kadınlardan sakınsın. Sen de öyle. Hayatınıza sokmak istediğiniz kadın ve erkeğin, kocanın ve karının, her şeyden önce yiğit, akıllı ve iyi olmasını isteyin. Yalnız iyilik, yalnız akıllılık yetmez, yiğit olması da şarttır. Tabiî kambur zumbur da olmasın.

İşte böyle yavrum. Hasretle senin ve annenin mektuplarınızı beklerim.

(imza)

18

(Tarihsiz)

Oğlum,

Çok doğru ve güzel fikirlerle dolu mektubunu büyük bir hazla okudum. Bak, doğru fikirlerinin birçoğunu sıralayayım : Bizdeki bazı ve maalesef çokluk edebiyat dergileri hakkında söylediklerin, edebiyatın nasıl olması gerektiği hakkındaki düşüncelerin, O. Henry'ye dair yazdıkların. Anatole France'da ben seninle hemfikir değilim. Anatole France'ın kusurları vardır : bunlar zaman zaman alaycı bir bedbinliğe ve ümitsizliğe kaçışı, yer yer süse püse, boyaya rastığa önem vermesi. Fakat genel olarak Anatole France dünya edebiyatının yüksek tepelerinden biridir. Her şeye rağmen insanın eninde sonunda muzaffer olacağına inanmıştır — bu inanış bazan acayip sapıklıklara düşmekten onu alıkoyamazsa da — sonra sınıflı cemiyetlerin yalancılığına, düzenbazlığına, yobazlığına karşı aslanca kavga etmiş bir adamdır. Bundan dolayı ben onu senin farzettiğin gibi traşçı, geveze filân saymıyorum.

Gelelim Fikret meselesine :

Fikret yarı müstemleke olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, on dokuzuncu asrın ortalarından yirminci asrın ilk on yıllarına kadar yaşamıştır, bu yarı müstemleke şark memleketinde orta sınıftan gelmiştir ve bu devirde bütün dünyada artık kendini kuvvetle göstерme-

ye başlayan sosyal adalet kavgalarına (bilhassa Fransa kanalıyla memleketine sızan) ve memleketinde de zayıf bir burjuva sınıfının yerli derebeyliğe karşı mücadeleye başladığına, muzaffer olunca da hürriyeti sırf kendine tahsis ettiğine şahit olmuştur. Fikret'i şimdi bu çerçeve içinde mütalâa eder ve buna ferden fizyolojik bünyesini de katarsan ana hattında Fikret'i anlamak için elinde anahtar vardır.

Fikret hayatının bir devrinde Allah-ü Ekber diye şiir yazmış, sonra : Göçüyorsun da arş ü ferşinle yok tabiatta bir inilti bile, diyen bir inkılâpçı fakat metafizik materyalist olmuştur. Fikret hürriyet için yazılarında döğüşmüş, fakat hürriyeti ele geçiren burjuvazi bunu yalnız kendi genç ihtirasları için kullanınca : Yiyin efendiler yiyin, diye feryada başlamıştır. Fikret'in bu şiiri yeryüzündeki bütün burjuva inkılâplarından sonra iktidara geçen sınıfların yüzüne hâlâ bir tokat gibi inebilecek kudrettedir. Fikret ütopik bir sosyalizme hasret çekmiş — başka türlü de o zaman olamazmış, memleketimizde henüz gerçek sosyalizmin bayrağını taşıyacak proleter sınıfı pek zayıfmış — ve bizzat Fikret sosyal menşei bakımından menşeinin, yani küçük burjuvazinin bütün zaaflarını ve kuvvetini tevarüs etmiştir. Nitekim, İttihatçılar iktidara geçtikten sonra, Fikret'in düşündüğü büyük hürriyet yerine, temsil ettikleri zümrelerin menfaatlarını koruyunca, Fikret bir yandan onlara saldırırken, bir yandan da dünyaya küsmüş, dağın tepesine çekilmiştir. Fikret mücerret ahlâka, mücerret iyiye ve kötüye inanmış, bunların zamanla, mekânla öz ve kalıp değiştiren konkre şeyler olduğunu anlayamamıştır. Dünyada ve kendi memleketinde her şeye rağmen insanların ileriye doğru atıldıklarını gör-

müş ve bundan dolayı insana inanmış, güvenmiş ve ana hattında hiçbir zaman ümitsizliğe kapılmamıştır. İçinde yaşadığı dünya ve öz memleketinin şartları onu mücadeleci yapmıştır. Hülâsa Fikret'de ikilik vardır. Fakat bu ikilik gitgide ilerinin lehine, gerinin, sallantıda, tereddütte olanın aleyhine bir birliğe doğru inkişaf etmiştir. Öz bakımından söylediklerimizi, yazısının tekniği, dili, şekli bakımından da söyleyebiliriz. Türk şiirine Avrupalı insanı ilk getiren odur, insanı veren en uygun şekillerin Türk şiirine girmesi onunla başlar. Son devirlerinde yazdığı, bilhassa çocuklar için yazdığı şiirlerde dil de gitgide temizlenir. Hâsılı Tevfik Fikret Türk edebiyatının on dokuzun sonu yirminci yüzyılın başındaki en büyük dağıdır. Fikret'i anlamadan, Fikret'i okumadan bugün şiir yazanlar varsa bunlara acırım. Her Türk yazıcısının Fikret'i tenkitçi bir gözle okuması ve ondan faydalanması, onu sayması gereklidir kanaatındayım.

Senin bu mektupta hikâyen çıkmadı. Galiba koymayı unutmuşsun. Mamafi bundan önceki hikâyen hakkındaki fikrimi söyleyeyim : Tramvay durağında geçen buna çok benzer bir de «hayat» satan, yani karamela satan bir çocuğun hikâyesini de bana göndermiştin. Onun hakkında yazmıştım. Bunun hakkında da ana hattında aynı şeyleri söylüyorum. Her ikisi de kendi tarzlarında, çok küçük intiba ve sosyal çimdik tarzlarında, bu tarzların değerleri, kuvvetleri ve zaaflarıyla iyiydiler. Mamafi mektubundan çıkmayan ve gelecek mektubunda göndermeni beklediğim hikâyeni senin istediğin gibi satır satır gözden geçiririm.

Şimdi seninle bir iki meseleyi baba oğul gibi değil, iki yaşıt arkadaş gibi konuşacağım :

Günlerce düşündüm, benim aslan gibi arkadaş

niçin hastalandı. Bende çocukluk resimlerin var, sonra seni üç yıl önce görmüştüm, sonra geçen yıl gönderdiğin fotoğraf var. Bunların hepsini karşılaştırdım ve hayretle gördüm ki, son iki yılda dehşetli uzamış ve zayıflamışsın. Birdenbire boy atmanın fizyolojide meydana getirdiği tehlikeli durum malumundur. Bu bir bünye meselesi olsa da, zayıflığının sebebini yalnız bununla izahı yeter bulmadım. Ve şuna katiyetle kanaat getirdim ki : 1. Lüzumundan fazla ve ölçüsüz spor yapman (senin nasıl spor yaptığını, saatlerce ping-pong masasında, artık mazarrat haline gelen didişmeni, kan ter içinde biten futbol maçlarını hatırladım, bunları daha o zaman niye ölçüsüne koymadım, sporun bir gaye, rakı içmek soyundan bir eğlence değil de, ilâç içmek soyundan bir ayarlı iş olduğunu sana anlatmadım diye kendi kendimi yedim) evet şişmanlıktan süratle boy atarak zayıflığa geçen bir bünyede lüzumundan fazla spor yapman hastalığının sebeplerinden biridir. Sonra bir buçuk yıl önce yine kuvvetli grip gibi bir şey geçirmiştin ve seni sanatoryoma götürsün diye annene yazmış, hattâ bir de burdan ora doktoruna tavsiye mektubu bulmuş, yollamıştım. O işi de o zaman ihmal ettin. Bunları şimdi ne diye söylüyorum ? Şunun için : Bundan böyle ayarsız iş yapma, en faydalı şeyin kendi zıddına, en muzur şeye inkılâp edebileceğini aklından çıkarma. İhmalci olma. Artık bir iki yıl dilediğim gibi başı boş spor yapamayacağım diye üzülme.

Gelelim ikinci sebebe : 31 çektin mi çok ? Bilhassa şimdi bundan sakın. Ben eminim ki, bu emniyetimi de seni tedavi eden doktorun benim bir doktor arkadaşa verdiği teminattan alıyorum, his meselesi değil, bir yıl sonra sapasağlam olacaksın, o zaman da zampara-

lık yap, fakat öteki işi yapmışsan yapma.

Senin geçtiğin yoldan aşağı yukarı ben de geçtim. Ben de küçükken çok şişkoydum, hattâ obez olacağım diye korkarlardı, sonra Bahriye Mektebi'nde hızla boy attım, dehşetli zayıfladım, iki kere zatülcenp geçirdim, hattâ bu yüzden meslekten ihraç edildim. Bak bugün yedi buçuk yıldır hapiste yattığım halde hâlâ sapasağlam yaşıyorum. Bunları sana, benim tecrübelerimden faydalan diye yazıyorum.

Bu sene imtihan veremezsem filân diye üzülme. Senin gibi bir insan için bu kadar komik şeye üzülmek ayıp olur. Şimdi senin ilk vazifen bir an önce yüzde yüz iyileşmek kavgasını, dünyanın bu en haklı, ve senin en büyük kavganı zaferle bitirmektir. İnsanlar kendilerini bir iş etrafında teksif ettikleri zaman, edebildikleri zaman büyüktürler ve muzaffer olurlar. Yazı yazmak da böyledir, her şey de böyledir. Şimdi sen bütün kudretinle içini dışını bir tek iş etrafında, süratle ve yüzde yüz iyi olmak işi etrafında teksif et. Bu işin dışındaki her kaygı, her düşünce yok olmalı. Her haklı kavga mukaddestir ve en haklı kavgaların başında insanın, ferdin kendi sağlığı için yaptığı kavga gelir. Zaten anhası minhası bütün sosyal adalet kavgaları her insana böyle bir kavga yapabilmek imkânını vermek için yapılmaktadır. Sen bugünkü şartlar içinde bu imkâna sahipsin, sağlık kavganı yap, şuurla, bilerek, iradeyle yap, zaferin muhakkaktır oğlum.

Seni hasretle kucaklarım. Suzan'cığımı da kucaklarım. Dedene, İyene hürmetler. Ahçıbaşının[10] çok çok selâmları var.

Baban.

(imza)

19

(Tarihsiz)

Oğlum,

Yazını aldım, hikâyeni. Sen de benim mektubumu almışsındır her halde.

Senin hikâyenin — ters bir iş yaparak — önce dışından, teknik taraflarından, konuşalım.

Bazılarının üslûba da mal ettikleri, şu, cümleyi en kolay anlaşılır şekilde, virgül ve noktalı virgüllerin yardımına pek de lüzum hissettirmeksizin kurmak meselesine dokunacağım. Misaller veriyorum :

«Yavaş yavaş, karanlık, koca binalara baka baka yürüyorlar» diye yazmışsın. Burda «yavaş yavaş» yerinde değil, virgül olmasa bu yavaşlığın karanlıkla bir ilgisi varmış sanılacak. Şöyle yazmak lâzım : Karanlık, koca binalara baka baka, yavaş yavaş yürüyorlar. Anladın ya, yavaşlık yürümeye ait olduğu için onun yanı başında olmalı.

«Diğeri mırıldanır gibi etrafa bakarak konuştu» diye yazmışsın. Burda «diğeri» diyeceğin yerde «ötekisi» desen bugünkü dile daha uygun olur. Sonra bir düşünceyi, bir resmi en kısa şekilde — anlatmak kabiliyetini bulandırmadan — yazmak gerektiğine göre, «etrafa bakarak» diyecek yerde «bakınarak» desen daha kestirme olurdu. Zaten senin hikâyede iki adamın ba-

kınmaları, bakmaları üzerinde çok durmuşsun. Bunu şehrin yabancıları olduklarını anlatmak, belirtmek için yapmışsın amma, ne de olsa biraz fazla bu hareket. Onların yabancılıklarını yalnız bakınma hareketleriyle mi belli etmek mümkün ? Bir şehrin yabancısı olan iki insan bakınmaktan başka bir hareket yapmazlar mı ?

Bu iki adamın üstleri başları toz içinde, diyorsun, bu da uzak yoldan geldiklerine delilmiş. Üstün başın toz içinde olması, yalnız uzak yoldan gelmiş olmayı göstermez, uzak yoldan gelmeden de, meselâ biraz önce kavga edip yerlerde yuvarlanırlar, bundan ötürü de tozlanabilirler. Bir resmi yaptıktan sonra, onun hakkında bir de hüküm veriyorsan hükmün yalnız o resmin ifadesi olmasına dikkat etmeli. Yahut, üstleri başları toz içinde, deyip kesmeli.

Bu üst baş meselesinde duracağım : «İkisi de ucuz işçi elbiseleri» giymiş. Bizde işçi elbisesi deyince akla «tulum» gelir. Bunlar tulum giymemişler, zaten nasıl giyimli olduklarını biraz sonra anlatıyorsun. Bundan dolayı, «Ucuz işçi elbiseleri giymiş» demeye hacet yok. İşçi olduklarını söylemek istiyorsan, bunu doğrudan doğruya söyle. Zaten bu iki adamın ne iş gördükleri, daha doğrusu hangi işin işsizi oldukları — serseri bile olsalar o da bir çeşit iştir — şehre niçin geldikleri belli değil. Bütün bunları bir tek satır içinde verebilirdin ve vermelisin. Çünkü konuşma tarzlarından bunların hangi sınıftan insan olduklarını anlamak mümkün değil. Esasen, konuşmalar realist değil. Hepsi için söylemiyorum, bazıları için. Misaller vereyim : «Neler demek istiyorsun» yanlış, «Ne demek istiyorsun» doğrusu. «Aç kalmamamız için saklamıştım» konuşma dili değil, «Aç kalmayalım diye sakladım» daha doğru

olur.

Bunlar önemsiz şeyler gibi gelir ama, konuşma diline çok dikkat etmek lâzım. Ben bilhassa ince eleyip sık dokuyorum. Yoksa, değil senin küçük hikâyende, nice büyük hikâyelerimizde bunların ne kötü örnekleri vardır.

Son cümlen şöyle : «Omuzlarını salladı ve geri döndü.» «Omuzlarını salladı» olmaz, omuz silkti deriz.

Hikâyeyi senin bitirdiğin gibi bitirmek ve başka bir şey katmamak doğrudur.

Şimdi gelelim içe, muhtevaya. Bak, oğlum, ben bir yazı okurken, ister ilim yazısı, ister şiir, edebiyat, hikâye roman falan filân olsun, kendime şunu sorarım : Ne diyor, dediğini nasıl diyor ? Bu iki soruda birincisi temeldir, fakat her ikisi bir birlik olmalıdırlar. Yazıyı okuyup bitirdikten sonra da bu iki sorudan mürekkep tek soruma aldığım karşılığa göre hükmümü veririm. Bu fena bir ölçü değildir sanıyorum, sana da tavsiye ederim.

Senin hikâyede de kendime aynı soruyu sordum : Ne diyor benim oğlan, nasıl diyor dediğini ? Aldığım karşılık şu : Her halde fakir sınıflardan olan iki insanın karakterlerindeki bir iki özelliği veriyor. Genel olarak işsiz ve aç insanlar arasındaki açlıktan gelen, yoksulluktan gelen — ötekilerde refahtan, hırstan gelen — güvensizliği belirtiyor. Sonra her şeye rağmen birisinde haysiyet duygusunun kuvvetini anlatıyor. Hâsılı, oldukça söylenmeye değer şeyler söylüyor. Aferin oğluma. Nasıl söylüyora gelince : yukarda bu fasla verdiğim karşılıklara rağmen, bunu kederli, şiirli, realistçe söylüyor. Ama ümitsizce söylemiyor. Bu da iyi. Hepsi iyi mi, hayır, bir büyük kusur var : oğlumun iki adamı

çok mücerret, hattâ hangi sınıf ve tabakadan oldukları belli değil, hangi milletten oldukları bile anlaşılmıyor.

Sonra, bu çeşit karakter hikâyelerinde, iki adamın arasındaki dostluğun ne zamandan beri var olduğunu da bilmek şarttır. Sonra dikkat ettim de, insanların şekli şemali hakkında birinin uzun boylu, birinin kısa boylu olmalarından başka bir şey bilmiyorum. Bir şey daha söyleyeyim, karakter hikâyelerinde, konuşma kadar, aksiyonun da önemi vardır. Burda büyük aksiyon var, yani ekmek isteyip onu parayla, yahut parasız almayı kabul edişte. Fakat bakınmak aksiyonu — ki ikisinin de müşterek aksiyonudur sende — kadar herbirinin karakterini gösteren, böyle bakınmak gibi bir tek kelimeyle verilebilecek küçük hareketler de gereklidir.

İşte, öyle sanıyorum ki sevgili oğlumun istediği gibi, ince eleyip sık dokuyarak düşündüklerimi yazdım.

Bana her mektubunda haftalık ateş cetvelinin bir kopyasını Suzan'a çıkarttırıp yolla. Senin (...)'nın yazılarını okuyorum (...)'da, acıyorum zavallı çocuğa, bir yazıcı olmak için düşülmesi en büyük bedbahtlık olan bir muhite düşmüş. Ne kadar zıpır, soğuk, aptalca şeyler yazıyor. Halbuki istidatlı çocuğa da benzer. Yazık.

Dedene, İyene selâmlar.

Fahamet'e, Vedat'a selâmlar.

Suzan'ı, Leylâ'yı, Faik'i[11] kucaklarım. Seni de hasretle bağrıma bastırırım, sevgili oğlum.

Hamiş :

Divan Edebiyatı Beyanındadır isimli bir kitap çıktı. Yazan : Abdülbâki Gölpınarlı. Divan edebiyatı hakkında yazılmış, anlaşılabilir, bazan fazlaca alaya kaç-

masına rağmen zevkle ve istifadeyle okunabilir ilk kitap. Tavsiye ederim, aldır, oku. Faydalanacaksın.

Annene söyle, bana haftada bir mutlaka bir satır olsun yazsın. Onun el yazısını, bir satırını bile görmek bana teselli ve kuvvettir.

Haydi hoşça kal, çabuk iyi ol, hiçbir şeye üzülme, yavrucuğum.

Baban
(imza)

20

(Tarihsiz)

Evlâdım,

Annenden son aldığım mektupta ateşinin akşam 37'ye düştüğünü yazıyordu. Bu benim için bir zafer müjdesi oldu.

Sana bir baba nasihati, hayatta ikinci ve hattâ üçüncü derece meseleler için büyük, kesin prensipler ve kaideler koyma. Spor elbette ki lüzumlu ve faydalı şeydir, her medenî insanın — bugünkü şartlar içinde — imkân bulursa spor yapması faydalıdır. Fakat spor yapmayan adam yarım adamdır dersen, bak, başta ben olmak üzere birçok insanları yarım adamlık «mertebesine» indirirsin. Ben spor yapmamış nice tam adamlar bilirim ki spor yapmış birçok çeyrek adamlardan daha çok insandırlar. İnşallah yakında sporuna kavuşursun. Bu senin ve bizim için yeni bir zafer olur. Fakat tekrar edeyim, genel, mücerret, büyük laflar etmekten sakın.

Hikâyen meselesindeki itirazına gelince. Ben senin bana yazdığın fikri en aşağı on yıl edebiyatta gerçekleştirmeye çalıştım, o görüşe dayanarak şiirler, piyesler yazdım. Fakat artık şu kanaattayım ki, umumiyetle, mücerret olarak insanı değil, muayyen, konkre insanı yazmak lâzım. Ancak muayyen bir devrin, muayyen bir cemiyetin, muayyen sınıfların konkre insan-

larını yazarak, genel insan karakterleri denilen şeylerin izafiliği, nisbiliğini unutmayarak, harcı âlem, beylik, söylene söylene sakız gibi çiğnenmiş karakterler çizmekten insan kendini koruyabilir. Haysiyet duygusu diyorsun meselâ. Bu haysiyet duygusu, mücerret bir lâftır. Bir kalıptır ki bunun özü, içindeki muhtevası, devirlere, sınıflara, cemiyet düzenlerine göre değişir. Bir devirde, bir şart içinde haysiyetsizlik sayılan şey, başka bir devirde kendi zıddına döner, haysiyet duygululuğu olur. Bunun tersi de vâkidir. Dün doğru olan, bugün yanlış, bugün haklı olan yarın haksız, bugün iyi olan yarın kötüdür. Çünkü cemiyet hayatı ve insan telâkkileri, ahlâk kaideleri de, tıpkı büyük kâinat gibi durup dinlenmeyen bir hareket, bir değişme, bir akış halindedir. Sana bir tek misâl vereyim: Ortaçağ'da bir köylünün evlendiği ilk gece karısını derebeyinin koynuna vermesi haysiyetsizlik, kepazelik, haksızlık filân sayılmazmış. Bugün böyle bir hadiseyi yapacak ve bunu haysiyetsizlik saymayacak köylü aynı işin câri olmuş olduğu Avrupa'da yoktur. Sonra Ortaçağ'da derebeyi ile köylü münasebetinde Avrupa'da raslanan bu hadise aynı devirde ve aynı yerde iki derebeyi arasında cereyan ederse haysiyetsizlik olur. Yani devir ve sınıflar münasebetine göre haysiyetsizlik meselesi değişiyor. Buna rağmen bütün devirlere şamil müşterek bir haysiyet duygusu yok mudur? Belki bu duygunun ufak tefek tezahürleri vardır, fakat bunlar da artık o kadar beylik olmuştur ki üzerlerinde durmaya değmez. Senin hikâyede haysiyet duygusu parasız ekmek istememek şeklinde tezahür ediyor. İyi ama bu duygunun bu şekli ancak emtia cemiyetlerinde, paranın var olduğu cemiyetlerde, bilhassa paranın, para münasebe-

tinin bütün insan münasebetlerini inikâs ettirdiği cemiyetlerde kendini gösterebilir. Binaenaleyh, bu senin iddia ettiğin gibi, genel olarak bir duygu değil, konkre bir duygudur. Sana bir kitap tavsiye edeyim: **Ludwig Feuerbach ve Klâsik Alman Felsefesinin Sonu.** Bu kitap annende olacak. Onu oku. Her edebiyatçının büyük bir dikkatle okuması gereken bir kitaptır.

Elinden geldiği kadar konkre, müşahhas ve iyice bildiğin şeyi yaz. Her şeyin değişmekte, her şeyin başsız ve sonsuz akıp gitmekte ve bu akışın karşısında mukaddes, ebedî hiçbir şeyin ayakta duramamakta olduğunu, biricik mutlak hakikatın bizim dışımızda, bize bağlı olmadan akıp giden varlık olduğunu unutma. Allah kahretsin bizdeki felsefe derslerini ki lisenin son sınıfına gelen oğlumu en esaslı tabiat ve cemiyet gelişmesi kanunlarını bilmekten mahrum etmişlerdir.

Evlâdım, annen şişmanladığını, sıhhatının her gün iyiye doğru gittiğini yazıyor ve dünyalar benim oluyor. Yakında tekrar kendini kafa ve beden faaliyetine vereceksin. Artık rahatım. Üzüntüm yok. Gözlerinden hasretle öperim, sevgili çocuğum.

(imza)

21

(Tarihsiz)

Oğlum,

Mektubunu ve minik hikâyeni aldım. Hikâyen hakkında hiçbir şey söylemeyeceğim. Ne yapmak istediğini anlıyorum. Hadi bakalım, bu yolda yürü. Bu yol, hikâyecilikte çok zor bir yoldur. Ama sen zorluktan yılmayan bir annenin ve bir babanın oğlusun. Yalnız, böyle ufak hikâyelerde daha kuvvetli, daha karakteristik anları yakalamaya çalış. Bilhassa Çehov'un ve daha ziyade mizaha kaçan modern Sovyet küçük hikâyecilerinin eserlerini, başlangıçta bir kılavuz olarak sana tavsiye ederim.

Ludwig Feuerbach ve Klâsik Alman Felsefesinin Sonu kitabını okurken kolaylık olsun diye sana bir tavsiyede bulunayım. Kitabın başından başlama, Aklımda kaldığına göre : «Filozoflar iki karargâha ayrılırlar : materyalist, idealist» filân diye bir pasajı vardır, ilkönce onu oku. Sonra, takıldığın, anlamadığın yerler olursa bana sor. Bu kitaptan sonra sana Engels'in **Ailenin, Devletin ve Mülkiyeti Şahsiyenin Asılları** diye Muhittin tarafından tercüme edilmiş bir kitabı vardır, onu tavsiye ederim. Yalnız bu tercümenin başına tercüman efendi saçma sapan bir mukaddeme yazmıştır. Sırf saçma sapanlık nedir diye merak edersen o mukadde-

meye bir göz atıp sosyolojide en müsbet ilim meselelerine bile bu Muhittin efendi gibilerinin nasıl aşağılık bir propaganda kattıklarını gör.

Sıhhatının günden güne iyileştiğini annenden aldığım mektuplardan öğreniyorum. Dünyalar benim oluyor.

Suzan'ı hasretle kucaklarım. Dedene saygılarımı söyle. Kendini yorma, sen cesur bir insansın, fakat şimdi nezle olmaktan bile korkmalısın. Emin ol ki bir yıla varmadan, eskisinden daha güçlü kuvvetli olacaksın.

Gözlerinden hasretle öperim sevgili evlâdım.

Baban
(imza)

22

(Tarihsiz)

Oğlum,

Mektubunu ve hikâyeni aldım. Zola'nın hayranı olmana, hele **Jerminal**'i sevmene pek memnun oldum. Şüphesiz ki Zola natüralist-realistlerin en büyük üstatlarından, bütün insanlığın en şerefli, en namuslu evlâtlarından biridir. Fakat gel gör ki üstadımız arasıra umutsuzluğa kaçar, gayet pratik konuşayım, Zola'nın eksiği Marxist olmayışıdır. Halbuki pek âlâ olabilirdi. Daha doğrusu benim ve benim gibi düşünen birçok Zola hayranlarının Zola'da saygıyla affedemediğimiz şey ilmî sosyalizme intisap edemeyişidir.

Geçen mektubunda annen şiirini yollamıştı. Şiiri pek beğendim ve tuhaf değil mi — hiç de tuhaf değil ya — Celâl Sılay'a diye başlığı kaldırmış olmalarına memnun oldum. O şiir böyle bir tedaisiz daha güzel oluyor. Yalnız bir tavsiyem ve bir itirazım var. Evvelâ itiraz : «İstanbul» mecmuasına şiir yollamanı, hele bunu heveskârlar gibi yapmanı beğenmedim. Sen heveskâr değilsin, heveskârlık rezil bir iştir — tabir belki kuvvetli oldu ama zarar yok — sonra «İstanbul» mecmuası bir rezalettir. Şiirlerini meselâ yeni çıkan «Pınar» mecmuasına yolla. Yahut bu ayar bir sanat ve ilim mecmuasına. Gelelim tavsiyeye : o şiiri iki misli kısal-

tarak yazmayı dene. Ve bana bu denemeyi gönder. Şiirin ifade şekli de pek hoşuma gitti. Hiç şairane değildi, ben şairanelikten, sululuktan, yapmacıktan, züppelikten nefret ederim. Şiir dediğin şeyin şekli, eski Yunan mabetleri gibi pürüzsüz, süssüz, şatafatsız, aydınlık ve muhtevayı en iyi bir surette verebilir, belirtebilir olmalı. Unutma ki şekli tayin eden muhtevadır. Ben — bilmem sana daha önce de yazdım mı — bir yazıyı okuduğum zaman ilkönce kendi kendime: «Bu yazıcı ne söylüyor, ne demek istiyor?» diye sorarım, ondan sonra: «Söylemek istediğini, en uygun şekilde söylemiş mi, söylememiş mi?» diye bakarım.

Gelelim hikâyene: Gayet zor bir mevzuu büyük bir ustalıkla işlemişsin. Zengin bir konağın merdivenlerine bırakılan bebek mevzuu kötü işlenirse büyük bir kolaylıkla ve farkına varılmadan adiliğe, bayağılığa kaçabilir. Sen bunu realistçe, natüralistçe, soğukkanlılıkla ve asaletle işlemişsin, tebrik ederim. Bundan dolayı bu hikâyenin tadına varmak için ya sahici bir münevver, yahut sahici bir halk adamı olmak lâzım. Unutma ki sahici münevverle sahici halk adamı daima birleşirler, zevklerinde, düşüncelerinde, iştiyaklarında, her şeylerinde...

Şimdi benim senden bir ricam var: Biliyorsun ki annemize ithaf ettiğim ve yedi buçuk yıllık hapis hayatımın en büyük bir kısmını alan bir çalışmayla meydana getirdiğim ve henüz bitmemiş olan bir kitabım var. Bunun, birinci, ikinci, üçüncü ciltleri, ana hatlarında tamamlanmıştır. Dördüncü cilt de işlenmektedir. İlk üç cildi annenden iste, oku ve bana oğlum gibi değil, Zola'nın, Gorki'nin, Anatole France'ın, Balzac'ın genç bir okuyucusu olarak fikirlerini yaz. İhmal etme. O üç cildi

baştan aşağıya okuyan bir annen var. Bir kere de sen, parça parça değil, sırasıyla oku...

Sıhhatına iyi bak, bol domates, bol meyva ye. Rica ederim, benim hatırım için bu fedakârlığa katlan...

Seni ve Suzan'ı hasretle kucaklarım, Dedene selâmlar. Mektubunu beklerim, sevgili oğlum. Ahçıbaşının ve Memo'nun yığın yığın hasret ve selâmları...

Babanı
(imza)

23

(Tarihsiz)

Oğlum,

Bundan önceki mektubunda gönderdiğin hikâyeyi pek beğendim. Günden güne ileliyorsun. Hele tuttuğun hikâye tarzı gayet zor bir tarz olduğu halde bunda sebat etmen ve ilerlemen beni pek sevindiriyor.

Seninle bu mektupta şiir hakkında bir iki satır konuşalım: Evvelâ, bir metodoloji meselesi olarak şunu kabul etmeli: şekilden öze, muhtevaya değil; muhtevadan, özden şekle. İlkönce muhteva, sonra şekil. Şeklin nasıl olacağını tayin edecek muhtevadır. Tabiî bu metodoloji bakımından böyledir, yoksa şekille muhteva bir birliktir. Lâkin, bu birlikte, karşılıklı tesirleri olmakla beraber eninde sonunda tayin edici unsur muhtevadır. Şimdi, bence doğru olan ve bütün hayat ve sanat faaliyetimde gerçekleştirdiğim bu hakikatı böylece tesbit ettikten sonra, gelelim kafiye meselesine, vezin meselesine. Kafiye ve vezin mutlak olarak kullanılmamalı diye bir kaide, her mutlak kaide, her mücerret iddia gibi insanı yobazlığa, softalığa götürür. Tıpkı bunun gibi, konuşma dilinin ahengini mutlak, mücerret bir esas olarak kabul etmek de bir yobazlıktır; kafiyeyi, vezni mutlak surette, mücerret bir görüşle inkâr ve umumiyetle konuşma dili ahengi diye bir şey kabul et-

mek ve bundan başka ahenk ihtimallerini red ve inkâr yenilik değil, kafiyeyi, vezni mutlak olarak kabul ve başka türlü ahengi kabul etmeyenlerinki gibi bir geriliktir. Meselâ, mademki şiirden konuşuyoruz, bu alanda, beşerin şimdiye kadar elde ettiği bütün şekil kazançlarını, bunların yaşamak suretiyle gerçekliklerini, bunların, geniş mânasıyla pratikte doğruluklarını ispat etmiş olanlarını topyekûn red ve inkâr değil, bu alanda gerçek kazançların temeline dayanarak bir adım daha ileri atmak, bu kazançları bu suretle genişletmek, derinleştirmek, zenginleştirmek, ve şiirin muhtevasına en uygun şekli, bu suretle bulabilmek (özlenir). Muhtevaya en uygun şekil bulununca da birlik meydana gelir ve eser de sanat eseri olur. Öyle muhtevalar vardır ki, onlarda kafiye istemez, konuşma dili — bazan şehirlinin, bazan köylünün, bazan münevverin, bazan işçinin, bazan külhanbeyinin, bazan ev kadınının v.s. konuşma dili — ahengi ve imkânları yeter ve en uygun olanıdır. Lâkin bazı muhtevalar vardır ki kafiye ister — kafiye de çeşit çeşit olabilir, kafiye imkânları da hudutsuzdur — ve bazı muhtevalar vardır ki konuşma dili yetmez, daha geniş, daha mücerret, belki bundan dolayı daha renksiz bir dil ister. Hâsılı bu getirdiğim misalleri istediğin kadar çoğaltabilirsin. Yalnız, bir şey yapma, dogmatizme saplanma, gençlikte dogmatizme, değişmeyen, ebedî hakikatlara saplanmak ve bunları kabul etmek ileri bir işmiş gibi gelir insana. Bak ben, yıllardır, hiç kafiyesi olmayan şiirler yazdım, konuşma dillerinin çeşidiyle şiirler yazdım, içinde bol resim olan, yahut hiç resim olmayan şiirler yazdım, kitap diliyle şiirler yazdım, çeşitli kafiye telâkkileriyle yazdım, hâsılı, muhtevama, o şiirdeki, o muayyen, müşahhas yazı-

daki muhtevaya uygun şekli bulmaya çalıştım. Yanlış bir iş yaptığıma da kani değilim. Şiirimizin genel olarak — bazan çok güzel şeylere de rastlanıyor — bugünkü sefaleti şairlerimizin bir dönüm noktasında iki çeşit, birbirine zıt iki türlü yobazlığa, yani hareketsizliğe, yani ölülüğe saplanmış olmaları, şekil meselesini, kendilerinin kabul ettiği bir tek şekli esas olarak almalarıdır. Mithat Cemal ne kadar şekilperestse, Orhan Veli de o kadar şekilperest. İkisi de yobaz.

Gelelim benim rubailere ve destana. Ben annene de yazmış olduğum gibi — geçen mektupta — rubailere henüz en uygun şekli bulmuş değilim, şimdi onlara getirmek istediğim yeni muhtevanın en uygun şeklini aramakla meşgulüm. Rubailerin muhtevasına göre, kafiye unsuru şarttır, fakat bu unsurun birçok imkânları vardır, onları bulmalı. **Destan**'ı (Kuvvayı Milliye Destanı) ben yarım yamalak da olsa yazdım ve yerli yerine koydum. **Destan** başsız ve sonsuz bir şey değildi, bir sosyal çevrede, inkişaf halinde olan bir sosyal çevrede yaşanmış bir tarihî andı, ben de onu sosyal çevresinin içine koydum. Sen şu benim **Manzaralar**'ı bir gün baştan sonuna kadar oku. Bunu senden birkaç kere rica ettim. Haydi hoşça kal, oğlum. Hasretle kucaklarım. Ahçının, Memo'nun selâmları...

Baban
(imza)

24

(Tarihsiz)

Oğlum,

Mektubunu ve iki hikâyeni aldım. Evvelâ, umumiyetle senin edebiyatçılığın, sonra da son iki hikâyen hakkında düşündüklerimi yazacağım.

Seninle edebiyat meselelerini konuşurken baba oğul gibi değil, iki meslektaş gibi konuşuyorum. Bazı işlerde, ki edebiyat da bunların içindedir, kötüye kötü, iyiye iyi derim, hatır gönül tanımam. Hele oğlumu, eğer bu işte istidatsız olduğuna kanaat getirirsem, katiyen teşvik etmem. Çünkü bu onu kısır bir iş üzerinde uğraştırmak olur, halbuki ben oğlumu severim ve onun akıntıya kürek çekmesini istemem. Bundan dolayı, sana, yaz, günden güne ilerliyorsun, mükemmel bir hikâyeci, belki de romancı olacaksın, dediğim zaman düpedüz kanaatımı söylüyorum. Hem de uzun uzadıya düşünüp taşındıktan sonra soğukkanlılıkla verdiğim bir kararı bildirmiş oluyorum. «Tan» gazetesinin senin hikâyeyi iade etmesi büyük bir şey ifade etmez. Bu olsa olsa o hikâyenin şimdilik lüzumundan fazla yeni ve tadına varılması henüz pek zor bir tarzda yazılmış olduğunu gösterir. Bana öyle geliyor ki o hikâyeyi bizde herhangi bir mecmua da basmaz. Ama meselâ onun altında benim imzam olsaydı, derhal basarlardı ve yeni

bir hikâye tarzı doğuyor diye methü sena ederlerdi. Yani demek istiyorum ki yalnız o hikâyenin değil, bana gönderdiğin bütün hikâyelerin, **şimdilik,** en büyük kusurlarından biri de altında tanınmamış bir yazıcının imzası olmasıdır. Bu her yerde böyledir. Yalnız bizde değil. Meselâ ben eğer yeni şiirlerimi kolayca kabul ettirdimse bu biraz da eski şiirde kendimi eskiden tanıtmış olmamdan dolayıydı.

Şimdi gelelim senin hikâyelere :

Bir mektubumda daha yazmış olduğum gibi gayet zor bir iş yapıyorsun. Gayet yeni, gayet zor. Yeniliği birçok bakımdan bizim edebiyatımız için, fakat biraz da, umumiyetle dünyaca kabul edilmiş hikâye tarzı usulleri için. Her yeni ve zor şey kendine yolu kolay kolay açamaz. Sen de hikâyelerini tanıtana, kabul ettirene kadar çok üzüleceksin. Ama zor yok : dayan başarırsın...

Yalnız bir şeye dikkat et : hikâyelerinde lisan, cümle kuruluşu yeniliklerinden, daha doğrusu zoraki yeniliklerinden sakın. Özleri yeni olduğu için o özlerin rahatça, en basit, en aydınlık, en temiz çizgilerle şekli tayin etmelerine uğraş.

En zor şey, en yiğit ve en çok cesaret isteyen şey : samimiliktir. Bak, «Sabıkalı» hikâyesi samimi değil. Zaten olamaz. Sen sabıkalıyı tanımazsın. Sabıkalı hakkında kitap bilgin, düşüncen ve merhametli yüreğin vardır, ama onu tanımazsın Buna karşı «Ahmedin Hikâyesi» samimiydi. Çünkü Ahmet'i tanırsın. Mamafi ben ikisini de beğendim. Yalnız dediğim gibi, bunları herkesin beğenmesi şimdilik çok zor. Sen bu tarzın en mükemmel örneklerini vereceksin, onlar neşredilecek ilkönce ve o zaman iş daha da kolaylaşacak. Yolunda

yürü. İnsanları bütün kusurları, bütün meziyetleriyle, oldukları gibi, ve muhitleri içinde ve iyilik kötülük sebepleriyle incele. Yalnız çok iyi bildiğin, tanıdığın insanları yaz. Evvelâ işe doğrudan doğruya kendi muhitinden başla. Emin ol, Memet, tuttuğun yol, üzerinde yürünmeye değer bir yoldur. Ve sen bu işte muvaffak olabilirsin.

Senden benim **Manzaralar'ı** (ismini öyle koymuştum : **Memleketimden İnsan Manzaraları,** ama annen beğenmedi, değiştireceğim) okumanı istemiştim, üç kitabı, dördüncüyü okuma, o daha bitmedi. Hattâ annende bir parça vardı, onu da yeniden tashih edip gönderdim yine. Bana bu üç kitap hakkındaki düşüncelerini mutlaka yaz.

Yeni bir romana başlıyormuşsun, annen yazıyor, bu müjdeye pek sevindim. Haydi bakalım. Önce şöyle, hiç olmazsa ana hatlarının bir plânını yap. İnsanlarının karakterlerindeki belli başlı hususiyetleri tesbit et. Kâada not halinde geçir, belli başlı aksiyonları pişir. Sonra paçaları sıva deryaya atıl. Göreyim seni.

Suzan'a çok çok selâmlar. Kızımı ve seni hasretle kucaklarım, yavrucuğum.

Ahçıbaşı ve Memo'nun selâmları.

Baban
(imza)

25

(Tarihsiz)

Canım oğlum,

Evvelâ seninle şu şişmanlık işini kısaca konuşalım. Şişmanlığının sıhhat durumuna bir kötülüğü yoksa, bu işe şimdilik boşver, şişman insan sıhhat durumunu düzenledikten sonra zayıflayabilir, senin yaşında bu bir felâket değildir. Bugün bu meseleyi doktorun halletmeli, o zayıflaman lâzımdır diyorsa, zayıflarsın, bu halde kalmalısın daha bir müddet derse, öyle kalırsın.

Gelelim bana yolladığın iki şiire. İkisini de, hele sonuncusunu, pek beğendim. Mamafi gelecek mektubumda onların sırf şekilleri üzerinde takıldığım bir iki noktaya işaret edeceğim. Bunu gelecek mektuba bırakmamın sebebi, bu mektubumda hem sorduklarına karşılık vermek, hem kafiye, vezin meselesini bir kere daha inceleyerek genel prensipler üzerinde bir anlaşmaya vardıktan sonra, senin şiirlerin tekniği üzerinde daha rahatça konuşabilmeyi sağlamak içindir.

Manzaralar hakkında yazdıklarından çok faydalandım. Zaten o kitabın adını da değiştirmek icabedecek. Orada cehaletim yüzünden Robert Kolej deyişim, anten meselesi falan filân gerçekten de biraz ayıp ve bir hayli komik yanlışlardır. Kim bilir daha ne kadar bu soy yanlış var. Derhal düzelteceğim.

Gelelim senin suallere :

1. Sen de bilirsin ya, insanlar, sanat verimi olarak, ilkönce nesir değil, şiir yazmışlar. Fakat yazdıkları şiirleri müzikle birlikte okumuşlar. Galiba bundan dolayı da, şiir ölçülü, vezinli olmuş. Müzikle şiirin birbirinden ayrılması, şarkı halinde, yahut bir âlet refakatinde söylenmeyen şiir, nisbeten yenidir. Şiir, böylece, edebiyatın ilk şeklidir. Bu edebiyat şeklini öteki edebiyat şekillerinden ayıran şekil özelliği ölçülü, vezinli oluşundadır. Bugün, şiir dediğimiz ve vezinsiz, ölçüsüz, serbest yazıldığını iddia ettiğimiz şiirler de vezinli ve ölçülüdür. Ben henüz, ölçüsüz yazılmış şiire rastlamadım. Yalnız ölçüler arasında fark var. Armonili bir müzik parçasında da ölçü vardır, zencilerin tamtamında da. Aruz vezni de, hece vezni de (bizim edebiyattan konuştuğumuza göre değil, hemen hemen bütün dünya edebiyatında ya aruz prensibine, ya hece prensibine dayanan eski, esas ölçüler vardır) evet, aruz vezni de, hece vezni de, serbest vezin yahut vezinsizlik de (!) vezin çeşitlerinden başka bir şey değildir. Aralarında, pratikte, fiiliyatta birinden ötekine geçmeyi yasak eden duvarlar da yoktur. Vezinsiz yazdığını iddia eden, meselâ Orhan Veli, hakikatta çok basit bir serbest vezinle yazmaktadır ve bu basit serbest veznin içinde aruz ve hece vezninin unsurları vardır. «Yazık oldu Süleyman Efendiye» mısraında aruz vezninin en iptidaî unsurunu görmemek için kör olmak lâzım. Bir de, serbest vezinde bizim köylü hece vezninin unsurlarını kullanarak şiir yazan serbest vezinci şairlerimiz var. Yine Orhan Veli örneğini alırsak onda İstanbul'da çıkmış esnaf türkülerinin hece vezni unsurlarını da görürüz. Bütün bunları şunun için yazıyorum : Şiir, şekil bakımından, nesirden, ölçülü, vezinli oluşuyla ayrılır.

(Benim kullandığım vezinde de zaman zaman, muhtevaya göre aruz yahut hece vezni unsurları vardır, fakat ben öyle sanıyorum ki, serbest vezinde, birçok yazılarımda, bugünkü serbest vezincilerden, yazının heyet-i umumiyesindeki ahenge, armoniye de önem vererek ayrılırım. Mamafi bu ayrı bir bahis, başka sefere, istersen, konuşuruz.)

Şimdi şiirin, şekil bakımından, en önemli özelliğini, yani vezinli oluşunu bu suretle tesbit ettikten, şiir vezinli bir edebiyat çeşididir, dedikten sonra, başka bir şekil özelliğine gelelim : Kafiye. Kafiye şiirde bazı memleketlerde sonradan çıkmış, sonradan getiriimiş bir unsurdur. İlk Yunan şiirleri kafiyesizdi sanıyorum. Bu suretle kafiyesizlik de ilk bakışta yeni bir şey değil, çok eski bir şeydir. İşe derinden bakacak olursak, kafiye dediğimiz şey ölçü sonlarında, yahut satır sonlarında — ana hattıyla — kullanılan ve bunların birbirine uygun bitişlerini sağlayan bir teknik işidir. Fakat bu teknik işi kendi zıddına dönmek suretiyle de aynı vazifeyi görmektedir. Misâl vereyim : Kafiyesiz, fakat başarıyla yazıldığı kabul edilen hiçbir şiir gördün mü ki, satırlarının sonu, meselâ hep «geldi», «verdi», «dedi», yahut hep «i», hep «en», hep «on»la bitsin. Ve yüz elli satır, yahut beş yüz mısra hep böyle, kafiye olmadıkları, hattâ oldukları halde aynı sesle biterse onlara başarıyla yazılmış diyebilir miyiz ? Kafiyeyi toptan inkâr edenler, bunu muhtevanın icabı değil de, bir prensip meselesi sayanlar bile, gerçekte, satırlarının sonlarındaki sesleri ayarlamaktadırlar. Bak senin «Jerminal» şiirinde bile, ana satırların sonları böyle ayarlanmıştır, bilerek, yahut bilmeyerek. Bunu bilerek yaptıysan daha iyi. İşte : sı, mız, dik, ceğiz, mek, dük v.s. Böylelikle hakikatta prensip bakımından kafiyesizlik de yok-

tur yani satırların sonunu hesaplamamak, bu sonları düşünmemek yoktur. O halde, şekil bakımından şiir, öteki edebiyat çeşitlerinden, vezinli ve kafiyeli oluşuyla ayrılır. Bu çok eski bir tariftir, lâkin bir tarifin eskiliği onun yanlışlığını gerektirmez.

Şimdi gelelim şiirin muhteva bakımından tarifine :

İnsanlar henüz edebiyatta nesre ulaşmadan önce, tabiat ve cemiyet dahil, dış âlemden aldıkları intibaları ve iç âlemlerinin tahassüsatını, bu âlemlerin meselelerini şiirle söylemişlerdir. O devirlerde, hattâ yakın devirlere kadar, şiir hemen hemen her tahassüs ve bilgi sahasını içine almış bulunuyordu. Böylelikle, şiir denilen edebiyat çeşidi en geniş sahalara sahipti. Sonraları, burda izahı çok uzun sürecek çok çeşitli sebepler yüzünden şiirin çalıştığı saha daralmış ve sırf şaireneliğe inhisar etmiştir. Ve ortaya hassasiyet anlamına gelen bir şiir sözü çıkmıştır. Bu bakımdan birçok hikâyelerde, romanlarda şiir birinci plâna geldiği halde, birçok şiirlerde nesir ön plâna geçmiştir. Bu bize şunu gösteriyor, güzel sanatlarda, muhteva bakımından şiirle nesiri, onun sahası şuraya kadar, yahut şudur, ötekinin ise ancak şu diye Çin Seddi'yle birbirinden ayıramayız. Mesele, aynı muhtevayı ana hattında şiirin imkânları yahut nesrin imkânlarıyla vermektedir. Her iki imkân da hudutsuzdur. Sana bir örnek vereyim. Benim **Manzaralar**'ı ben nesirle de yazabilirdim. Fakat o zaman teknikçe aynı muhtevayı yirmi ciltte vermek gerekirdi. Şiirin imkânları ise onu, aynı muhtevayı dört ciltte yazmamı mümkün kılacaktır. Bilmem anlatabiliyor muyum ? Ben şahsen güzel sanatlar bakımından edebiyatta, şiir yalnız şu işle, nesir ise şu işle uğraşır diye bir fark görmem. Edebiyatta şiir de, nesir de dış ve iç âlemlerimizi kendilerine has teknik im-

kânlarla veren iki vasıtadır. Meselâ Gorki'nin en büyük meziyetli kusuru hikâyelerinin çoğunda şiir tekniğini kullanmadığı halde şiir imkânlarını kullanmış olmasıdır. Bu bakımdan da şiir yazmayan en büyük şairlerden biri de odur. Akif için (nisbetler muhafaza edilmek şartıyla) aynı şeyin tersini söyleyebiliriz... Bilmem, birinci sualini istediğin gibi ve anladığım gibi açıklayabildim mi ?

2. Bizde en ileri şiir örnekleri sualini anlayamadım. İleri ve geri lâfları bu çeşit sorulunca mücerret olur... Dil bakımından Oktay Rifat, aklıma ilk gelen adı söylüyorum, Tevfik Fikret'den ileridir, gelgelelim muhteva bakımından Fikret, Oktay'dan[12] ve birçok yeni şairlerimizden hâlâ çok, ama pek çok ileridir. Mamafi, meselâ A. Kadir, yahut Orhan Kemal, yahut Dinamo ve daha bazı genç şairlerimiz var ki hem dil, hem teknik, hem muhteva bakımından Fikret'den de ileridirler. Rubai şairi Hayyam, bir bakıma, muhteva yönünden, Fazıl Hüsnü'den çok ileridir, hattâ galiba dil bakımından da (Acemcede).

3. Bugünkü Türk şiirini, gördüğüm örneklerine göre, teknik ve muhteva bakımından şöyle tasnif edebiliriz :

A. Derece derece en sağ kanattan en sol kanada kadar bütün ideolojileri temel olarak alan bir muhteva çeşitliliği. Bu bakımdan bugünkü edebiyatımız gerçekten de bilhassa şiir sahasında zengindir.

B. Dil ve teknik bakımından birbirine yakın ve sırf bu bakımdan solda görülenler arasında muhteva bakımından ayrılık. Meselâ, Orhan Veli'yle A. Kadir dil bakımından birbirlerine yakındırlar ve soldadırlar, lâkin muhteva bakımından Orhan Veli merkezin de sağına geçmiştir. En sağda değilse de, sağdadır. Muhtevada sollar arasında şekilde sağ olanlara rastlanmıyor.

Bu bakımdan sol kanatta olanlar şekille muhtevayı daha iyi birbirine uydurmuşlardır. Halbuki Avrupa'da buna rastlıyoruz. Meselâ Aragon ismindeki sol Fransız şairi, sanırsam biraz da Alman işgali şartlarından dolayı, şekil meselesinde, şekilperestliğe kadar varan bir durum almıştır. Avrupa'da bugünkü şiir durumu, ana hattında sola kaymıştır. Bu inkâr edilemez. Bak, Sovyetler'de de çok iyi, tabiî muhteva bakımından da sol, şairler var ki şekilde sağcıdırlar. Fakat orda bunun sebebini büsbütün başka yerlerde aramak lâzım gelir. Bizzat geniş halk kütleleri şiire akın akın geldiklerinden şekil meselesi daha yüksek bir merhalesine ulaşmak için arasıra klâsik kaynaklarına dönüyor, ordan hız alıp yeni hamleler yapıyor. Ben şahsen böyle klâsik şekil kaynaklarına fiiliyatta dönmedimse de düşüncede oraya dönüp yeni şekil imkânları için hız aldığımı bilirim...

· Şimdi gelelim şu benim rubailere :

Şimdi seninle rahat konuşabiliriz : Gerçekten şair olan, sanatkâr ve usta olan hiçbir insan, kendisi inkâr etse dahi, vezinsiz ve kafiyesiz şiir yazmamıştır, çünkü böyle bir şey yaparsa bir şiir imkânıyla nesir yazmış olur. Rubailerde kafiye unsuruna önem vermek lâzım, çünkü bunlar, en felsefileri ve lirikleri bile şiirde bir çeşit polemik, didaktik silâhlardır. Kolay ezberlenmeleri gerekir. Derli toplu, ama çok derli toplu olmaları şarttır. Klâsik kafiye bu kolay ezberlenmeyi ve derli topluluğu bir kat daha mümkün kılar. Ama bazen de klâsik kafiye unsuru yerine daha modern kafiye unsuru da kullanılabilir. Mamafi ben şahsen henüz rubailerimin en uygun şeklini aramakla meşgulüm ve bulduğumu da iddia edemem. Annene gönderdiğim, bugün

gönderdiğim, son rubailere bak.

Destan'a gelince, Türk halkının millî kurtuluş savaşının destanını ayrı ve koskocaman bir destan olarak yazmak isterdim elbet. Fakat bunun için elimde imkân yok. Gayet basit, meselâ, İnönü Meydan Muharebesi'nin cereyan ettiği tabiat parçasını bile gidip göremedim. **Manzaralar**'ın içine, yazdığım destan parçasını koymak meselesine gelince, orda o parça olmasaydı **Manzaralar** çok kaybederdi, şundan dolayı ki, **Manzaralar** aynı zamanda memleketimin Meşrutiyetten bu yana kısa bir tarihidir de...

Canım oğlum, seni nasıl seviyorum, sana nasıl güveniyorum ve seni nasıl beğeniyorum bilsen; güzel yurdumun bütün gençleri senin gibi akıllı ve iyi olsunlar isterdim. Anan gibi bir karım, bir her şeyim ve senin gibi bir oğlumun oluşu beni dünyanın en bahtiyar insanı yapıyor. Suzan kıskanmasın, onu da çok severim, ama, yalnız sen duy, senin yerin başka, sana biraz da kendi kafamın ve yüreğimin devamı gibi bakarım... Hoşça kal, canım evlâdım.

Memo'nun selâmları, ellerinden öper. Ahçıbaşı işte sana ayrıca yazıyor...

Baban
(imza)

26

(Tarihsiz)

Oğlum, canım oğlum, Memedim,

Şu şiir meselesini seninle biraz daha konuşalım. Geçen sefer şunu tesbit etmiştik : Şiir en geniş anlamıyla vezinli, kafiyeli bir güzel sanatlar edebiyat çeşididir.

Bu tarife ilk bakışta şöyle itiraz edebilirler : En geniş anlamıyla da olsa her vezinli, kafiyeli söz, yazı şiir midir ? Biz cevap veririz : Elbette ki hayır. Ama siz itirazınızı yanlış yaptınız, çünkü bizim tarifimizde bahis mevzuu olan geniş anlamıyla vezinli kafiyeli söz, yazı değil, fakat güzel sanatların edebiyat şubesinden vezinli kafiyeli (en geniş anlamıyla) bir çeşittir. Demek ki şiirin şiir olması için yalnız vezinli kafiyeli (en geniş anlamıyla) olması değil, aynı zamanda ve ilkönce, temel olarak, güzel sanatlardan, bu soy insan faaliyetinden olması gereklidir. Suluboya resim, suluboya denilen renkli maddelerden, su karıştırılarak ve fırçayla yapılan resimdir. Ama her suluboya maddesiyle, suyla, fırçayla yapılan resim bir sanat eseri, bu bakımdan da, güzel sanatlar çeşidine giren **resim** değildir. Suluboyayla yapılan bir suluboya resmin sanat verimi, yani **resim** olması için her şeyden önce onun, güzel sanatlar alanındaki insan verimi olması şarttır. Şimdi işte tarifimiz-

deki bu özellik üzerinde duralım.

Sanatkâr, ressam, şair, romancı, mimar, aktör vesaire, her şeyden önce insandır. İnsan her şeyden önce mücerret bir varlık değil, konkre bir varlıktır. Yani her insan muayyen, belirli, belli bir tarih devrinde, belli bir sosyetede, belli bir sınıfın insanı olarak vardır. Yoksa umumiyetle, mücerret olarak insan denilen bir şey, bir anlam mevcut değildir. Birçok mektuplarımda bu meselenin üzerinde durdum sanıyorum, fakat bunu çok iyi anlamanı isterim. Şimdi, bundan dolayı, sanatkâr da konkre bir insandır. Muayyen bir fizyolojisi, belli bir maddî fizyolojik, biyolojik yapısı vardır. Bu yapı belli bir tarih devrinde, belli bir sosyetenin içinde yaşar, o belli sosyetede çeşitli sınıflar ve tabakalar vardır. Sanatkâr insan bütün bu şartlar içinde eserini verir. Onun üzerinde doğumundan başlayarak bütün bu sayıp döktüğüm şartlar tesirini gösterir. Ve maddî-şahsî yapısı konkre muhitinden aldığı intibaları, bulunduğu tarih devrine, bağlı olduğu sosyeteye ve sınıfa göre aksettirir. Fakat bu aksettirmek işi, bu muhteva esas olmakla beraber, kullandığı âletin, boyanın, kelimenin, notanın filân teknik imkânlarıyla da sınırlanmıştır. Bu suretle muhteva ile şekil arasında muhteva esas olmak üzere karşılıklı bir tesir vardır. Meselâ, şiir denilen şeyin tekniği en geniş anlamıyla vezinli ve kafiyeli olmasından, bu soy edebiyatta, sanatta, yine en geniş anlamıyla, meselâ ahenk, meselâ en kısa, en kestirmeden ifade etmek vesaire gibi özellikler belirir.

O halde şiir, konkre-insan şairin, (en geniş anlamıyla) şiir tekniğini kullanarak cemiyet ve tabiatın, yani konkre çevresinin kendi üzerindeki tesirlerini tesbit etmesidir. Bu tesbit keyfiyeti konkre-insan şairin

konkre-insan şair kabiliyetine göre (biyolojisinden tut da genel kültürüne kadar) derece derece muvaffak, yani sanatkârane olur.

Bir nokta daha. Şairle çevresi arasındaki münasebet pasif bir münasebet değildir. Yani şair sadece tesbit etmekle kalmaz, onun tesbit ettiği şey sosyal çevresine tesir eder, onun değişmesinde, derece derece âmil de olur.

Bir noktaya daha işaret edeceğim. Şimdi bir moda var : şiir bir anın tesbitidir, diyorlar. Bu çeşit dar, tek taraflı iddialardan çekinmek lâzım. Şair bazan bir anı tesbit eder, bir anlık intibaını şiirleştirir, bazan da bütün bir ömür parçasını, bütün girift intibaları, düşünceleriyle ifade eder. Zaten unutmamak lâzımdır ki, bir anlık intiba denilen şey, öyle mücerret bir an değildir. O anlık intibaın içinde geçmiş binlerce anın intibaı vardır. Yine meselâ, şiirde resim olmaz, musiki olmaz falan diye lakırdılar ediyorlar. Bu gibi iddialar çocukça (en hafif tabiriyle) sözlerdir. «Ahmet açtı kapıyı» derken dahi bir resim çizmiş oluruz. Ve satırlarda kelimelerin yerlerini araştırırken «Süleyman efendiye yazık oldu» diyecek yerde «Yazık oldu Süleyman efendiye» demekle musikiyi atamayacağımızı ispat etmiş oluruz.

Şimdi gelelim senin şiirlere :

Bundan önceki mektubunu — annen gelecek diye odamı badana yaptırdığım için — sandığa koydum, onu ordan arayıp bulmak uzun sürecek, mektubum gecikecek, binaenaleyh bu mektubundaki şiirlerden konuşacağız.

«Resimler» şiiri «İhtiyar Sokak»dan daha güzel. Neden ? Çünkü daha tam muhteva bakımından ve daha işlenmiş teknik bakımından.

Şimdi nisbeten daha zayıf olan «İhtiyar Sokak»dan işe başlayalım :

Neler neler gördü bu sokak
İhtiyardır, eskidir.

Bu iki satırda, bence, «eskidir» fazla.

«Tamirini kimse düşünmemiştir bu sokağın.» Bu satırda «bu sokağın» fazla. «Kimse düşünmedi tamirini» demek yeter. Görüyorsun ya yalnız son iki kelimeyi kaldırmıyorum, geri kalanların da yerlerini değiştiriyorum. Neden ? Çünkü sonraki satır, «fakir mahallesidir» olduğuna göre, **düşünmemiştir** ve **mahallesidir** diye, klâsik anlamıyla kafiye olmadıkları halde iştir, sidir şeklinde arka arkaya iki satırın bitmesi şiirin musiki elemanı, en geniş mânasıyla kafiye yapısı bakımından doğru olmaz.

«ve büyük adamlar taşınmaz buralara» ... Mevzuu bahis bir sokak, **buralara** deyince bir semt oluyor. **Buraya** demek lâzım.

Seneler geçmiştir üzerinden
ihtiyar sokağın.

Bence bu iki satır şöyle yazılmalı :

Seneler geçmiştir üzerinden
ihtiyar sokağın...

Neden böyle yazılmalı ? Çünkü harfler nasıl okuma işaretleriyse, satırların tertibi de öylece okuma isaretleridir. İkinci satırı kuyruğa almakla birinci satırdan

sonra durağı kısaltmış oluruz, ki, zaten mâna bakımından da öyle olması gerektir, ahenk bakımından da.

«Ağlayan, inleyen seneler» ... Tek kelimeyle Edebiyat-ı Cedide. Kusuru : melodramlığında.

Köşesinde anası dilenir
oğlu mektebe gider öbür ucunda...

Çok güzel. Şiirin hemen hemen en güzel iki satırı.

Haydi bundan sonraki iki satırı da bırakalım istersen, belki : «Bakacak anasına büyüyünce» diye bir tek satır halinde. Fakat ondan sonraki satırlar, ta

«ihtiyardır sokak
fakir mahallesidir»e kadar atılmalı, bence. Sonra yine güzel iki satır. Niye güzel ? Fakir sokağın tipik ve söylenmemiş bir özelliğini verdiği için.

ihtiyardır sokak
fakir mahallesidir,
fakat sadaka verir...

Cidden bu satırlar da şiirin en güzel satırları. Ondan sonrakiler, bence atılmalı ve şöyle bitmeli :

Oğlunu düşünür ve ölümü
ve oğul mektebi bitirene kadar
ana ümitlidir yaşamaktan.

Şimdi bu özel pırıltıları olan şiirin kusuru ne ? Muhteva bakımından fakir mahalleyi tam vermiyor. Üzerimizde bıraktığı tesir yarım kalıyor. Bunu da tabiî görüyorum, kızma, sen ne de olsa fakir mahalleyi

pek o kadar iyi bilmezsin. Duyarsın, için sızlar, samimisin. Lâkin bütün bunlar bilmek demek değildir.

«Resimler» şiiri tamdır. Yalnız

«Bir böyle iştir bu
insanlar ölür.» satırları bence fazla.

Sonra şiir biraz bedbin, resimlerde insanların bize bıraktıkları yalnız gözyaşları değildir. Evimizde ne insan resimleri vardır ki bize daha kuvvetle, daha ümitle yaşamayı da, bu isteği de telkin ederler.

İşte böyle, oğlum. Ahçıbaşının, Memo'nun çok çok selâmları. Yeni yaşını tebrik ederim. Daha beraberce uzun yıllar yaşayacağız, nefis günler göreceğiz, sonra ben seni bırakıp gideceğim ve sen güzel, ümitli sanat işimize devam edeceksin, benim resmim senin odanın duvarlarında hep gülümseyerek, hep ümitle kalacak, senin resmin de senin oğluna, benim torunuma öyle bakacak... Seni ve Suzan'ı canü gönülden kucaklarım, evlâdım.

(imza)

27

(Tarihsiz)

Oğlum, Memedim,

Şükür mektubunu aldım. Senden mektup aldığım zaman gençleşiyorum, memleketimin bugünkü genç neslinin en iyi temsilcisi, daha doğrusu gençliğin en iyi parçasının örneklerinden biriyle konuşmak beni gençleştiriyor. Sonra ve hattâ belki demin söylediğim şeyden de önce, ben oğlunu çok seven bir babayım, bunun ne demek olduğunu sen de baba olunca anlarsın. Bütün bunları beni mektupsuz bıraktığın zaman nelerden mahrum ettiğini anlayasın diye yazıyorum.

Seninle şöyle uzun uzadıya, rahat rahat konuşalım. Bugün keyfim yerinde, sebeplerini söylesem tuhafına gider, yahut gitmez, anlarsın, bak sayayım, ama sırasıyla değil, gelişigüzel : Manzaralar'ın beşinci kitabına, daha doğrusu, üçüncü cildin birinci kitabına başladım, kaç zamandır bu başlamanın sancılarını çekiyordum. Yunan seçimlerinde bütün teröre ve dolandırıcılığa rağmen yüzde kırk — resmen itiraf edilen rakkam — seçmenin seçimlere katılmadığını radyodan dinledim, senden mektup geldi, annen bugün gayet net, elle tutulacak gibi gözümün önünde, odamda, avluda, yazı makinamın harfleri arasında dolaştı durdu, kavgalı iki mahkûmu barıştırdım, külbastı yedim, Memo gali-

ba nihayet vazife-i zevciyesini yapmayı becerebildi...

Senin şu şişmanlık işinden başlayalım. Havalar düzeldikçe, yürümeye, gezmeye, dolaşmaya başlamış olmana dehşetli sevindim. Şimdi senden bir ricam var, senin doktora söyle, sana bir yemek listesi versin, ne miktar et, ne miktar hamur işi, ne miktar sebze filân almanı tesbit etsin ve bu hususta dedenle konuşsun. Çok rica ederim ihmal etme, doktoru da sıkıştır, o da dedene anlatır elbet. Böylece, onun vereceği listeyle hem kuvvetten düşmez, hem daha fazla şişmanlamaz, hem de bir miktar zayıflamış olursun. Hapisliğin bütün acısını şimdi iki kat çekiyorum, ben dışarda olsaydım, her ne hal ise, bu bahsi kapatalım. Ama nasıl olsa çıkacağım ve güzel günler göreceğiz, evlâdım. Bir daha tekrar ediyorum, şu yemek listesini doktora tesbit ettir ve dedene rica et, onu bir çocuk gibi sabırla ikna et, doktor da bu hususta sana yardım etsin.

Senin «Kız Yusuf» hikâyesi şimdiye kadar okuduğum bütün küçük hikâyelerin — yalnız seninkiler değil ve yalnız Türkçe değil — arasında en acılarından, en facialılarından, en cesur ve isyan ettiricilerinden biridir. Tüylerim diken diken oldu ve bu dünyanın değişmesi gerektiğine bir kere daha iman ettim. Sağol, evlâdım. Mükemmel bir hikâye yazmışsın. Kusursuz. Hattâ kusursuzdan da fazla bir şey. Artık janrını buluyorsun. Yahut buldun. Yalnız bir şeye dikkat et, bu mevzu ancak bir kere ele alınır. Sen bir ateşle oynamışsın ve ellerin yanmadan o ateşten faydalı bir eser yaratmışsın. Bu çok az yapıcıya nasip olmuştur. Bu mevzu için bu bir tek hikâye yeter. Şimdi her mevzuunu bu sadelik ve bu acılıkta işle.

Manzaralar hakkında yazdıklarını memnun olarak

okudum. Babanla övünebilmen, sana övülmeye lâyık bir baba olabilişim saadetimdir. Eğer o kitabı anlayışında ve sevişinde evlât sevgisinin büyük payı yoksa ve okuyucularımdan bir kısmı olsun senin anladığın gibi, yani benim anlatmak istediğim gibi, onu anlayabilirlerse ve severlerse beş senelik emeğim boşa gitmemiş sayılır.

İnsanın kendinden bahsetmesini pek sevmem.[13] Ama sana kendimden bahsetmek, kendi kendimle konuşmak gibi bir şeydir. Bak, Memet, bana öyle gelir ki, beni, meselâ bugün piyasadaki öteki şairlerden ayıran şeyler, sırasıyla değil, gelişigüzel şunlardır : Evvelâ konkre-insan sanatkâr olarak, insanlar arasındaki bütün münasebetler — istihsal münasebetlerinden fikrî münasebetlere kadar — geçmişleri, halleri ve gelecekleriyle, benim için muamma değildir. Bu münasebetler hakkında — doğruluğunu bütün bir tarih boyunca ispat etmiş gayet aydınlık, açık kanaatların, fikirlerin adamıyım. İnsanların ne hali, ne geleceği hakkında ümitsiz değilim. Fakat hayalperest de değilim. Realist-diyalektik-materyalist bir iyimser insanım. Hayatımı ve sanatımı yaratıcı, geniş halk yığınlarının hayatına ve yaratıcılığına bağlamışım. Bunda samimiyim, palavracı değilim. Gerçek olarak kabul etmediğim şeye, gerçekliğini hattâ ispat etmemiş olan şeye inanmam ve inanmadığım şeye sanatımı âlet etmem. Böylece, insanlarımı seviyorum, bütün zaafları ve kepazeliklerine rağmen onlara güveniyorum, tarihi onlar yapmışlardır ve onlar yapacaklardır. İşte sanatım aydınlıksa, ümitliyse, palavracı değilse bundan dolayıdır. Halbuki şuaramızın çoğu bu bakımdan şaşkın bir durumdadırlar. Kafaları karmakarışık ve yürekleri sosyal du-

rumlarından gelen bir kahredici şüphe içindedir, bundan dolayı da samimi değildirler. Bundan dolayı da büyük eser veremezler. Unutma ki, oğlum, Shakespeare, Dante, Gorki, Cervantes, Fikret, Hugo vesaire gibi bütün büyük âbideler aynı zamanda büyük müjdecilerdir. Onların herbiri bir devri müjdelemişlerdir. Goethe'yi Goethe yapan **Faust** bile eninde sonunda insanlara geleceği müjdeleyen bir eserdir. Bütün Rönesans ve ondan önceki bütün kadim Yunan böyledir. Bütün kadim Yunan edebiyatı, trajedisi anaşahlık ailesinden bir merhale daha ileri olan babaşahlık ailesine geçisin kavgasını aksettirir. **Don Kişot** küçük derebeyliğin yıkılışını müjdeleyen eserdir, Dante'nin **İlâhi Komedi**'si temelinden itibaren bir siyasî kavga eseridir, falan filân... Bütün bunlara rağmen, maziye hasret çeken öyle eserler vardır ki onlar da büyüktür. Bunlara, meselâ Dostoyevski'de ve Balzac'da rastlarız. Ama, ayrı ayrı zaviyelerden her ikisi de maziye hasret çektikleri halde, mazinin bir daha geri gelmeyeceğini anlamış, hale kızgın — burjuvaziye — istikbali ister istemez aksettiren — Balzac'da olduğu gibi — yahut mazi hasretlerini en marazi şekillerde verip okuyucuya ister istemez daha güzel bir dünyanın hasretini çektiren — Dostoyevski'de olduğu gibi — muharrirlerdir.

Şimdi, ben bütün bu söylediklerimden dolayı, yaptığım işin bir eğlence, bir hoşça vakit geçirme işi değil, mesuliyetli bir iş olduğuna kaniim, yani mesleğimi sayarım ve ciddiye alırım, bu hususta meslek ve insan haysiyetim vardır. Ne tuhaf, kendimi methediyormuşum gibi oluyor ama, ne yapayım, sahte tevazu da kibir kadar kötüdür bazan.

Bir mesele daha : hiçbir zaman, tamam, oldu, ke-

male ulaştım demeyi aklımdan geçirmedim, oldum dediğim gün öldüm dediğim gündür. İnsanlara her seferinde onlara daha lâyık eserler vermeye çalışırım, bu çalışmamda başarı gösteririm göstermem o başka mesele, fakat buna büyük bir ciddiyet ve haysiyetle çalışır çabalarım.

Muhteva için bu kadarı yeter. Gelelim şekle. Şekilde katiyen sekter değilim, yani softa değilim. Muhtevama uygun şekli ararım. Bu hususta da beşeriyetin benim sahamda — şiir sahasında — elde ettiği bütün başarılardan faydalanırım. Mesele tabiatın ve cemiyetin, hayatın diyalektik akışını şiir sahasında aksettirecek olan muhtevaya en uygun şekli bulmaktadır. Bundan dolayı da şekil meselesinde de hiçbir zaman oldum demem, araştırırım. Güzel sanatların arasında bence Çin setleri yoktur. Bunlar bir küllün parçalarıdır. Musikide şiir, resim, heykel, mimari ve şiirde resim, musiki, heykel, mimari falan filân vardır. Bunun aksini iddia etmek bilgilerimiz arasındaki diyalektik bağı görmemek demektir.

Sana bir meseleden daha bahsedeceğim. Anneni tanıyıncaya kadar, muhteva meselesinde bir bakıma sekterdim. Meselâ, insanlar arasındaki sevda münasebetlerini yazmazdım. Anneni tanıdıktan sonra onun yaratıcı tesiriyle bundan da kurtuldum. Bir sevda şiirini, ama sahici bir sevda şiirini, bir kavga şiiri kadar seviyor ve sayıyorum.

İşte sana kendimden uzun uzadıya bahsettim. Seni belki daha ziyade şekil meseleleri etrafındaki araştırmalarım ilgilendiriyordu. Eğer öyleyse, bunlar **835 Satır**'dan **Rubailer**'e kadar — şimdilik — gelen yazılarımda kolaylıkla görülebilir. Şiirde hem mısra, hem kül,

hem melodi, hem armoni, hem renk, hem hacim, fakat esas ve tayin edici, eninde sonunda tayin edici unsur : muhteva.

«Gün» ve «Cumartesi» diye iki mecmua çıkıyor. Bilmem görüyor musun ? Biri daha ziyade fikir ve sanat, ötekisi magazin. Ama her ikisi de bugünkü mevcutlar arasında en iyileri. Almıyorsan tavsiye ederim. Hattâ senin «Kız Yusuf»u «Gün»e gönder diyecektim ama, kıyamadım. Senin hikâyeleri, sabret, ben çıkınca bir kitap halinde ve bir hamlede neşredeceğiz. Sen o zamana kadar malzeme yığ.

Sana bir çocukluk resmimle bugünkü bir resmimi yolluyorum. Ahçıbaşının çok çok selâmları. Memo ellerinden öper. Suzan'ı ve seni hasretle kucaklarım, yavrularım.

Baban
(imza)

28

(Tarihsiz)

Sevgili oğlum, Memetçiğim,

Çoktandır almadığım ve nihayet üzülmeye başladığım mektubunu aldım. Evvelâ, liseyi bitirmiş olmanı tebrik ederim. Sonra, İngiliz Filolojisi'ne devam edeceğin haberi de çok hoşuma gitti. İngiliz edebiyatı bizde en az tanınan, fakat, bana öyle geliyor ki tanınmasında çok fayda olan bir edebiyattır. Hele sen şahsen bundan çok istifade edeceksin. Artık bu suretle kendini yüzde yüz edebiyata vermiş oluyorsun. Ben de böylelikle, senin şahsında devamımı görmekle bir kat daha bahtiyar oluyorum.

Çıkaracağınız hikâye kitabından[14] bana bir nüsha, elbette gönderirsin, bir nüsha da Vâlâ'ya ve Adalet'e yolla, onlardan biri «Akşam», biri de «Tasvir»de tenkid yazıları yazıyorlar, hiçbir şey olmasa reklâm ve dolayısıyla satış bakımından faydası olur, yalnız ben de bileyim ki, onlara yazayım da şöyle gereği gibi yazılar yazsınlar. Sakın kızma, malum ya pazar-mal istihsali nizamında — maalesef de olsa gerçek olarak — edebiyat da bir çeşit maldır ve diş macunu gibi, bir hikâye kitabının da reklâmı yapılması — kepazeliği — bir zarurettir.

Bak, senin şiirler hakkında, sırf teknik bakımdan,

bir nokta üzerinde duracağım. Vaktiyle kafiye meselesine dair uzun uzadıya yazdığım bir mektupta da söylemiş olduğum gibi, kafiye yalnız seslerin — belirli öğnülere uygun olarak — birbirine benzeyişi değil, bunların halk kafiyelerinde olduğu gibi inceliği kalınlığı değil, yahut bu çeşit benzerlikler üzerine dayanan prensipler değil, fakat seslerin katiyen birbirlerine benzememesi, dişi ve erkek heceler filân falan da meselesidir. Bak, meselâ, senin «Gün» mecmuasında çıkmış olan bir şiirini ele alıyorum :

yemyeşil yaprakları arasında...
Ağacın dalları
sallandı rüzgârda,
ve rüzgâr ağacın dallarında...
Ve maviliğinde göğün
ta yukarda...

Bak, bu pasajda birbiri peşi sıra «da» sesleri geliyor. Bunlar klâsik mânasıyla kafiye değiller, asonans değiller, halk usulü kafiye de düşmüyorlar, sonra böyle «da» diye bitişlerinin şiirin muhtevasıyla da bir ilgisi yok. Halbuki, «yemyeşil yaprakları arasında ıhlamur ağacının» diye iki mısra tek mısra olabilirdi, hem kafiye, hem fikrin bölüntüsü bakımından daha iyi düşerdi. Sonra, «Rüzgârda sallandı dallar» demek yeter, ve «rüzgâr dallarda». Yani, «ağacın» diye tekrara lüzum yok ve kafiye bakımından da sesler şöyle : nın, lar, da. Sonra «rüzgârda» ile «dallarda» mısraların sonunda değil, içlerinde kafiye olarak kalıyor, ve biraz aşağıdaki «yukarda» ile ses takviye ediliyor. Bütün bunları sana, yıllarca edindiğim teknik hünerlerin neticeleri diye söy-

lüyorum.

«Yığın» adında da bir dergi çıkıyor İstanbul'da, birinci sayısını aldım, pek hoşuma gitti. Bilmem sen gördün mü ? Oraya da yazı, şiir filân gönder bakalım. Ha, bak, yine söz şiire dökülmüşken sana bir şey söyleyeyim : Şairin dünyası, en az, bir romancının dünyası kadar büyük olmalı. Bak, bugün bizim şiir piyasasında çok istidatlı delikanlılar var, fakat ekserisinin dünyası daracık, soluğu yok, tıknefes. Ve bu dar dünyalı oluşlarını, tıknefesliklerini örtbas için, sözde kendi iç âlemlerine kulak verdikleri iddiasındalar. Halbuki bir metodoloji bakımından ayrılsa bile, gerçekte iç âlem dış âlem diye bir şey yoktur, şairin iç âlemi gerçekte dış âlemin bir inikâsından başka bir şey değildir, bundan dolayı da dış dünyası dar olanın, iç dünyası da daracık olur. Belki bu söylediklerim malumu ilâm kabilinden ve sence çoktan anlaşılmış şeylerdir ama, ben yine söyleyeyim, sonra, çok kere, bilmek başka, onu tatbik etmek başka oluyor.

İşte böyle evlâdım. Gözlerinden hasretle öper, mektuplarını beklerim.

Baban
(imza)

29

(Tarihsiz)

Oğlum,

Gönderdiğin kitapları aldım. Çok sevindim. Hayırlı satış ve bol okuyucu dilerim. Hikâyelerin hakkında düşündüklerimi gelecek mektubumda yazacağım. Şimdi, son mektubunda sorduğun bir soruyu ve bir düşünceyi aydınlatmaya çalışacağım, sonra şiirin hakkında düşündüklerimi söyleyeceğim.

Soru Zoşçenko'ya ait. Bence hikâyeci Zoşçenko'ya ve onunla beraber bir iki de şaire yapılan hücumun köklerini memleketlerinin son yıllarda, harp içinde ve harpten sonra bilhassa, başından geçen sosyal macerada — bu tabir caiz ise — aramak lâzım. Memleketleri harp patlamadan az önce sosyal ve ekonomik sahada büyük bir hamle yapmış bulunuyordu. Harp üstünkörü bakılırsa bu hamleyi durdurmuş gibi görünse de, hakikatta, ona daha derin köklerden ileri atılmak imkânını vermiş ve harpten sonra, bu hamle bir taraftan kendi tezatlarını da yaratıp bertaraf ederek en geniş yığınların hızı haline gelmiştir. Bu şartlar altında, güzel sanatların da kendi üzerlerine düşen vazifeyi, meselâ bir mühendislik, doktorluk ilminin ciddiyetiyle yüklenmesi, tezatların bertaraf edilmesinde ve hızın teşkilâtlandırılmasında samimiyet, şuur, ustalık, bilgi, iman ile aktif

olması, bir kat daha aktif olması gerekmektedir. Zoşçenko bu aktifliği göstermemiş, bilâkis, uyuşukluğa, asosyallığa, menfi, yorgun temayülleri tutmaya doğru gitmiştir. Ve bundan dolayı da başına o iş gelmiştir. Sanat faaliyetinin başka bir devrinde de aynı işi yapmıştı, sonra, nispî bir durgunluk devrine intibak edebilmiş ve hattâ senin de dediğin gibi Gorki'nin takdirini bile kazanmış, sonra yeni hamle devrinde tekrar buna intibak edemeyerek yuvarlanmıştır. Ölüleri hayırla analım, demeyeceğim[15], çünkü meselâ, misal biraz sert ama, bariz olsun diye yazıyorum, Göring de, Abdülhamit de ölüdürler ama, hayırla anılmaları icabetmez.

Gelelim senin şiire. Muhtevası pek güzel, pek doğru. Fakat şekli gereği gibi işlenmemiş. Bak, «Sevgili dünyamız» diye başlayan üç satırla «Frengi yok, tifüs yok» diye başlayan üç satır şekil bakımından da güzel, başarılı. Ama ötekilerin şekli, deyimi, söylenişi, imajları üzerinde mutlaka çalışmak lâzım.

Şimdi gelelim düşünce meselesine : Gorki'yi, bütün öteki saydığın romancı ve hikâyecilerden ayıran şey, insanlara, sadece pasif bir müşahit olarak değil, objektif bir realist olarak değil, aynı zamanda seven, inanan, ümitli bir yürek, faal, aktif bir mücadele hayatıyla da yaklaşmasıdır. Zaten realizmi derece derece bu bakımdan ayırmak kabildir. Zola'nın realizmi bu bakımdan Balzac'ın realizmine göre bir adım daha ileri, Gorki'ninki Tolstoy'unkine göre yüz adım daha ileridir. Misal vermek icabederse, meselâ Tolstoy, insanlarla, iyi yürekli, namuslu bir doktorun hastasıyla münasebeti gibi ilgileniyorsa; Gorki, doktor bir babanın hasta oğluyla ilgilenmesi gibi insanlarla münasebete geçiyor.

Gorki milletini ve insanları konkre varlıklarıyla seviyor. Bak, ben, Gorki gibi dâhi bir muharrir değilim, ama ben de Türkiye halkını ve dünyanın namuslu insanlarını, seni sevdiğim, anneni sevdiğim, annemi sevdiğim gibi severim. Bana öyle gelir ki, insan böyle sevmedikten sonra, ne oğlunu, ne karısını, ne kızını, ne annesini, ne memleketini, ne halkını, ne de insanları sevebilir. Sevgi, aşk, pasif değil, aktif bir faaliyettir.

Haydi allahaısmarladık, sevgili oğlum. Bana mektup yaz. Seni, Suzan'ı, İzgen'i[16], Coşkun'u[17], Taşkın'ı[18] hasretle kucaklarım.

Baban
(imza)

30

(Tarihsiz)

Oğlum Memet,

Mektubunu ve yazını aldım. Yazına hikâye denir mi, denmez mi, bilmem. Zaten bundan ne çıkar ? Telâkkiye göre o yazı hem hikâye janrına girer, hem girmez. Fakat mesele bunda değil. Yazı güzeldi. Sonunu hagaragort buldum, diyorsun, ben hiç de öyle bulmadım, bilâkis pek hoşuma gitti. Bence çoğunu küçük hareketler ve bu hareketlerin arkasında gizli psikoloji anları halinde verdiğin insanların üzerinde bir ufacık, bir azıcık, ama çok azıcık daha ısrar etmek lâzımdı. Sonra, hattâ tabiat realitesini birazcık daha çok taraflı, birazcık daha kontrast renkli vermek hiç de fena olmazdı. Mamafi enteresan bir tarz. İnsana her nedense, uzaktan uzağa, şu senin tercüme ettiğin «Sabah Kahvaltısı»nı hatırlatıyor. Ana hattında son sözüm : Müspet ve ben kendi payıma beğendim.

Aman havalar iyice açmadan Çamlıca'ya[19] filân gidip kendini üşütme. Ben iyiyim, merak edecek bir halim yok. Adalet'in kocası Mehmet Ali Cimcoz bana **Gazap Üzümleri**'nin Türkçe tercümesini yolladı, yarın öbür gün onu okumaya başlayacağım. Bu kitap hakkında sözüne inanılır bazı frenk dergilerinde methiyeler okudumdu. Annen de bu son gelişinde pek methetti, ben

çok kere annenin — edebiyat bahsinde de — sözüne edebiyat tenkidcilerinin makalelerinden çok inandığım için merakım bir kat daha arttı.

Bir yandan da Tanzimat dahil, o günlerden Meşrutiyet inkılâbına kadar süren — Meşrutiyet'in de bir kısmı dahil — devre ait bir yığın kitabım var, onları okuyorum. Niyetim o devre ait bir roman yazmak.

İşte böyle evlâdım. Ablanı, İzgen'i ve seni hasretle kucaklarım, annemizin ellerinden benim tarafımdan öp.

Baban
(imza)

31

(Tarihsiz)

Oğlum,

Mektubunu zevkle okudum. Düşündüklerin ve duydukların kafası normal işleyen bir delikanlının duyması ve düşünmesi gereken şeylerdir. Fakat bugünkü şartlar içinde, bu normal delikanlı tipi, hele belirli çevrelerde o kadar az yetişiyor ki, sorma gitsin. Bir cümleye hakikaten çok sevinerek takılıp kaldım. «Sevinin, sevinin, babacığım, diyorsun, oğlunuz hürriyeti duydu ciğerlerinde.» Ben bunu yalnız mecazi mânasında değil, sıhhî anlamında da ele aldım. Yani senin şu hastalığı büsbütün geçiştirdiğine, artık hava vermek faslının bittiğine hükmettim. Beni bu hususta aydınlatmanı rica ederim.

Bilmem, farkında mısın, bizde «Yaşamak ne güzel şey» diyen ilk adam benim galiba. Oğlumun da aynı kuvvetle, hattâ daha şiddetli bir derinlikle aynı şeyi duyması beni bilemediğin gibi bahtiyar ediyor. Fakat sana bir şey daha söyleyeyim, bu hadise artık benim için güzellikle, çirkinlikle, bahtiyarlıkla, felâketle ilgisiz bir nesne, sadece bir vazife, sadece boynumun borcu haline geldi. Yaşamak boynumun borcu olduğu için yaşıyorum. Bu belki geçici bir ruh halidir, belki de artık ömrümün sonuna kadar bu böyle gidecek Her ne hal

ise. Bana lâyık bir evlât olmak bahsine gelince, sen benden çok daha iyi babalara lâyık bir evlâtsın, yavrum, sen Türk halkına, namuslu insanlığa lâyık bir evlâtsın elbette. Ben halkıma ve insanlığıma o kadar az şey verebildim ki, bunun kat kat fazlasını vermeyi sana miras olarak bırakacağım, galiba bundan başka da miras yiyemeyeceksin benden. İşte böyle evlâdım. Seni, İzgen'i, Suzan'ı hasretle kucaklarım.

Baban
(imza)

32

(Tarihsiz)

Oğlum,

Mektubunu ve hikâyeni aldım. Evvelâ hikâyen. Annen çok güzel bir hikâye yazdığını zaten söylemişti. Ben de dehşetli merak ediyordum. Hakikaten çok güzel ve senin hikâyecilik sanatında bir dönüm noktası. Bir iki üslûp kusuru var, zaten bu üslûp meselesi hakkında seninle uzun uzadıya konuşmak istiyorum, yazmak olmuyor, ben şiiri bir parça beceriyorum, nesirde, hele mektup yazmakta pek beceriksizim. Buraya geldiğinde konuşuruz. Mamafi, ehemmiyetsiz şeyler, cümle gelişleri, bir iki cümleyi başka türlü kurmak lâzım. Bunlar devede kulak kabilinden kusurlarsa da, senin artık tek kusursuz yazı yazmanı istiyorum. Hikâyeni üç dört kere okudum. Bir daha tekrar edeyim : pek beğendim.

Bugünkü Fransız şiirine ait meseleye gelince : Haklısın. Filhakika biz Türk şairlerinin yirmi sene evvel yaptığımız, müspet, menfi neticesini alıp ilerlediğimiz dâvalar orda henüz işleniyor. Hele, meselâ, Aragon'un şekil bakımından yaptığı araştırmaları, kafiye tarafıyla, bizim Divan edebiyatında bile bulabilirsin. Sonra ben şahsen, o şekil meseleleri üzerinde on dokuz yaşımda daha Bolu'dayken incelemeler yapmıştım. Muhteva bakımından ise, ne yalan söyleyeyim, yeni denilen

Fransız şiirinden, bizim Türk şiiri bugün de, bundan yirmi sene önce de ileriydi.

Benim kitap hakkında yazdıklarına pek sevindim. Hele onu tekrar okumaya başlaman beni bahtiyar etti. O kitap da benim yazı hayatımda bir dönüm noktası olabilir. Annene de anlatmıştım, belki sana anlatmıştır. Biliyorsun ki, hikâye ve roman nisbeten yeni tarzlardır. Bundan dört yüzyıl önce yaşamış bir insan için elektrik nasıl meçhul bir şeyse, yazı sanatında, roman da öyle meçhul bir şeydi. Roman, muayyen bir sosyal münasebetler inkişafının verimidir. Bana öyle geliyor ki, roman ve hikâye nasıl kendilerinden önce olan şiirden faydalanmışlar, fakat yeni bir keyfiyet olarak taazzuv etmişlerse, bugünkü sosyal şartların gelişmesi de, romandan, şiirden, hikâyeden, senaryodan filân faydalanacak olan fakat yepyeni bir keyfiyet halinde ortaya çıkacak yeni bir yazıyla sanat tarzını gerçekleştirecektir. Şimdi kafam bunu — ismi ne olursa olsun, nasıl ki roman kelimesi, ismi, tabiri de nisbeten yenidir — gerçekleştirmeye uğraşıyor. Bana öyle geliyor ki, bu araştırdığım nesnenin, bazı unsurları, şu benim son kitabın bazı yerlerinde belirmeye başlamıştır. Şimdiye kadar yazı hayatımda bazı merhaleler, dönemeçler geçtim, bunları geçmeden önce daima kısa, yahut uzunca süren verimsizlik devirleri atlattım. Fakat bu sefer, mühimce bir dönemeçi dönmeye çalıştığım için verimsiz, tembel devrim bir yıldır sürüyor. Galiba bu yaz civciv yumurtadan çıkacak. Civciv, horoz değil. Bu işin horozu ancak benden sonra gelen nesle nasibolabilir, meselâ sana.

Öksürmene ben de çok üzüldüm. Elbette ki evhamlı olmak iyi değildir, fakat derhal tedbire başvur-

mamak da iyi değil. Senin yüz sene, ben öldükten sonra yıllarca yıllar yaşamanı istiyorum. Seni ne kadar sevdiğimi — her şeyimi o kadar iyi bilen — annen bile tahmin edemez... Sana şunu söyleyeyim ki, seni, onu sevdiğime yakın bir sevgiyle severim. Ondan ve benden sonra yeryüzünde kalacak en kıymetli şeyimizsin.

Suzan'ı, İzgen'i, Leylâ'yı kucaklarım. Tuna'ya[20] selâm söyle. Hasretle kucaklarım, oğlum.

Baban
(imza)

33

(Tarihsiz)

Oğlum,

Mektubuna cevapta geciktim, kusura bakma, sizin peder efendi zaman zaman sizinle, kendi kendine öyle konuşur, öyle yanınızdadır, bu yüzden de o kadar dalgındır ki, yazmadığı mektupları yazdım zanneder.

Sıhhatının iyice düzelmesi, bu Mayısta havanın kesilmesi ihtimalini müjdeleyişin beni fasılasız saatlerce şarkı söyleyecek hale getirdi. Mamafi, kuzum evlâdım, canım Memedim, sen yine kendine iyi bak, biraz daha dişini sık, hele bu parlaklığına ve ılıklığına rağmen sakat, sahtekâr bahar havalarına pek güvenme. Bak geçenlerde bronşit olmuşsun, annen yazdı, yüreğim ağzıma geldi.

Yazılarını yazarken beğenip de bitirdikten sonra beğenmeyişin, fakat bu halin seni yeni bir hamleye atışı gayet iyi, hayırlı alâmetler. Şu iç içe hikâyelerden birleşen uzunca hikâyeni çok merak ediyorum doğrusu.

Ben sorduğun romanları ve hikâyeleri galiba okumadım, okumuşsam bile aklımda iyi kötü hiçbir iz bırakmadan gelip geçmişler. Mamafi **Önce Ekmekler Bozuldu**'nun ilk hikâyesinin ilk sayfalarını hayal meyal ve

her nedense iyilikle hatırlıyorum.

Sırça Köşk'ü okudun mu ? İçinde cidden, yalnız Türk edebiyatının değil, dünya edebiyatının yüzünü ağartacak üç dört hikâye var. Mamafi kitapta zayıf hikâyeler de yok değil. Sen, yahut İzgen bana «XX. Asır» mecmuasını göndersenize; son sayısında ne güzel şiirler ve nefis bir de fıkra vardı : Sabahattin'in.

Benim «Yaşamaya Dair»[21] ve «Don Kişot»[22] diye iki küçük şiirciğim var annende, okudun mu ? Her ikisinde de şekil bakımından bazı şeyler yapmak istemiştim, bilhassa dilde. Birincisinde bu daha barizdir sanıyorum.

Memedim, bana sık sık fotoğraflarınızı çekip gönder, ama sen de ol aralarında. İzgen'i, Suzan'ı ve seni hasretle kucaklar, sevgili annemizin ellerinden öperim.

Baban
(imza)

34

(Tarihsiz)

Oğlum, evlâdım, Mehmetçiğim,[23]

Mektubunu aldım. İnsanın kendi kendinden iğrenmesi ne demektir, bilmezsin ve bu korkunç hissi ömrün boyunca duymamanı temenni ederim. Sana çok ayıp bir şey itiraf edeyim : bir an önce gebermeyi isteyecek kadar kendi kendimden iğreniyorum ve kendime karşı, fert insan olarak kendime karşı en ufak bir saygım kalmadı. Mektubunu okurken ağladım. Benim gibi ciğeri metelik etmez bir hergeleye senin gibi pırıl pırıl bir delikanlının baba demesi beni kahretti. Ben dünyanın en iyi, en yiğit, en namuslu insanını, annemizi arkadan bıçaklamış, bunu yaparken de sırf kendi belden aşağısının zebunu olmuş, iradesiz domuzun biriyim. Kabil olsaydı da bütün namuslu insanlar bir meydana toplansalardı ve ben onların önünde annemizin ayaklarına kapansaydım. Annemiz nerde? Duyduğuma göre İzmit'e gitmiş. Belki bunları sormaya bile hakkım yok. Fakat dayanamıyorum, ona çektirdiğim acının acısı beni mahvediyor. Bana Pirayemden haber ver. Oğlum, bana kızıl saçlı bacımdan haber, ver. Haberini alayım yeter. Mektubunu garip bir tesadüfle elden aldım ve sana bu cevabı elden yolluyorum. Karşılığını bana aşağıdaki adrese yclla : «Bayan Celile. Selçuk Hatun Ma-

hallesi, Irgandı Sokağı No 24. Bursa.» Hastalanmam üzerine annem buraya geldi, bu adreste oturuyor. Bu mektubumu alır almaz bana hemen cevap ver. Vedat cumartesi günü gelirim, demiş, onunla da bir mektup yolla bana. Mehmet, yavrum, evlâdım, oğlum, ben her şeye rağmen senin babanım, değil mi ? Senin ve Suzan'ın babası. Babanızı affedin demeye bile yüzüm yok. Kendime karşı duyduğum korkunç nefrete rağmen mektubun beni yeniden dünyaya getirdi. Şimdi sana bir yandan bunları yazarken, bir yandan da hayata bağlandığımı hissediyorum. Demek bütün alçaklığıma rağmen benden nefret etmedin ? Sana lâyık bir baba olmaya çalışacağım bundan sonra dersem inanır mısın ? İnanabilir misin ? Mehmedim, oğlum, tek insan olarak, fert olarak, şahsî hayatımda, bilemediğin gibi korkunç bir yalnızlık içindeyim, beni yalnız bırakma, bana mektup yaz. Seni ve Suzan'ı hasretle kucaklar, annemizin ellerinden öperim.

Baban
(imza)

35

(Tarihsiz)

Mehmet, evlâdım,

Mektubunu almış, hemen cevap vermiş ve karşılığını ya Vedat'la yahut da verdiğim adrese yollamanı rica etmiştim. Vedat'a sordum, haberi yok, adrese de cevabın gelmediğine göre, hem o mektubumu alıp almadığını, hem de bazı şeyleri öğrenmek için sana tekrar yazıyorum. Bu mektubumu alır almaz hemen karşılığını ver ki meraktan ve üzüntüden biraz olsun kurtulayım. Vedat annemizin İzmit'e gittiğini, ordan da Eskişehir'e gitmek niyetinde olduğunu, İzmit'e Nazmiye'lere gittiğini, fakat Eskişehir'e niçin ve kime gideceğini bilmediğini söyledi. Doğru mu ? İzmit'e Nazmiye'lere gittikten sonra Eskişehir'e nereye gitti ? Eskişehir'de hısım akrabadan kimseler yok. Bana bu meselenin doğrusunu yaz evlâdım. Sıhhatım biraz daha iyice. Fakat beni görürsen tanımayacaksın gibime geliyor, o kadar göçtüm. Kalp ve karaciğer, safra kesesi sancıları devam ediyor. Bu yaz senin havanın kesilmesi ve büsbütün iyileşmen müjdesine ne kadar sevindim tasavvur ediyor musun ? Vâlâ'dan ve karısından bir mektup aldım, Vedat'a da okudum, seninle konuşmuşlar, sana hayran olmuşlar, sen elbette ki hayran olunacak dört yüz dirhem delikanlısın, bilirim, fakat yine de o satır-

ları okurken gözlerim doldu, iftihar ettim. Sana Vedat'-la bir «Melodram» yolladım, almışsındır. Sanat bakı-mından değeri yoktur. Fakat başımdan geçen rezaleti, bir melodram edasıyla da olsa oldukça realistçe tesbit eder. Bana hemen cevap ver. Cevabını ne kadar sa-bırsızlıkla beklediğimi tahmin edersin. İmtihanların na-sıl geçti ? Suzan'ı ve seni hasretle kucaklar, annemizin ellerinden öperim.

Baban
(imza)

Oğlum Mehmet Fuada.

MELODRAM

Oynayanlar : Ben, Kızıl Saçlı Bacım ve Siz

Prolog

En ümitsiz mâcera :
yedi yerden yara almak değil.
En ümitsiz mâcera :
ipin ucunu kaybetmek elinden
ve gözlerimiz koyun gözü gibi mahzun,
bıçağın altına kendiliğinden,
bıçağın altına bıkkın ve uzun
yatıvermesi boynumuzun.

Birinci Perde

Demirden ve betondan bukağım.
Ve mevsim bütün dişiliğiyle sonbahar.
Uzakta bir yerlerde pırıldayan su...
Azgın bir teke gibi belden aşağım,
kıl içinde
ve beynime vuruyor ekşi ekşi kokusu...
Ağır, beyaz elini koy alnıma,
bir şafak seyreder gibi seyredeyim seni.
Beni yalnız bırakma kızıl saçlı bacım,
yoksa ben bir haltlar karıştıracağım...

İkinci Perde

Bu iş böyle olmayabilirdi
size dair bir şeyler hatırlasam.
Halbuki yüzünüz bile aklımda değil.
Siz sadece bir rivayetsiniz.
Durup dinlenmeden işliyor kafam,
durup dinlenmeden yaratıyor sizi.
Ve ben dokunamayan ellerimle giydiriyorum
çırılçıplaklığınıza yeşil entarinizi...

Üçüncü Perde

Yola bakan pencerede durmaktan,
malta boylarında volta vurmaktan
kara sular indi ayaklarıma
ve dokundum size nihayet.
Böyle bir bahçeye hiç girmemişim,
hiç görmemişim gibi geldi bana
ışığın böylesini.
Ve siz olduğunuz gibi karşımdayken
sizi yaratmakta devam etti kafam.

Dördüncü Perde

Bu akşam, belki şimdi, şu dakka sen
arkadan bıçaklandın bacım.
Hem de ben bıçakladım seni,
kanın damlıyor ellerimden.

Görüyorum : işte sen içine gömülürken karanlığın
hayretle açılan gözlerinde

durgun bir su gibi parlıyor hâlâ
bana güvenen rahatlığın.

Elimde sırtına saplanan bıçak,
ve ağzımda müthiş bir yemişin tadı,
seni öyle yüzükoyun kapaklanmış bırakıp
kaçıyorum yanından ağlayarak.

Beşinci Perde

Ölü ayak izleri var
güneşli kumun üstünde.
Gidenler büsbütün gitmedi henüz,
kalanlar öfkeli bir merhametle bakıyor yüzüme
ve henüz dönüp gelmedi çağrılanlar.
Söndü ansızın şehrimin ışıkları,
alaca aydınlığındayım masamda yanan mumun.
Kollarım kan içinde dirseklerine kadar.
Dışarda vekarlı, engin rahatlığı yıldızların,
dışarda sessiz, beyaz haşmetiyle kar.
İçerde yeşil, ıslak yılanlar
çöreklenmiş karanlığında uykumun.
Ben bu dertten kurtulmak için
meydan yerinde yıkamalıyım
kirli çamaşırlarını ruhumun.

Epilog

Bu melodram
burda biter.
Tek kepaze aktörü bendim bu oyunun.
Oğlum Memet,

müjdesini ver,
belki bana bir daha dönmeyecek olan kızıl saçlı bacıma :
Bizimkiler,
bizimkiler nerdeyse Nankin'e girecekler...

Son

36

(Tarihsiz)

Mehmed, evlâdım,

İzgen'in mektubunu kendisine ver. Senden hâlâ cevap alamadım, bugün yarın belki gelir. Anneni görüyorsan — çünkü onun İzmit'e, Eskişehir'e filân gittiğine inanmıyorum[24] — ona de ki : Şahika romanının bir de son kısmı vardır. Otobüs kazasının benim başıma gelmesini temenni ediyorum. Fakat o kazaya kadar, Şahika'nın bir son kısmı vardır, hatırlıyor mu ? Ben ağır bir hastalıktan henüz kalkmış ve gözleri henüz iyi göremeyen bir insan gibi etrafımı yoklaya yoklaya, sağa sola tutuna tutuna tekrar çalışmaya başladım. Mektuplarınızı şimdilik isterseniz annemin adresine yollayın. Ne olur, Suzan da bana, senin mektubunun içinde, iki satırlık bir şey yazsa, meselâ sadece «Babacığım» dese ve imzasını atsa, kızınız Suzan diye imzasını atsa.

Baban
(imza)

37

12. 2. 49

Oğlum,

8 tarihli mektubunu aldım. Dün Vedat'a telefon etmiştim, senin iki mektup yolladığını söyledi. Halbuki ben, dedim ya, yalnız bir mektup aldım. Belki de Vedat ters söyledi, biri iki dedi, her ne ise malumatın olsun diye yazıyorum. Söylediklerin gayet doğru. Bu işte lüzumundan fazla yalan söylendi. Halbuki ben işin başlangıcında yalan söyleyemedim. Hattâ yalan söylemem tavsiye edildiği halde. Neyse bu acayip bir bahistir, günün birinde seninle baba oğul başbaşa konuşursak sana hadiseyi olduğu gibi anlatırım. Kendimi toparlamaya çalışıyorum, beni merak etme. Senin hikâyeleri nasıl merak ediyorum bilemezsin. Kitabından bir tane bana yollarsın elbette. Orhan Kemal'in **Baba Evi** diye bir romanı çıktı. Daha doğrusu bir serinin ilk cildi. Aldın mı ? Nasıl buldun ? Almadınsa al. Son kısmı biraz zayıf, fakat ortalara kadar çok güzel yerleri var. Filhakika, bütün sanat eserleri gibi roman da bir mimaridir, şurası iyi, burası zayıf diye lâfını etmek doğru değildir, fakat dedim ya, bu birinci cilt olduğu için böyle konuşuyorum. Mamafi ondan çok daha iyisini beklemek hakkımdır. Günün birinde gerçekten de kusursuz bir roman yazacağına eminim. Kendine iyi bak,

bir an önce turp gibi olman lâzım evlâdım. Sana ufacık bir yazı yolluyorum. İyi bir şey değil, fakat bugünlerde pek de iyi bir şey bekleme benden. Sonra bir de tercüme edilmek üzere bir ticaret mektubu[25] yolluyorum. Bunu hemen, alır almaz İngilizceye tercüme edip yolla. Seni, İzgen'i, Suzan'ı hasretle kucaklarım. Annenin ellerinden öperim. Bana sık sık mektup yaz, evlâdım. Bir tarafımla bilmediğin gibi yalnızım. Bir kere daha seni hasretle kucaklarım Memetçiğim, oğlum.

Baban
(imza)

İzgen'e yolladığım mektubu kendisine verdin mi ?

Olamadığım yerlerde olabilmenin hasreti midir
bende bu keder
bu güneşli kış günlerinde :
meselâ, İstanbul'umda köprünün üzerinde,
meselâ, Adana'da arasında ırgatların,
meselâ, Yunan dağlarında, meselâ, Çin'de,
meselâ, beni artık sevmeyenin
başucunda.

Yoksa bir oyunu mu bu
karaciğerin,
yoksa, bir rüya mı düşürdü bu hale beni,
yoksa, yalnızlık yine çullandı da üstüme,
yoksa, elliye dayadık da merdiveni
ondan mı ?

Bende bu keder,
bende bu kederin ikinci faslı
ayaklarının ucuna basıp
geldiği gibi gider :
yeter ki, bitireyim bu yazıyı,
yahut, uykum biraz düzelsin,
yeter ki, bir mektup gelsin,
yahut, radyoda bir haber...

38

(Tarihsiz)

Oğlum,

Tercümeleri hemen yapıp gönderdiğine pek memnun oldum.[26] Teşekkür ederim. Fakat o zarfın içinden bana yazılmış bir iki satırcık mektup da çıkar diye sevinmiştim. Çıkmadı. Üzüldüm. Eğer tercümelerle birlikte senden böyle iki satırcık mektup da gelseydi keyfime payan olamazdı. Sana yine tercüme için bir yazı yolluyorum. Bunu da hemen yapıp gönder. Yalnız bu sefer babana iki satırcık mektup yazmayı unutma. Benim karaciğer berbat. Sancıyıp duruyor. Yıllardır perhiz ederim, ilâç alırım, fayda vermez. Ama sen kendine iyi bak, İstanbul'da grip salgını gitgide artıyormuş diye gazetelerde okuyorum, hastalanacaksın diye yüreğim ağzıma geliyor. Seni, İzgen'i, Suzan'ı hasretle kucaklar, annenin ellerinden öperim. Vedat'a, Fahamet'e selâmlar. Büyükannenin de[27] ellerinden öperim. Ha, Selma'ya da[28] selâmlar. Selâmda sabahta galiba kimseyi unutmadık bu sefer. Fazla yazamıyorum, kusura bakma, sancım dayanılır gibi değil.

Baban
(imza)

39

(Tarihsiz)

Oğlum Mehmet,

Seninle baba oğul gibi değil de iki arkadaş gibi konuşalım. Daha doğrusu ben anlatayım sen dinle. Anlatacaklarımı kendimi temize çıkarmak için, kendimi sana ve Piraye'ye[29] karşı müdafaa etmek için anlatmıyorum. Hani, bilirsin, Nasrettin Hoca eşeğini bir yere bağlamış, bir hırsız da gelip eşeği çalmış. Herkes kabahatı Hoca'da bulmuş, Hiç oraya eşek bağlanır mı ? İnsan eşeğini bir yere bağlayınca daha sağlam bağlamaz mı ? filân diye. Hoca dinlemiş. Haklısınız, demiş. Haydi ben kabahatlı olayım, doğrudur, fakat hırsızın da hiç kabahatı yok mu ? Hoca'nın söylediği sözün elbette ki doğru bir tarafı var. Fakat, dedim ya, ben bunu da söylemiyorum. Yalnız birdenbire, dün gece, daha doğrusu sabaha karşı, annene yazdığım mektubu bitirip yatağa uzandıktan sonra, sancılarımın arasında korkunç, kederli, acayip bir keşifte bulundum. Şimdi, sabah sabah, artık gün iyice ağardı, sana o keşfimi anlatacağım. Piraye'm beni vekarla, vefayla, sadakatla, temkinle, itidalle, alışkanlıkla, haşmetle, akılla, yürekle sevdi. Bütün bu saydığım sıfatları bir kere daha oku. Bütün bunlar bir arkadaşın, bir annenin, bir zevcenin, bir nişanlının, fakat en yakın bir arkadaş, en şefkatli bir an-

ne, en sadık bir zevce, en vefalı bir nişanlının sevgisini, muhabbetini vasıflandırır. Piraye'm bana hiçbir zaman âşık olmadı. Beni delicesine canı çekmedi. Ben ona insanlığımla yakındım. Bana bir insana hayran olur gibi hayran oldu, fakat bana âşık olmadı. Ben Piraye'm için su gibi, ekmek gibi, hava gibi, fizyolojik bir ihtiyaç olamadım. Bak şimdi kafama hücum eden ve beni dehşetli bir mahzunluğa düşüren bir sürü hatıradan birkaç tanesini misal diye yazayım. Bilir misin ki, Piraye'm bana, bir kere olsun, gözlerimin içine bakarak ve ne söylediğinin farkında bile olmaksızın, «Seni seviyorum,» dememiştir. Dahası var, yakın zamanlara kadar ben onun yüzünü seyredip kendimden geçerek bir liseli iştiyakıyla ilânı aşk ettiğim vakitler bir acayip gülmüş, tuhaf bir tiksinti duymuş, «Darülbedayi artistleri gibi konuşma allahaşkına,» demiştir. Sonra meselâ bak, sesimi duymak, yüzümü görmek, elime dokunmak onun için o kadar ikinci, hattâ üçüncü derecede bir iştiyaktı ki, Çankırı'da olsun, Bursa'da olsun, müsait şartlar, yani beni rahat rahat görebilmek şartları bir aralık umulmaz imkânlar verdiği halde, ne Çankırı'da, ne de Bursa'da oturma müddetini uzatmamıştır. Halbuki meselâ Çankırı'da bir iki ay daha fazla kalabilirdi, ve Bursa'da bir aralık hattâ altı ay kalabilir, sonraları da beni iki ayda bir olsun görmeye gelebilirdi. Benim **İnsan Manzaraları**'nda Çankırı Hapisanesi'nde köylü bir marangoz vardır, bu marangozun da köylü bir karısı. Bilmem aklında mı ? Hani o kadınla güneşi mukayese ederim de kadını güneşten daha şayanı hayret bulurum. Bir gün annene, «Sen hiçbir kadını kıskanma, yalnız o kadını kıskan,» dedimdi. Hayretle yüzüme baktıydı. O kadının macerası gayet basitti. Kocası hapis olduktan son-

ra, kendisi de hemen köyü bırakıp Çankırı'ya iniyor, orda bahçelerde çalışıyor. Her gün akşamüstü erkeğini görmeye geliyor. Elinde bir bakraç süt ve ayakları çıplak. Sütü erkeğine uzatıyor kapıdan, öyle bir müddet gözleri yerde duruyor erkeğinin karşısında ve dönüp gidiyor. Bilmem hatırladın mı ? Sonra şu on bir yıllık ayrılığımızda bana haftada bir kere olsun mektup göndermesi için nasıl yalvarıp yakardığımı, nasıl kahrolduğumu belki bilirsin. Son zamanlarda ondan yirmi gün haber alamamıştım, sağa sola başvurmuştum, hasretiyle gebermiştim, telgraf çekmeyi de yasak ettiği için, ne yapacağımı bilmez bir hale gelmiştim. Nihayet bana bir mektup yolladı, mektubu okudum demin : «Ne olmuş, diyor, benden yirmi gün mektup alamamışsın, ortalığı birbirine kattın.» Bir kere daha tekrar edeyim, bütün bunları sana şu son hadisede kendime mazeret bulmak için yazmıyorum. Sadece çok hazin bir keşfimi tesbit ediyorum. Ben onu belki vefayla, yüzde yüz sadakatla, temkinli, ölçülü, vekarlı, ağırbaşlı sevmedim. Ben ona delice divanece, hasretinden, yalnız yüreğinin, kafasının, insanlığının değil, sevgisinin hasretinden de, sesinin, yüzünün, etinin hasretinden de gebererek âşıktım. Ve hâlâ da, hattâ aramızdaki karı koca münasebetini «kesmeye» karar verdiğim zaman da öyle âşıktım. Halbuki o bana hiçbir zaman böyle âşık olmadı. Dedim ya bunu birdenbire keşfettim ve nasıl mahzunum tasavvur edemezsin. «Beni ona karşı hiç kimse müdafaa edemez. Beni müdafaa edecek insan annenin içindedir.»[30] Ne kadar doğru. Fakat annenin içindeki o insanın uyanması için, ki o hiçbir zaman büsbütün uyanmamış, şimdi anlıyorum, o insanın uyanması için, anneni yeni baştan, yalnız dostluğunu değil,

kazanmam için elimden geleni yapacağım. Bak o bana benim ona yaptığımı yapsaydı bir daha yüzünü görmeye dahi tahammül edemezdim. Fakat yine de bana, «Seni sayıklıyor, müthiş bir buhran geçiriyor, ölecek belki,» deselerdi, her şeye rağmen, hattâ o artık başkasının karısı bile olsaydı, hemen yanına koşardım.[31] Evet, annenle sayısız müşterek tarafımız var. Onun ruhunu biraz ben yoğurdum, biraz benim eserimdir, benim ruhumu biraz o yoğurdu ve bir hayli onun eseridir. Sanatıma varıncaya kadar ona borçlu olduğum, onun eseri olan sayısız şeylerim var. Fakat en mühim bahiste, yahut benim için, bana göre en mühim bahiste görüşleri, ruh halleri, tabiatları büsbütün ayrı iki insan olarak kaldık. Kalmışız. İşte ben bunu keşfettim. Ben onun doludizgin âşık olduğu erkek olabilirdim. Olmadığım için duyduğum kederli öfkeyi, hırsı tasavvur edemezsin. İşte böyle. Acayip şeyler yazdım sana. Vakit ta sabahın sekizi oldu. Allahaısmarladık Mehmetçiğim. Annenin mektubunu kendisine mutlaka ver. Ben her şeye rağmen onu kazanmalıyım. Yalnız şefkatını, sevgisini değil, şimdiye kadar kazanamadığım aşkını da. Bunu kazanamadan ölürsem çok az yaşayıp ölmüş sayacağım kendimi. Seni, Suzan'ı, İzgen'i hasretle kucaklarım.

Baban
(imza)

Annene şimdi bir mektup daha yazdım, onu da ver.

40

(Tarihsiz)

Mehmed, oğlum,

İzgen'den bir mektup aldım, kız bana gayet nefis bir surette çatmış. Kızın mektubunu zevkle okudum. Aşkolsun. Kızımla iftihar ettim. Fakat ona da yazdım ya, benden beklediği bir hareket varmış, ahü vah edecek, kendi kendimi yerin dibine batıracak yerde bir hareket yapmam, bu suretle işi düzeltmem gerekirmiş. Tabiî, dünyada yapmak istediğim hareketler içinde en mükemmellerinden biri de, her şeyi düzeltecek olan bu hareket olurdu. Fakat, ben bu hareketin[32] ne olabileceğini bir türlü tahmin edemedim. Kendisine bana bunu yazması için rica ettim. Her halde yazar, yazacağından eminim. Fakat belki ondan cevap gecikir, her halde sana da bundan bahsetmiştir. Sen de şu hareketin ne olduğunu bana hemen yazıver. Rasiha Abla[33] bana bir gramofonla plaklar yollamayı vaadetti. Sen Rasiha Ablayı hemen gör. Bu hafta, önümüzdeki cumartesi günü, yani Martın beşinde buraya bir ahbabın bildiği gelecek. Gramofonu ona versin, o getirir. Sana gelecek olan zatın adresini yazıyorum. Sen Rasiha Hanımı görüp bunu böylece kendisine söyle. Beni sorarsan, karaciğer, safra kesesi ve göğüs ağrılarıyla mide bozukluğu bir yana bırakılırsa demir gibiyim. Harıl harıl çalışıyorum. Şöyle

dört yüz sayfa filân tutacak bir kitaba başladım. Hem nesir. Romanımsı, hatıratımsı, otobiyografimsi bir şey olacak. Ne olacağını biliyorum ama, tarif edemiyorum, çünkü yapmak istediğim şeyin bariz bir örneğini, yapılmışını görmedim. Yapabilirsem nevi şahsına münhasır bir nesne olacak her halde. Geçenlerde sana bir mektup ve onun zarfı içinde de annene iki mektup göndermiştim. Aldın mı ve o mektupları annene verdin mi ? Annenin içindeki insanı bir daha kaybolmamacasına diriltmek için onun bugünkü psikolojik durumunu yakinen bilmem lâzım. Sen hikâyecisin be oğlum, psikolojiden filân anlarsın. Bana şunu bir etrafıyla yaz da, baba oğul bir olup anneyi peder efendiye sağlama kazandıralım. İşte böyle evlâdım. Bir daha yazıyorum, kendini gripten kolla. Selâmlar ve el öpmeler.

Baban
(imza)

41

(Tarihsiz)

Oğlum,

Demek kendisine yazdığım şiirleri okurken annen ağlardı. Bunu hiç bilmiyordum ve hattâ tahmin etmiyordum. Ne tuhaf oldum, nasıl şaşırdım, tasavvur edemezsin. Mithat Paşanın köşkündeki sahneyi ben de hatırladım. Fakat, «Ayrılamam, seviyorum,» dediğini katiyen hatırlamıyorum. Belki o zaman da beni sevdiği için benden ayrılmamıştır, fakat en buhranlı zamanında dahi, hele ben yanındayken, bunu böyle açıkça itiraf etmesine zaten ihtimal veremiyorum. Sana ben bir kere daha ve büyük bir samimiyetle şunu tekrar edeyim : «Hayatımda, onu aldattığım zamanlarda dahi, ondan başka hiçbir kadını sevmedim ve sevmiyorum.» Ne gariptir, C... U... meselesinin de bir başlangıcı vardır. Kısaca söyleyeyim, ben o hadiseye de annenin artık beni sevmediği şüphesine düşüp atılmışımdır. Bunu kendisi de bilir. Kendisine de söyledim. Belki inandı, belki inanmadı, fakat sana, oğluma, yalan söylemeyecek kadar cesurum. Şu veya bu sebepten, elinde olarak yahut olmayarak, annenin beni en hafif tabiriyle ihmal ettiği yahut bana öyle geldiği zamanlarda ben bu bahiste kötü işler yaptım. Bu belki hiç de orijinal bir şey değil, gayet sudan bir izah gibi gelir insana, fakat bu

izah teferruatıyla göz önünde tutmak şartıyla, yalansız, dosdoğru tek izahtır.

Orhan Kemal'in romanı[34] hakkında yazdıkların yüzde seksen doğru. Yüzde yüz demiyorum, çünkü bence o kitabın en büyük kusurlarından biri de — teknik bakımdan — tabir caizse, cildinde. Yani o cilt içine, ondan sonra gelecek olan pasajlar da katılmalı, vak'a ilerlemeli, ki ikinci ciltte ilerleyecekmiş, ve iki cilt tek cilt halinde neşredilmeliydi. Şekil meselesindeki orijinalsizliğe gelince, haklısın, fakat bu muhtevadan geliyor. Muhteva orijinal olmadığı için şekil de orijinal değil. Bununla beraber, sen de tasdik ediyorsun, fena değil. Diğer taraftan öyle anlıyorum ki, senin kafan bugünlerde şekil meseleleriyle meşgul. Esasın muhteva olduğunu, şeklin orijinalliğini muhtevanın orijinalliği temeli üzerinde yapmak gerektiğini unutmamak şartıyla, kafanı teknik meselelerde yormak iyidir. Neşredeceğini söylediğin hikâye kitabını şimdi bir kat daha merak ediyorum. Sonra sana bir şey daha söyleyeyim, devirlerinde anlaşılmadıkları ileri sürülen sanat eserleri ekseriya muhtevaları yüzünden anlaşılmamıştır. Mamafi öyle de büyük, gerçek sanat eserleri vardır ki, devirlerinde pekâlâ anlaşılmıştır. Tolstoy'un, Gorki'nin, Balzac'ın, Zola'nın, Anatole France'ın, falan filânın eserleri gibi...

Bugünlerde yine hastayım, midem bozuk, bu mide bozukluğu karaciğer ve safra kesesinin neticesi. Sonra her tarafım kıyım kıyım kıyılıyor. Bütün bunlara rağmen kör topal da olsa çalışıyorum. Bir yazıya başladım, fizik ıstırap dolayısıyla günde ancak iki sayfa yazabiliyorum, şöyle bir otuz kırk sayfa olsun, sana yollayacağım, sonra yazdıkça peyderpey gönderirim. Aklıma gel-

mişken sorayım, benim **Ferhad ile Şirin**'i okumuşsundur, nasıl buldun ? Tercümeleri aldık, sana yenisini gönderdik, onu da henüz göndermedinse hemen yapıp gönder.

Kusurlu ve kusursuz insan bahsine gelince. Kusur lakırdısının bütün izafiliği göz önünde tutulmak şartıyla, kusursuz insan yoktur zaten. Sadece, kusurlarını belli etmeyen kurnazlar, mürailer vardır ki, hakikaten korkunç mahlûklardır. Sonra, kendi içine kapanmış insanlar vardır, onlar da içlerinde kötü bir şeylerin üstüne kapanıp onun dışarı vurmasından korkan insanlardır. Kirli çamaşırlarını herkesin önünde yıkayan insanlar da vardır, işte en az onlardan kork. Çünkü onlar cesur insanlardır. Cesur insanların çoğu da, iyilikleri kötülüklerinden çok olan insanlardır. Yalnız, cesareti hangi mânada kullandığımı anlıyorsun elbette.

İşte böyle evlâdım. Seni, Suzan'ı İzgen'i kucaklar, annemizin ellerinden öperim.

Baban
(imza)

Mektupların, tercümeler ve mektup geldi. Bana göndereceğin yazıyı (psikoloji) sabırsızlıkla bekliyorum.

42

(Tarihsiz)

Oğlum,

Anlattığın hikâye müthişti. Ben bunu ana hattında böyle tasavvur etmiş olduğum için, bu yüzden, ta ilk zamanlardan — hadisenin ilk zamanlarından — beri çektiğim işkenceyi benden başka kimse bilmez. Buna rağmen, yazdıklarını okurken yine tüylerim diken diken oldu, kendime karşı aynı öfkeyi, aynı tiksintiyi, aynı merhameti duydum. Sana kısaca bir iki şey söyleyeceğim : Bu işi annenden ayrılmaya kadar götürüşümde, daha doğrusu, annenle aramdaki karı koca münasebetini kesmek istemeye kadar götürüşümde, biraz da, büsbütün değilse de, onu artık bu yönden aldatmaya tahammülsüz oluşum da rol oynamıştır. İşi başka türlü idare edebilirdim, meselâ senede iki üç kere hoşça vakit geçirebilirdim. Fakat, dedim ya, buna her iki taraf için de, hem annen, hem onun için, işin seyrinde razı olamadım. Sonra, o, çocuğundan ayrılamayacağını, biraz daha ve daha müsait şartları beklemek lâzım geldiğini, aramızdaki münasebeti kesmememizi falanı, filânı teklif edip benden kendisini bekleyeceğime dair söz isteyince, bu teklife bir cankurtaran gibi sarıldım ve hemen münasebeti kestim. Kendisine bir mektup yazdım, ona, kocasına, ve bilhassa kızıl saçlı bacıma kö-

tülük ettiğimi, bütün suçun bende olduğunu söyledim. Yani isteseydim, münasebetimizi yine devam ettirebilirdim. Fakat bunu yapmadım. İşin bu tarafı böyle. Zaten bütün bu hadiseyi geniş bir çerçeve içinde yazıyorum. Reel, insafsız, olduğu gibi yazıyorum. Bu böyle, şimdi sana gayet garip bir şey söyleyeceğim : Anneni tanıdığımdan beri, okuduğum bütün kitaplardaki ve seyrettiğim bütün filimlerdeki ve dinlediğim bütün hikâyelerdeki sevgililerin kadınları yerine onu, erkekleri yerine kendimi koymuşumdur. C... U... 'a filân ilânı aşk ederken, bu sefer aşk mektupları yazarken — inanmanı istiyorum, bir sanat ve fikir adamı olarak anlamanı istiyorum — karşımda daima annen vardı. Onun için, annene söylediğim, annenden önce de başka hiçbir kadına söylemediğim sözleri, yazmadığım yazıları, aynı aynına onlara da söyledim ve yazdım. Acayip bir iş, fakat hakikat. Şimdi sana bir daha tekrar edeyim ve senin yazdıkların beni başka bir yönden aydınlatmış olduğu için de, daha etraflı söyleyeyim, eğer Piraye bana olan sevgisini belirtmeyi bir izzeti nefis meselesi yapmasaydı ve beni dışarda ve içerde yalnız bırakmasaydı hayatıma başka hiçbir kadın girmezdi. Bu bahis böyle.

Şimdi gelelim Don Kişot meselesine : Don Kişot'u, bence, en iyi anlayan insanlardan biri de annendir. Ben de kendi payıma Don Kişot'u tıpkı onun anladığı gibi anlarım. Don Kişot'un klâsik tefsirleri vardır : Monarşinin — yani burjuva iktisadının — hâkim olmaya başladığı bir devirde, derebeyliğe, şövalyeliğe, yani artık geri gelmesi mümkün olmayan bir devre, maziye hasret. Don Kişot bu şövaleresk tarafları olan mazinin, bu kaybolmuş cennetin mütehassiri, Şanso ise, burjuva akıl

ve mantığının, devrin realitesinin mümessili. Cervantes, maziye dönmenin ne kadar imkânsız olduğunu göstermek istemiş ve böyle bir hasret çekenlerle alay etmiştir. Bu bakımdan da Don Kişot imkânsızın peşinde koşan bir çeşit zavallı ve biraz da gülünç bir delidir. Dedim ya, bu yazdıklarım klâsik tefsirlerden biridir. Bu tefsirin, sosyal devirleri göz önünde tutan tarafı elbette ki doğrudur, fakat bence doğruluğu da bundan ibarettir. Bu kadarcıktır. Bana göre Don Kişot sadece mazi hasreti çeken bir adam değildir. Umumiyetle doğrunun, haklının, güzelin hasretini çeken adamdır. Bu onun hem kuvvetli, hem zayıf tarafıdır. Çünkü umumiyetle, mutlak mânasıyla güzel, doğru ve iyi yoktur, fakat diğer taraftan insanlar, sosyal şartların tesiriyle, daha güzele, daha haklıya, daha doğruya mütemadiyen hasret çekmişlerdir. Don Kişot kuvvetli bir adamdır, çünkü aksiyon adamıdır. Mücadele adamıdır. İnandığı şey için dövüşen adamdır. Bundan dolayı da aklı, mantığı, burjuva aklını ve mantığını temsil eden Şanso'yla kıyas edildiği zaman Don Kişot değil, Şanso gülünçtür. Şanso'da hareket noktası, aksiyonunun hareket noktası, şahsî menfaatıdır. Zengin olmak, vali olmak için Don Kişot'un peşine takılmıştır. Bunun için de kitabı bitirdiğin zaman Don Kişot'u seversin, Şanso'yu sevmezsin. Don Kişot'un deli, komik filân olarak gösterilmesinde bizzat burjuva devri ve bu devrin resmî neşriyatı da âmil olmuştur. Burjuva, Monarch'ı da devirip sosyetenin tam hâkimi olduktan sonra, kendi devrini, mutlak, değişmez ve en doğru, en güzel, en akla uygun bir devir saydığı için, daha güzeli, daha doğruyu arayandan nefret etmiş, idealistten ürkmüş, korkmuş ve Don Kişot'u bir istihza vesilesi yaparak bu sıfatı, kendi aklı

ve mantığı, hele kendi devrinin şartlarına uymayan, hele o şartları değiştirmek isteyen her insana vermiştir. Don Kişot'un gülünç, komik, yarı deli telâkki edilmesinde, bu devirde ve belirli muhitlerde, bu da âmildir. Kitabın içindeki Don Kişot elbette ki normal bir adam değildir. Fakat kitabın dışına çıkan bir Don Kişot vardır ki o gayetle normaldir. Kitabın içindeki Don Kişot'un normal olmayışı, demin de söylediğim gibi, geri gelmesi imkânsız olanı aramaya, bulmaya kalkışmasındandır. Fakat kitabın dışına çıkan, kitabın mevzuunun dışına çıkan Don Kişot'un, daha iyiyi, daha güzeli arayanın, burjuva aklı ve mantığını, burjuva telâkkilerini ve psikolojisini, mutlak olarak kabul etmeyen Don Kişot'un, daha güzeli ve daha iyiyi, daha haklıyı arayan Don Kişot'un, bu uğurda dövüşen Don Kişot'un, aksiyona geçen Don Kişot'un anormallikle hiçbir ilgisi yoktur. Yani Don Kişot'un hikâyesini, yeldeğirmenleriyle dövüşmesini, falanını filânını değil de, güzel ve doğru bildiği bir iş için ellisinden sonra dövüşmesini, yollara düşmesini filân göz önünde tutarsan onu sevmemek imkânsızdır. Ve ben öyle sanıyorum ki onun hâlâ canlı oluşunda ve insanlık tarihi boyunca da canlı kalacak olmasında bütün bu saydıklarımın rolü büyüktür. Sonra, kitabın tekniği, hikâyesi, özü de öyledir ki, tabir caizse, Şarlo'nun filimlerine benzer. Çocuk da zevk alır, büyük de, cahil de, okumuş da, burjuva da — sebebini söyledim — sosyalist de. Cervantes, Don Kişot'u yazarken, bütün bu söylediklerimi düşünmüş mü ? Zannetmem. Fakat çok enteresan bir devirde yaşadığı için o devrin, yani bir inkılâp devrinin damgasını taşımış ve kitabına da bu damgayı vurmuş. Bilir misin ki Don Kişot'la Hamlet arasında bir benzerlik vardır.

Yalnız şu farkla ki, Hamlet, daha ileriyi gördüğü ve istediği halde, iki cami arasında kalmış bir binamazdır, aksiyona geçemez, tereddütler içindedir ve daha ileri olan şey Beyaz Şövalye'nin şahsında — Hamlet'in şahsında değil — dramın en sonunda sahneye gelir. Halbuki Don Kişot, malum işte, deminden beri düşündüklerimi yazdım, tekrarlamayayım. Yani Cervantes de, Shakespeare de çok enteresan devirlerde yaşadıkları için, cidden ölmez şahsiyetler, karakterler, hasretler ortaya atabilmişlerdir. Shakespeare'in insanları da, uzun bir devri dolduracak olan insanların karakterlerini taşır, fakat o insanlarda, daha sonra gelecek devrin karakterini de görmek mümkündür. Don Kişot da öyle. Tuhaf değil mi, yahut hiç de tuhaf değil, Faust da öyle. Bak, Don Kişot'la Faust arasında da bir benzerlik vardır. Faust da en sonra, bataklığı kurutup insanlara vermede karar kılar, yani fiilde, aksiyonda, Meclis'te ezan okuyan, Don Kişot değildir; Necip Fazıl, Don Kişot değildir; Fahri Kurtuluş, Don Kişot değildir; Hüseyin Cahit, Don Kişot değildir; onların mazi ve hal hasretlerinde, evet, mazi hasretlerinde bile, mazinin güzelliğine, doğruluğuna, daha doğrusu, bugünkü şartlara göre mazide daha güzel ve daha doğru olabilmiş şeylere bir hasret yoktur. Fakat Madam Curie, Pasteur, Gabriel Peri, Yunan dağlarındaki, Çin'dekiler bir bakıma Don Kişot'durlar. Ve bana şahsen, sen Don Kişot'sun dedikleri zaman ben buna kızmam, bununla övünürüm. Benim **Benerci**'de de böyle bir yer vardır. İşte, evlâdım, yanlış yahut doğru, ben Don Kişot'u böyle anlıyorum, onun ölümsüzlüğünün sebeplerini böyle izah ediyorum.

Şimdi senden ricam : Anneni daha sık sık gör.

Onu yalnız bırakma. Bak bir aydır görmemişsin. Anneni el birliğiyle, baba oğul yumuşatmaya, yarasını sarmaya çalışalım, çünkü o — ne kadar egoistim — bir küçük Don Kişot'a bilemediğin gibi lâzım.

Neyse, ben de tercüme işi buldum, herif önce vazgeçti sanmıştım, fakat istediğim paranın yarısını teklif etti. Ben de ne yapayım razı oldum. Ha, eğer Teyzeyi[35] görüyorsan, söyle, kitapları aldım, sağolsun, gramofon da geldi. Ha, kendisinden, şu yazdığım kitap için malzeme istemiştim, onu bulabildiyse göndersin. Anladın mı yavrum. Benim yazı acayip bir yazı oluyor. Şu tercüme işi çıktı, biraz boşladım, fakat elimdeki iş biter bitmez, hemen devam edeceğim. Ben sana o yazıyı yollarım, fikrini yazarsın. Aynı şekilde şu **Ferhad ile Şirin** hakkındaki fikrini de yaz. İşte bu günlük bu kadar. Sana bir şey söyleyeyim mi, ben karıma, ümitsizce, delice âşığım, encamımız hayrola...

(imza)

43

14 Nisan 1949, Bursa Hapisane

Oğlum, evlâdım, Mehmedim,

Şu koskoca, şu vıcıl vıcıl insan kaynayan dünyada, senden başka hemen hemen hiç kimseden mektup aldığım, senden başka hemen hemen hiç kimseye mektup yazdığım yok. Sonra, nerdeyse konuşmasını da unutacağım, bazı günler yirmi, otuz cümle ya konuşabiliyorum, ya konuşamıyorum. Hapisanemin içinde hapislerden de uzak, bir başımayım. Bundan dolayı bana sık sık, uzun uzun mektup yaz. Bundan önceki mektubumda, annenden haber vermeni, ona dair havadisler yazmanı da rica etmiştim. Anlaşılan verecek ve yazılacak — yani bu hususta — hiçbir haberin yok ki lâfını etmiyorsun. Aman yavrum, kendine gayet iyi bak, hastalanayım deme. Bak sana, büyük bir ciddiyetle, bir şey söyleyeyim mi, sen hastalanırsan ben de burda büsbütün hastalanırım. Sen gençsin, hastalığını atlatırsın ama, ben pek atlatamam. Ankara'da «Yaprak» isimli bir edebiyat dergisi çıkıyor. Alıyor musun ? Bana geliyor. Oktay[36] yolluyor galiba. Pek hoşuma gidiyor. Hakikaten özlü, değerli bir dergi. Bak, birdenbire aklıma geldi, İzgen de bana mektup yazmıyor. Sonra kardeşin Suzan bana, babasına çok dargın mı ki, bir selâmı bile gelmiyor. Senin imtihanlar ne âlemde ? Ne

zaman bitecek ? İmtihanlar bittikten, havalar da iyice ısındıktan sonra, bana Vedat'la günü birliğine olsun gelirsin, değil mi ? Seni nasıl göresim geldi bilemezsin. Seni görmekle, yalnız seni değil, Suzan'ı, İzgen'i ve bilhassa anneni de görmüş gibi olacağım. Bir tarafımla nasıl dünyanın göbeğindeysem, öbür tarafımla o kadar dünyadan uzak ve yalnızım. La Fontaine'den tercümeler yapıyorum. Orhan Veli de yapmış, hakikaten de çoğunu güzel yapmış. Şimdi aynı şeyleri tercüme etmek boşuna zahmet oluyor, amma ne yaparsın elime beş on kuruş geçecek. Aklıma bizim Nasrettin Hoca'yı böyle yazmak geliyor. Fakat, maalesef sinirlerim hâlâ o kadar berbat ki, kendimi öyle halsiz hissediyorum ki çalışmanın zevkini henüz bulamadım. Bahar da geldi geçiyor, baharın, hapisanede benim üstümde tesiri zaten dehşetli kederlidir, bu sene bu keder dayanılmaz bir halde. Mart ayında Halide Edip Hanım «Akşam» gazetesinde bir yazı yazmış, geçen gün elime geçti, devrimizin en büyük iki şairi Yahya Kemal ile Nâzım Hikmet filân gibi bir lâf ediyor ve yeni şiirin daha ziyade benim tesirim altında bulunduğunu kaydediyor falan. Bu yazıyı okurken gülesim geldi. Büyük şair, en büyük şair ne tuhaf lakırdı, değil mi ? Bir kere şair olmak, hele bugünün şairi olmak dehşetli zor bir iş, müthiş bir paye, sonra bunun büyüğünü, en büyüğünü düşün. Bana öyle geliyor ki, yeryüzüne iyi şairler gelmiştir, yeryüzünde hâlâ iyi şairler vardır, fakat büyük şair henüz dünyaya ayak basmadı, nerde kalmış ki, en büyük şair. Büyük şairin yeryüzüne ayak basması için — büyük şairin diyorum, meselâ büyük romancının demiyorum — sosyal şartların büsbütün başka türlü olması lâzım. Bundan dolayı Yahya Kemal'e ve bana, mem-

leket ve yaşadığımız yıllar ölçüsünde de olsa büyük şair denmesi, kendi payıma benim yüzümü kızarttı. Hani, kendinin ne olduğunu pek âlâ bilen bir insana, aklı başında bir insana, siz şöylesiniz, böylesiniz, mühim adamsınız filân denmesi onu nasıl utandırırsa bu da beni öyle utandırdı. Bu vesileyle, annenin bana yazdığı, yani aylarca, aylarca önce, belki bir sene önce, belki bin sene önce yazdığı son mektup aklıma geldi. O mektubun bir yerinde — yalnız bir yerinde, yoksa başka yerlerinde tepeden tırnağa kadar haklıydı — bir yerinde bana haksız çatıyordu. Ben kendimi hiçbir zaman büyük şair filân saymadım, çok şükür, bazı işlerde aklım gayet başımdadır, ben kendimi, bu şairlik bahsinde, daima yapabileceğinin ancak yarısını yapabilmiş yarım bir şair olarak gördüm. Belki başka şartlar içinde iyice bir şair, yani yarım değil, bütün bir şair olabilirdim. Her ne hal ise. Zaten bu bahsi bu kadar uzatmamın sebebi aklımdan hiç çıkmayan ve boyuna yüzümü kızartan, içimi parçalayan o mektubu yine hatırlayışımdır. Bir edebiyat mecmuasında, hangisinde olduğunu hatırlayamıyorum şimdi, İlkah, yahut Aşı[37] diye bir şiir okudum. Senin de gözüne ilişti mi ? İliştiyse nasıl buldun ? İşte sana bir destan yazdım. Beni mektupsuz bırakma. Seni, İzgen'i, Suzan'ı hasretle kucaklar, annene hürmetlerimi bildirmeni rica ederim, evlâdım.

Baban
(imza)

44

(Tarihsiz)

Evlâdım,

Tercümeleri hemen yapıp yolla. Rasiha Teyzeye söyle, bana hemen 75 lira yollasın. Birdenbire meteliksiz kaldım. Bir tercüme işi alacağım diye ümit etmiştim. Fakat alamadım, çok sıkıntıdayım. Gramofon ve romanlar geldi. Sonra şu yazdığım yazı için kendisinden bazı malzeme istemiştim, onu da gönderirse memnun olurum. Yazıyı senin de beğeneceğini ümit ediyorum. Mektup hemen postaya yetişsin diye kısa kesiyorum. Seni hasretle kucaklarım, canım evlâdım.

Baban
(imza)

45

25 Ağustos 949

Oğlum,

Benim vefasız oğlum, bunca zaman mektupsuz bıraktığın babacığını nihayet hatırladın. Sitem etmiyorum, seni azarlıyorum. Galiba baban seni böylece ilk defa azarlamış oluyor. Neyse, fazla da azarlayamam, kıyamam. İmtihanlarını başarıyla vermene çok sevindim. Zaten senden başka türlüsü beklenmezdi. Artık gelecek yıl üniversiteyi bitirip hayata atılacaksın. Bu işe ne kadar sevindiysem, hâlâ ciğerine hava vermelerine o kadar üzüldüm ve demin seni azarladığıma âdeta pişman oldum. Dersler başlamadan bir pazar, günü birliğine beni görmeye gelmen ihtimali, dünyalar benim olmuş gibi ihtiyar babanı sevindirdi. İhtiyar baban dedim de, aklıma geldi, haydi ben ihtiyarladım, eskiden dalgındım, büsbütün bunadım, diyelim, fakat sana ne oldu ? Bunu da nerden çıkardınız ? deme. Şu meşhur Amerikalı şairin birkaç yazısını profesörün sana tercüme ettirmiş, galiba tashih de etmiş, sen o müsveddeleri bana geçen sene getirmiştin. Unuttun mu bre ? Benim evrakı perişanı hemen karıştırdım ve birkaç tanesini buldum, hemen de üzerlerinde çalışmaya başladım. İmtihanını bu şairin hayatı ve eserleri üzerine vermen iyi oldu. Ben şahsen o Amerikan şairini pek

sevmedim, fakat senin imtihanların için olduktan sonra, onu değil, en baş düşmanımın yazılarını bile tercüme ederim.[38] Sen yalnız bana herifin Fransızca tercümelerini yolla ki, senin tercümelerle hem kıyas ederim, hem de belki, seni bu zahmetten büsbütün kurtarıp, yapmadıklarını ben yaparım. Hiç üzülme, iyi bir şeyler olur ve imtihanını dilediğinden âlâ geçersin, yalnız hayatı hakkındaki etüdü sen kendin yazarsın.[39] Bu bahis de böyle. Mektubunda annenden hiç bahsetmiyorsun. Ondan iki satırla olsun bahseden mektuplarını beklerim. Hani bana evlâtlığını tam gösterip, annenin bana mektup yazmasını temin edebilirsen, babalık hakkımı peşinen ferade ferade helâl ederim sana. Seni hasretle kucaklar, Suzan'ın, İzgen'in gözlerinden öper, annenin de mübarek ellerinden öperim. Anana söyle, çok ihtiyarladım, bütün kusurları affedilecek kadar ihtiyarladım, beni affetsin artık. İhtiyar bir adamı affetmemek için çok katı yürekli olmak lâzım, halbuki annen çok iyi yüreklidir. İşte bu kadar evlâdım. Annenin bahsi açılınca ne yazacağımı şaşırıyorum, gözlerim ağrıyor, ellerim büsbütün titriyor ve karaciğerimin sancısı, yüreğimin baskısı artıyor.

Baban
(imza)

46

25 Ekim 949
Bursa Hapisane

Benim vefasız oğlum, Memedim,

Senin Amerikalı şairin kitabını dün aldım. Bu kitapta şiirlerin hepsi yok. Mamafi bana daha ziyade Fransızların bu şiirleri nasıl — ne dereceye kadar serbest — yaptıklarını anlamak lâzımdı. Senin aslından yaptığın ve vaktiyle bana gönderdiğin tercümelerle Fransızınkini kıyasladım. Gereken fikri edindim. Binaenaleyh, sen aslından tercümeleri yap, kelime kelime yap, aslına sadık olsun, ben burda onlara çekidüzen veririm, yani, bütün şiirlerin Fransızca tercümelerini yollamaya lüzum yok. Bu suretle hem vakit kazanırız, hem de sen imtihanının tezini bir an önce hazırlamış olursun, hem de aslından tercüme edeceğin için, daha iyi olur. Şunu da kaydedeyim ki, senin tercümelerin bazıları Fransızın tercümesinden çok daha iyi. Bilhassa buna pek sevindim. Hocalarının da aynı kanaata varacaklarına, ben de ufak tefek rötuşlar yaparsam, hakikaten bu büyük Amerikan şairine lâyık bir tercümenin meydana geleceğine eminim. Bir daha tekrar edeyim, ben hemen çalışmaya başlıyorum, sen asıllarından tercümeleri yap gönder, imtihanını bir an önce ver.

Kızımı, İzgen'i ve seni hasretle kucaklar, annene

selâm ederim, Buraya bir günlüğüne olsun gelmesi için kendisine bir mektup yollayıp rica etmiştim. Onu görmek hayatî ve zarurî bir ihtiyaç.[40] Eğer böyle olmasaydı kendisini zahmete sokmak istemezdim. Annenle beraber sen de, Suzan da, İzgen de günü birliğine olsun gelirseniz pek bahtiyar olurum. Fakat siz gelemezseniz, onun gelmesi çok iyi olur, iyiden de fazla bir şey.

Baban
(imza)

47

9. 1. 50
Bursa Hapisane

Oğlum,

Mektubunu bugün aldım. Hemen karşılığını veriyorum. Bu kadar acele etmemek hakkımdı. Fakat sana sevgim bu hakkımdan çok, ama tasavvur edemeyeceğin kadar çok kuvvetli olduğundan o hakkı kullanmadım. Ben sıhhatça şöyle böyleyim. Kör topal gidiyor işte ve galiba sıhhatlı olup olmamanın pek ehemmiyeti yok, çünkü pratik faydası yok, sıhhatlı olsam da bir, olmasam da. Bunu bir kötümserlik alâmeti sayma, tersine, hiçbir zaman kaybetmediğim iyimserliğimin bundan kuvvetli delili olmaz. Bazı şartlarda iyimserlik alâmeti gibi görünen şeyler nasıl başka şartlarda kötümserlik alâmeti olurlarsa, bu da öyle.

Son imtihanların için hayatını tetkik ettiğin İngiliz şairi[41] hakkında — ismini duymuş ve hakkında galiba Halide Hanımın bir yazısını okumuş olmaktan başka — bilgim yok. Fakat şair, gerçek soylu şair dediğin insan gençlikten ihtiyarlığa doğru gitmez, Tory'liğe doğru gitmez. Tersine, daima daima genç kalır. İhtiyarlıktan gençliğe giden, gençleşen şairler vardır. Bunların gelişmelerine diyecek yok. Tıpkı maymundan insana doğru gelişmek gibi bir şey. Bir de hep genç kalmış, hiç ihti-

yarlamamış şairler vardır. Bunlar daha talihli şairlerdir. Ben kendi payıma işte bu talihli şairlerden sayarım kendimi ve biricik övündüğüm şey de budur : genç kalmak, hep öyle, hiç ihtiyarlamadan genç kalmak. Saçlarım ağardı, suratım sürülmüş toprağa döndü, karaciğerim sızlar, siyatiklerim sızlar, yüreğim sancılanır, fakat şiirimde hâlâ on dokuz yaşındaki Nâzım Hikmet'im. Ve mezara indiğim gün dahi on dokuz yaşım cesedimin başında durup, «Aferin moruk, hep genç kaldın, hiç ihtiyarlamadın,» diyebilecek. Sana da bu talihi temenni ederim, evlâdım. Sonra unutma ki, ihtiyarlamanın bir de başka tarafı var : İhtiyarlamak kendinden başka hiç kimseyi sevmemek demek.[42] Kendinden başkasını sevmeyen insan ise şair filân değil, ancak nefes alan ölü olur. Senin İngiliz şairiyle bizim Yahya Kemal arasında belki şiir tekniği bakımından, yahut, senin şairin ihtiyarlığından sonra yazdığı şiirlerin muhtevası bakımından benzerlik vardır. Bilmiyorum. Dedim ya, o İngilizin şiirlerini hiç okumadım. Zaten İngilizce bilmem, tercümelerini de görmedim. Fakat, bir meselede bizim Yahya Kemal'den ayrılıyor gibime geldi. Bizim Yahya Kemal teknik bakımdan, Türk diline yaptığı hizmet bakımından filân hakikaten usta şairdir. Fakat her zaman ihtiyardı. Hiçbir zaman genç olamadı. Halbuki İngiliz, gençlik günleri de görmüş, diyorsun.

Romantizm bahsinde epey şey söylemek kabil. Fakat dur, ben de sana bir kurnazlık göstereyim : bu mektubuma cevap ver, romantizm hakkında bildiklerimi, düşündüklerimi ben de o zaman sana yazarım. Nasıl ? Senden mektup almak için bulduğum kurnazlığı beğendin mi ?

Okuduğum kitaplara gelince, bugünlerde öyle tav-

siyeye değer hiçbir kitap okuduğum yok. Geçenlerde Orhan Kemal'in küçük hikâyelerini toplayan kitabını okudum.[43] İçinde çok güzel, pek beğendiğim hikâyeler var. Ha, birkaç zamandır **Tevrat'**ı okuyordum. Çeşitli insan ihtiraslarını gayet basit, hattâ çocukcasına, fakat bütün azametiyle hikâye ediyor. **Tevrat'**ın içinde kaynaşan insan kalabalığının çırılçıplak iç dünyalarını başka bir kitapta bulmak zor olsa gerek. Bak meselâ, ben orda yepyeni bir Yusuf keşfettim. Tarlada, kendi buğday demetinin önünde başka demetlerin eğildiğini ve güneş ve ay ve on bir yıldızın ayaklarına kapandığını gören bir Yusuf. Kendisinden bu rüyaların sahibi diye bahsedilen Yusuf. Kardeşlerinin sözlerini babası Yakup'a fitleyen, atıldığı zindanda muhafız askerler reisinin gözünde lütuf bulan ve nihayet Firavun'un baş veziri olan, bütün Mısır'a hükmeden ve kıtlık yıllarında Mısır halkının öküzünü, toprağını Firavun'un üstüne yapıp, nihayet kendilerini de Firavun'a köle eden bir Yusuf. **Tevrat'**da bir cümle var: «Köleliğini ve kulluğunu, kölelerin ve kulların üstünde hüküm sürmek için kullandı» gibi bir şey. Bu cümlede bütün Yusuf'u görmek mümkün. Yukarda yazdığım şeyler de, **Tevrat'**da bütün çıplaklığı ve bir çocuk saflığıyla anlatılıyor. İşte bu Yusuf'dan, **Kuranı Kerim'**in değil, **Tevrat'**ın bu Yusuf'undan bir piyes yapmaya çalışıyorum.

Gördün mü sana ne kadar uzun bir mektup yazdım. Haydi hoşça kal. Seni hasretle kucaklarım, evlâdım.

Baban
(imza)

48

27. 1. 50

Oğlum,

23. 1. 50 tarihli mektubunu şimdi aldım. Ben de hemen karşılığını veriyorum işte. Evvelâ sana hayatının sonuna kadar unutmamanı istediğim bir şey söyleyeceğim : sen benim, ben Nâzım Hikmet'in oğlusun. Her insan başka bir insanın değil, başka iki insanın — biri kadın, biri erkek — oğludur, fakat sen, annenle ilgisiz benim oğlumsun. Meryem babasız çocuk sahibi olmuş, ben anasız çocuk sahibiyim. Seni kendi düşündüğüm, kendi yazdığım ve yüreğimden, kafamdan çıkmış bir eserim gibi benimserim, sen o kadar benimsin, oğlum. Ananla aramızdaki sosyal münasebetin şekli ne olursa olsun, sen benim oğlumsun. Seni bana anan getirdi, benim kendisini tanıdıktan sonra yazdığım bütün yazıları nasıl bana o getirmişse, seni de bana o getirdi, yazdığım en küçük şiirde bile nasıl onun doğrudan doğruya, yahut dolayısıyla tashihi, emeği varsa, senin sen olarak benim tarafımdan yaratılmanda da öyle tashihleri ve emekleri var. Bunları inkâr etmiyorum. Bunları inkâr, sen de dahil, onu tanıdıktan sonra verdiğim, yarattığım bütün eserimi inkâr demek olur. Fakat yine de bu, ananla aramızdaki münasebetin şekliyle ilgisiz, senin benim oğlum olduğun vakıasını değiştirmez. Hiçbir baba oğlunu benim seni sevdiğim kadar sevmemiştir.

İşte senden unutmamanı istediğim şeyler bunlardır. Sen benim biyolojimin değil, ben de olan en güzel manevî şeylerin devamısın.

Yavrum, evlâdım, oğlum. Senin İngiliz şair, ne dersen de, bizim Yahya Kemal beye benzemiyor. Hattâ dil meselesinde. Meselâ, senin anlattığına göre, senin İngiliz, İngiliz şiirine tertemiz konuşma dilini getirmiş. Yahya Kemal bey ise, Türk şiirine temiz bir dil getirdi ama, bu konuşma dili değildi. Temiz fakat apayrı bir «şiir» diliydi. Yahya Kemal'in dilde ve Türk şiirinin umumiyetle teknik bahislerindeki hizmetini inkâr etmiyorum, bu hizmet büyüktür, ben şahsen ve benden sonrakiler bundan bol bol faydalandık. Fakat, dedim ya, bu dil temiz, lüzumundan fazla temiz ve bundan dolayı da suni, cilâlı, ölü bir «şiir» diliydi ve «şiir dili» ne kadar mükemmel olabilirse o kadar mükemmeldi. Yahya Kemal beyi öz bakımından ele alırsak, onu karakterize edecek bir cümle söylemek yeter: «Türk küçük burjuva münevverliğinin ümitsizliğe düştüğü yıllarda — geçen seferberlik yıllarının sonu ve mütareke yılları — yahut aynı münevverliğin irticaa dolu dizgin gittiği şimdiki yıllarda ve son dünya harbi yıllarında, yani iki büyük sıçramayla şöhretini yapmıştır. Bu iki sıçramanın arasında bir devir var, daha doğrusu iki merhaleli bir fasıla var: Millî Kurtuluş hareketinin devam ettiği yıllar, Anadolu'nun emperyalizme karşı ayaklandığı yıllar ve sonra Cumhuriyet, yahut Atatürk inkılâpları devresinin yılları. Yahya Kemal bey bu iki merhaleli fasılada unutulmuştur. Kafasını kocaman göbeğinin üstüne eğip susmuştur. Şimdi gelelim Romantizm bahsine. Romantizmin ana hattında ilkönce Almanya'da doğduğu, ordan Fransa'ya, İngiltere'ye filân geçtiği, yahut bunun

aksi kitaplarda yazılıdır. Yine kitaplar Romantizmi çeşit çeşit tarif ederler, klasizmin aksülameli derler, klasizmin örneği olan eski Yunan ve Roma'yı bırakıp her milletin kendi tarihine, bilhassa Ortaçağına dönmesi derler, dilde ve teknikte klasizmin dar çerçevesini parçalamak derler, teşekkül eden burjuva nizamına karşı sanatkârların kâh sağdan, kâh soldan aksülameli derler. Romantizmi yerin dibine batıranlar vardır, göklere çıkaranlar da mevcuttur. Bütün bunları kitaplarda okumuşsundur. Bence, işin doğrusu şudur ki: 1. Bugünkü gerçek sanatkâr insanlığın bütün mirasına sahip çıkmalıdır, klâsiğine de, romantiğine de, sembolistine de, falanına da, filânına da. Bu sanat mirası bugünkü gerçek sanatkârın malı olmalıdır. İnkâr değil, tasnif etmeli, ayıklamalı, yaşayanı almalı. 2. Romantizmin de yaşayan tarafları vardır, çünkü insanoğlu, geniş halk kütleleri çok şükür ki bir tarafıyla, müspet mânada romantiktir, yani ferden ve kütle halinde ve burjuva mantığına uymayan sevdalar çeker, o sevdalar uğruna ölebilir hattâ. 3. Eski romantik sanatkârlardan öyleleri vardır ki mürtecinin koyusudur, öyleleri vardır ki gayet ileridir: Meselâ, derece derece, Puşkin'in ilk devresi, Victor Hugo, George Sand. Mürtecilerden meselâ: Chateaubriand, Hoffmann falan filân. Hülâsa edersek, romantiklerde muharririn bir de aktif tarafı olduğunu da göz önünde tutarsak, bugünkü gerçek realist sanatkârların tabir caizse realist-romantik olduklarını görürüz. Gorki öyleydi, Şolohof da öyle, Aragon da öyle. Onlarla kıyaslanmak aklıma gelmez, fakat ben de öyle olmak istedim. İşte böyle oğlum. Hasretle seni bağrıma basarım, Memedim, yavrum.

Baban (imza)

49

14. 2. 950

Oğlum, Memedim,

Mektubunu aldım, hemen karşılığını veriyorum işte. «Hürriyet» gazetesinde okuduğun haberin bir kısmı doğru, bir kısmı yanlış. Yani hakkımı kanun yollarıyla aradıktan ve bir neticeye ulaşamadıktan sonra, yine bir kanun yolu olarak açlık grevi yapacağım, fakat ilkönce normal kanun yollarından yaptığım müracaatların sonunu bekleyeceğim tabiî. Mehmet Ali Sebük bey annemin de vekili olması sıfatıyla bir lâyıha yazarak ve sırf kanun yönünden adlî hatayı belirterek Meclise müracaat etmiş bulunuyor. Aynı zamanda iade-i mahkeme talebinde de bulunacak. Diğer taraftan İrfan Emin de Cumhurreisine bir dilekçeyle müracaat etmiş ve bu hafta Adalet ve Millî Müdafaa Bakanlarıyla temas edecekti. İşte bugünlük durumum bu merkezde. «Akşam» gazetesinden kesip gönderdiğin kupüre gelince, o havadisi ben «Son Posta» gazetesinde okumuştum. Beynelmilel Jüristler Derneği bir çeşit hukukçular derneği olsa gerek, yoksa jüri azaları derneği değil. Jürist hukukçu demek olduğuna göre bunu böyle tahmin ediyorum.

Gönderdiğin «Kitaplar» dergisini pek beğendim, yalnız dediğin gibi mürettip, yahut tashih hataları pek çok. Mamafi çok faydalı bir eser, inşallah tutunur. Bahsettiğin köy romanını okumadım.[44] Şunu bana gönde-

rirsen pek memnun olurum. Yalnız, «Varlık» dergisinde ara sıra bir köy öğretmeninin köyüne dair çok güzel yazıları çıkıyordu, onları okudum, acaba bu roman da aynı yazıcının mı ?

Şimdi gelelim benden Shakespeare hakkında sorduğun suale. Kanaatımca, bu büyük sanatkârın üzerinde durulması gereken en mühim başarısı, bir sosyal intikal, hattâ sosyal bir inkılâp devri başlangıcında, göçmekte olanı ve gelmekte bulunanı sezmesidir. Onun için şöyle derler : «Shakespeare ebedî insan karakterlerini, ebedî ihtirasları, kederleri, sevinçleri, iyilikleri ve kötülükleri en mükemmel şekiller içinde tespit etmiş olan sanatkârdır.» Bence, bu cümleyi şöyle tashih etmek lâzım : «Shakespeare, göçmekte olan sosyal münasebetler içinde hâlâ yaşamaya çalışan ve bir tarih devresinin mahsulü olan ihtiraslar, karakterler filân falanla, gelmekte olan bir sosyal münasebetler çerçevesi içinde ve tabiî yine bir tarih devresine ait, yoksa ebedî değil, karakterleri, ihtirasları falan filânı tespit etmiş büyük bir sanatkârdır.» Meseleyi böylece koyduktan sonra bugün bir sanatkârın Shakespeare'den alacağı en büyük ders ve miras şudur : «Bugünün içinde de, bugünün sosyal münasebetleri içinde de ve bu münasebetlerle — ana hattında — tayin edilen insan karakterlerini, ihtiraslarını, göçmekte ve gelmekte olanları tespit etmek, tebarüz ettirmek.» Shakespeare için gelmekte olan münasebetlerin ifadesi insan karakterleri, ihtirasları, bugün göçmekte olan münasebetlerin ifadesidir. Bundan başka Shakespeare'den alınacak bir ders, bir miras daha vardır : Herkes tarafından bilinen ve işlene işlene canı çıkarılmış mevzular dahi yeni bir muhteva görüşüyle ve bu yeni muhteva görüşüne en uygun

yeni bir şekille pekâlâ işlenebilir. Sanat eserinde tiyatrodan şiire kadar, resimden musikiye kadar bütün sanat verimlerinde en önemli şey işin hikâye tarafı değildir, orijinalliği, hikâye tarafında değil, bu hikâyeyi görüş, telâkki ediş, koyuş ve sonra onu en uygun bir şekille sentetize edişte aramak gerekir. İşte sana Shakespeare hakkında kısaca söyleyebileceklerim bundan ibaret, evlâdım. Sen neler yazıyorsun ? Yeni hikâyeler, şiirler yazdın mı ? Pek merak ediyorum. Hani, eğer çektiğimiz çile sona erer de hürriyetime kavuşursam yirmi dört saatımın en aşağı sekiz saatını sana vereceğim. Gözlerimi bir daha açılmamasına yummadan önce senin yalnız memleket ölçüsünde değil, dünya ölçüsünde büyük bir muharrir olduğunu görebilmek en büyük emelimdir. Ve senin böyle büyük bir sanatkâr olacağına bilemediğin kadar eminim. Anneni daha sık sık görmeni istiyorum. Bak, bir daha tekrar edeyim, şahsen benim üstümde, iyi kötü bazı eserler verebildimse onların üstünde annenin selim zevkinin, dürüst aklının, pırıl pırıl karakterinin çok, ama pek çok tesiri olmuştur. Sanat eserinin halisini sahtesinden ayırdetmekte onun kadar becerikli ikinci bir insana daha rastlamadım dersem inan. Bundan dolayı yazdığın her şeyi mutlaka ona oku. Hattâ hikâye, şiir vesair tarzlarda yapmayı düşündüğün yenilikler varsa bunları ilkönce onunla münakaşa et. Şunu bil ki, o her hususta, yalnız sanatta değil, her hususta sana en doğru, en iyi ve en soyluyu gösterebilecek biricik insandır. İşte böyle evlâdım. Seninle mektuplaşmak beni nasıl bahtiyar ediyor, bir bilsen. Seni hasretle kucaklarım, canım oğlum.

Baban
(imza)

50

6. 3. 950
Bursa Hapisane

Oğlum, Memedim,

Mektubunu aldım. «Kitaplar» isimli derginin üçüncü sayısını da aldım. Ordaki tercümeni çok beğendim. Bu sayısında o tercümeden, bir de Mahmut Makal hakkında yazılan tenkidlerin devşirilişinden başka dişe dokunacak bir şey de yoktu. Bence, ecnebî yayınlara, sadece kitapların adlarını yazmak suretiyle gereğinden fazla yer veriliyor. Yerli yayınlar üstünde biraz daha durulsa, tenkidleri derli toplu, kısaca yapılsa, okuyucuya her ay çıkan yerli kitaplar daha faydalı takdim edilmiş olur sanıyorum. Mamafi dergi elbetteki gelişecektir ve gitgide daha faydalı olacaktır. Fikir ve teşebbüs bakımından gerçekten de çok hayırlı ve müspet bir iş.

Demek, evlâdım, bana haber veriyorsun, baba, diyorsun sen büyük bir şairsin. Bak, oğlum, senin gözünde büyük bir şair olmak çok hoşuma gider. Fakat neyleyeyim ki, öyle, senin zannettiğin kadar büyük bir şair olmadığımı, sadece namuslu, kayıtsız şartsız namuslu bir şair olduğumu biliyorum ve namuslu bir şair olmak, bence, büyük bir şair olmaktan da daha zor. Mamafi, şartlarım müsait olsaydı, en verimli olabileceğim yılla-

rı meselâ hapisanelerde geçirmeseydim, eh, bu namuslu şair olmak sıfatına, büyük, senin zannettiğin kadar büyük bir şair olmak meziyetini de katabilirdim. Yeryüzünde namuslu şairler de büyük şairler kadar az. Bundan dolayı büyük bir şair olamadım diye de pek hayıflanmıyorum. Hattâ ölmez sağ kalırsam, fizyolojim büsbütün yıkılmadan hürriyetime kavuşabilirsem, senin istediğin ve zannettiğin gibi büyük bir şair olmak için de çalışacağım elbet.

İşte böyle evlâdım. Bana mektup yaz. Belki cevap veremem, halsiz düşerim, fakat senin mektuplarını okuyamayacak kadar halsiz düşmekliğim ve kendimi kaybetmekliğim için ne de olsa on gün, on beş gün ister.

Seni bağrıma basar, mektup beklerim, oğlum.

Baban
(imza)

51

16. 3. 1950
Bursa Hapisane

Oğlum,

Mektubunu şimdi aldım, hemen cevap veriyorum. İzgen'den de mektup aldım, cevapta geciktim ona, belki cevap vermeden çıkarım diye düşündüm, fakat iş uzadı, daha da uzayacağa benzer. Sana gayet tuhaf — yahut hiç de tuhaf değil — bir şey söyleyeyim mi, ben hâlâ inanamıyorum ve dışarı dünyaya kavuşabileceğime ancak yüzde elli ihtimal veriyorum, son dakikada bir aksilik çıkabilir diye düşünüyorum.

Gönderdiğin **Bizim Köy** adlı kitabı aldım. Çok beğendim. «Kitaplar» dergisi de mükemmel.

Senin yazdığın hikâyeleri, şiirleri senin ağzından dinlemek en büyük saadetlerimden biri olacak. Seni hasretle kucaklarım, canım evlâdım, oğlum, Memedim.

Baban
(imza)

52

29. 3. 950
Bursa Hapisane

Oğlum, Mehmetçiğim,

Bugünkü gazeteleri okuyunca çok üzülmüş, telâşlanmışsındır. Üzülüp telâşlanma. Gazetelerin yazdıkları ancak bir bakımdan doğrudur, yani Nisan ayının sekizinde açlık grevine yatacağım, eğer o vakte kadar kanun yolları açılmazsa. Fakat bunu herhangi bir yeisin neticesi olarak değil, çünkü katiyen yeise, ümitsizliğe kapılmış değilim, yılgın değilim, her şeye rağmen ümitliyim. Bundan dolayı bunu, gerekirse Nisanın sekizinde, yukarda da söylediğim gibi, bir yeis neticesi değil, bir hak aramanın son imkânı olarak yapacağım ve o hak tecelli edene kadar grevimde devam edeceğim. Ben şahsen hakkın tecelli edeceğine eminim. Ölürsem de bir hakkın ve hakikatın ortaya çıkmasına yardım etmek için ölmüş olacağım ki bu şerefli bir ölümdür. Mamafi, dedim ya, ümitsiz değilim, ve işe yeisle, yılgınlık ve ümitsizlik neticesi olarak değil, şuurla, ümitle girişmiş bulunuyorum. Üzülme, evlâdım. Bana

mektup yaz. «Kitaplar» dergisinin üçüncü sayısı çıkmışsa gönder. Seni hasretle kucaklarım, yavrum.

Baban
(imza)

Bu mektubumu alır almaz bana mektup yaz.

53

(Tarihsiz)

Evlâdım,[45]

Ananla ayrılmamızın sebebi geçimsizliktir. Şahit olarak da Kemal Sülker ve A. Kadir'i göstereceğiz. Geçimsizliğe sebep de uzun yıllar birbirimizden ayrı kalmamızdır.

(İmza)

AÇIKLAMALAR

[1]Rasih Güran.

[2]Memet'in ablası.

[3]Bir gazetenin resimli edebiyat bulmacasında ilk kutunun içine «tarih» sözcüğünü buldurmak üzere bir kitap resmi çizilmiş, üstüne de «Tarih-i Cevdet» yazılmıştı. Bu yüzden Memet'le bir arkadaşı arasında çıkan tartışmayı bir sonuca bağlamak üzere, mısraın doğrusu Nâzım'a sorulmuştu.

[4]Piraye'nin dayısının torunu. Bir ara Piraye'yle birlikte oturmuştu. **Memleketimden İnsan Manzaraları**'nın beşinci kitabındaki mektuplarda anlatılan küçük kız.

[5]Piraye'nin ablası. Fahamet Başar.

[6]Fahamet'in kocası. Vedat Başar.

[7]Mehmet Ali Paşa. Vedat Örfi Bengü'nün babası.

[8]Mehmet Ali Paşa'nın ikinci karısı. Refika Bengü. Çocuklar da, torunlar da «İye» derlerdi.

[9]Nâzım'ın kanaryası.

[10]Nâzım'a yakınlık gösteren, yemeğini yapan bir mahkûm.

[11]Fahamet'le Vedat'ın oğulları. Faik Başar.

[12]Bu yargı verildiğinde daha «Yaprak» dergisi (1949-50) çıkmış değildi. «Aşağı Yukarı» 1952'de, «Karga ile Tilki» ise 1954'de yayımlanmıştır. Bugün bize çok yanlış görünen bu yargı o günlerde sol çevrelerin hiç yadırgamayacakları bir yargıydı.

[13]Başka sanatçıları anlattığı gibi kendisini de anlatması istenmişti.

[14]Aşk ve Sümüklüböcek. Kitabın yarısında Tuna Baltacıoğlu'nun, yarısında Memet Fuat'ın hikâyeleri vardır.

[15]Bu sözleri söyleyen Nâzım Hikmet'in yıllarca sonra Zoşçenko'nun oturmakta olduğu şehirde bir galaya çağırıldığı, Zoş-

çenko'yu sorduğu, onun çağırılmamış olduğunu öğrenince, gidip evinden aldığı, bütün gece başkalarını hiçe sayarak yalnız Zoşçenko'yla ilgilendiği anlatılır.

[16]Piraye'nin teyzesinin kızı. İzgen Öksüzcü. Sonradan Memet'le evlenmiştir.

[17]Piraye'nin dayısının torunu. Coşkun Altınoğlu. Leylâ'nın ikiz kardeşi.

[18]Leylâ'nın başka adı.

[19]Bu mektuplar yazıldığı yıllarda Piraye Çamlıca'da, teyzesinin köşkünde, kendisine ayrılan iki odada oturuyordu.

[20]Tuna Baltacıoğlu. Piraye'nin teyzesinin oğlu.

[21]Şiirler bölümüne bakın.

[22]Şiirler bölümüne bakın.

[23]Bundan önceki mektupla bu mektup arasında oldukça uzun bir ara var. Af haberlerinin hayli sıklaştığı, havanın yumuşar gibi göründüğü bu arada, Nâzım'ın geleni gideni çoğalmıştı. Çıktı çıkacak diye bekleniyordu. Nâzım kendisini görmeye gelen akrabası bir hanıma bu günlerde âşık oldu. Piraye'den ayrılmak istedi. Sonra o hanımın kocasına dönmesi üzerine, Nâzım da Piraye'yle barışmanın yollarını aradı. Bundan sonraki mektuplar hep bu konu çevresinde dönmektedir. Memet'e yazdığı mektupları annesinin de okuyacağını umduğundan, Nâzım bu mektupları yer yer Piraye için yazmaktadır.

[24]Piraye, Nâzım'la barışması için kendisini arayanlara gözükmüyor, «İzmit'e gitti, oradan da Eskişehir'e gidecek,» dedirtiyordu.

[25]Cezaevinden çıkınca ticaret yapmak isteyen bir mahkûm yabancı memleketlerdeki firmalarla mektuplaşıyor. Nâzım da bu mektupları Memet'e gönderip İngilizceye çevirtiyordu.

[26]Ticaret mektupları.

[27]Piraye'nin annesi. Daha önce nene diye geçti.

[28]Piraye'nin kızkardeşi. Selma Altınoğlu.

[29]Nâzım, Piraye'ye yazdığı mektuplara cevap alamayınca Me-

met'e bu mektubu yazıyor. Piraye okusun diye.

[30]Memet'in mektubundan alıntı.

[31]Piraye'nin öyle dedikleri halde Bursa'ya gitmemesine değiniyor.

[32]Böyle durumlarda sözlerin değil, davranışların önemli olduğunu anlatmaya çalışan İzgen'in mektubundan «işi düzeltecek bir hareket» varmış gibi bir anlam çıkarıyor.

[33]Rasih Güran. Adını gizlemek gereğini duymuş. Bu son mektupların daha sıkı kontrol edildiği anlaşılıyor.

[34]Baba Evi.

[35]Rasih Güran.

[36]Oktay Rifat.

[37]Kendi şiiri. Şiirler bölümüne bakın.

[38]Amerikalı şair Walt Whitman'ın şiirlerini çevirmesi için, bir yayınevinin, Rasih Güran aracılığıyla, kendisine yaptığı öneriyi olumlu karşılıyor. Yoksa Walt Whitman'ın Memet'in imtihanlarıyla bir ilgisi yok.

[39]Kitabın başına yazılacak yazıyı Memet'in yazmasını istiyor.

[40]Piraye Bursa'ya gelmezse intihar edeceğini söyleyen Nâzım burada da onu söylemek istiyor. Araya sözünden çıkılmayacak bazı kimselerin de girmesiyle, yanına Memet'i, Suzan'ı, İzgen'i alan Piraye Bursa'ya gidiyor. Bu gidiş Nâzım'ın Kemal Tahir'e yazdığı bir mektupta şöyle anlatılmış: «Evvelâ sana çok seveneceğini tahmin ettiğim bir haber: Piraye, oğlum, kızım ve yeğenim dün beni görmeye geldiler. Bir saat kadar kalabildiler ve gittiler, fakat bu bir saatta dünyalar benim oldu. Piraye'yi gayet iyi buldum, çektiği bütün ıstıraplara rağmen gülmesini, ümit vermesini hâlâ unutmamış. Kız biraz zayıflamış, oğlan arslan gibi, fakat ciğerine hâlâ hava veriliyor. Bakalım bir dahasına ne vakit gelirler? Fakat değil mi ki şeytanın ayağı kırıldı bir kere, elbette bundan sonrası kolay.» (31 Ekim 1949). (Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar, s. 404).

[41]William Wordsworth.

[42]Nâzım'ın bir şiirinin son mısraı. Şiirler bölümüne bakın.

[43]Ekmek Kavgası.

[44]Bizim Köy. Nâzım kitabı daha görmemiş olduğu için roman sanıyor.

[45]Nâzım, Piraye'den ayrılmak üzere mahkemeye başvurmadan önce, Memet'e, kimleri tanık göstereceğini, ayrılmak için ileri sürülecek sebebi bildiriyor. Bu mektup Memet'in isteği üzerine A. Kadir'le gönderilmişti.

ŞİİRLER

YAŞAMAYA DAİR

1

Yaşamak şakaya gelmez,
büyük bir ciddiyetle yaşayacaksın
bir sincap gibi meselâ,
yani, yaşamanın dışında ve ötesinde hiçbir şey beklemeden,
yani, bütün işin gücün yaşamak olacak.

Yaşamayı ciddiye alacaksın,
yani, o derecede, öylesine ki,
meselâ, kolların bağlı arkadan, sırtın duvarda,
yahut, kocaman gözlüklerin,
beyaz gömleğinle bir laboratuvarda
insanlar için ölebileceksin,
hem de yüzünü bile görmediğin insanlar için,
hem de hiç kimse seni buna zorlamamışken,
hem de en güzel, en gerçek şeyin
yaşamak olduğunu bildiğin halde.

Yani, öylesine ciddiye alacaksın ki yaşamayı,
yetmişinde bile, meselâ, zeytin dikeceksin,
hem de öyle çocuklara falan kalır diye değil,
ölmekten korktuğun halde ölüme inanmadığın için,
yaşamak, yani ağır bastığından.

YAŞAMAYA DAİR

2

Diyelim ki, ağır ameliyatlık hastayız,
yani, beyaz masadan
bir daha kalkmamak ihtimali de var.
Duymamak mümkün değilse de biraz erken gitmenin kederini
biz yine de güleceğiz anlatılan bektaşi fıkrasına,
hava yağmurlu mu, diye bakacağız pencereden,
yahut da yine sabırsızlıkla bekleyeceğiz
en son ajans haberlerini.

Diyelim ki, dövüşülmeye değer bir şeyler için,
diyelim ki, cephedeyiz.
Daha orda ilk hücumda, daha o gün
yüzükoyun kapaklanıp ölmek de mümkün.
Tuhaf bir hınçla bileceğiz bunu,
fakat yine de çıldırasıya merak edeceğiz
belki yıllarca sürecek olan savaşın sonunu.

Diyelim ki, hapisteyiz,
yaşımız da elliye yakın,
daha da on sekiz sene olsun açılmasına demir kapının.
Yine de dışarıyla beraber yaşayacağız,
insanları, hayvanları, kavgası ve rüzgârıyla
yani, duvarın arkasındaki dışarıyla.

Yani, nasıl ve nerde olursak olalım
hiç ölünmeyecekmiş gibi yaşanacak...

YAŞAMAYA DAİR

3

Bu dünya soğuyacak,
yıldızların arasında bir yıldız,
hem de en ufacıklarından,
mavi kadifede bir yaldız zerresi yani,
yani, bu koskocaman dünyamız.

Bu dünya soğuyacak günün birinde,
hattâ bir buz yığını
yahut ölü bir bulut gibi de değil,
boş bir ceviz gibi yuvarlanacak
zifiri karanlıkta uçsuz bucaksız.

Şimdiden çekilecek acısı bunun,
duyulacak mahzunluğu şimdiden.
Böylesine sevilecek bu dünya
«Yaşadım» diyebilmen için...

DON KİŞOT

Ölümsüz gençliğin şövalyesi
ellisinde uydu yüreğinde çarpan aklına,
bir Temmuz sabahı fethine çıktı
güzelin, doğrunun ve haklının :
önünde şirret, aptal devleriyle dünya,
altında mahzun fakat kahraman Rosinant'ı.

Bilirim,
hele bir düşmeyegör hasretin hâlisine,
hele bir de tam okka dört yüz dirhemse yürek,
yolu yok, Don Kişot'um benim, yolu yok,
yeldeğirmenleriyle dövüşülecek.

Haklısın,
elbette senin Dülsinya'ndır en güzel kadını yeryüzünün,
sen, elbette, bezirgânların suratına haykıracaksın bunu,
alaşağı edecekler seni
bir temiz pataklayacaklar.
Fakat, sen, yenilmez şövalyesi susuzluğumuzun,
sen bir alev gibi yanmakta devâmedeceksin
ağır, demir kabuğunun içinde
ve Dülsinya bir kat daha güzelleşecek...

AŞI

1

tarla hazırdı
koyu esmer eti anadan doğma çırılçıplak
tarla hazırdı
şişkin ıslak dudaklarını açmıştı yarı yarıya
uzun sürmedi bekleyiş
sabah aydınlığında canlı küçük kurtlar gibi yukardan saçılıp aktı tohum
hazla ürperdi toprak
içine çekti akanı
açılıp kapanarak
açılıp kapanarak
sonra da mahmur
bir kat daha güzel
terli kabarık
gerindi
ben ölümden kuvvetliyim diyebilirdi
gebeydi artık

2

arılar fırladı güneşe doğru
en önde kızoğlankız yeni beyarı
nazlı bir vızıltıdır zar gibi ince şeffaf kanatları
beli koptu kopacak
altın tüylü süzme karnında da üç kızıl kuşak
yetişip önledi onu erkeklerin en güçlüsü
sonra yukarda boşlukta güneşin orda
dikenli incecik bacaklar karıştı birbirine
bir saniye sürdü aşı
silkinip kurtuldu dişi
düştü erkek
içinden kopan etleriyle toprağa

3

odalarının penceresi ormana açık
ağır yaz bulutlarının altında orman
bir yumurtalık gibi de nemli ılık
erkeğin yüzünde aşağıdan
kadının gözlerinden vuran ışık
ormanın üstüne yağmur boşandı ansızın
yeşil elâ gözlerini yumdu kadın
yarı açık ağzında ıslak dişleri berrak duru
içinde taa yüreğinin kökünde sıcak sıcak duydu yağmuru

4

atan bir damar gibi akıyor nehir
acı yemişleri dikenli dallarıyla duruyor ağaç
duruyor kıraç yabani
güneşte bir şarkı gibi parladı balta
kesildi ağacın gövdesi orta yerinden
ihtiyardı esmerdi ıslaktı makta
kanayacaktı da âdeta
aşı bıçağıyla açıldı yarık
sokuldu ucu kalemin
bu kesik
bu yabani gövdede müjdesi vardı artık
dikensiz dalları
ince kabuklu tatlı yemişleri
geniş yapraklarıyla gelecek olan
yepyeni bir âlemin.

HATUNUMUN GÖZLERİ ELÂDIR DA

Hatunumun gözleri elâdır da
içinde hâreler var yeşil yeşil :
altın varak üstüne yeşil yeşil meneviş.
Kardeşlerim, bu ne biçim iş,
şu dokuz yıldır eli elime değmeden,
ben burda ihtiyarladım,
o orda.

Kalın, beyaz boynu kırışan kızım,
imkânsızdır ihtiyarlamamız bizim,
etin gevşemesine bir başka tâbir gerek,
zira ki ihtiyarlamak :
kendinden başka hiç kimseyi sevmemek demek.

oğlum canım evlâdım memedim

NÂZIM HİKMET

CEZAEVİNDEN MEMET FUAT'A MEKTUPLAR

Oğlum, mektubunu aldım. Bayram ettim. Sen daha o kadar gençsin ki hatıraları olmayan ve hatıralara değerlerini vermesini öğrenmemiş olansın. Halbuki ben artık hatıraları olan ve hatıralara değer verecek kadar ihtiyarlamışım. Bunun içindir ki, mektubunu alır almaz, doğrudan doğruya, senin kırmızı çocukluk başının etrafında halkalanan güzel yıllarım hemen canlanıverdiler. Senin çocukluğunu ve kendi gençliğimi tekrar yaşadım. Dünyada en çok sevdiğim insanlardan biri anandır ve senin sevgin hernen bunun yanındadır ve ondan ayrılmaz. O kadar ki ne zaman ananı düşünsem derhal senin çocukluğundan çeşitli basamaklar gözümün önüne gelir.

Kapak : Ferit Erkman

7.5 Lira